

Αναμνήσεις

Η Καρτέρη

Η Καρτέρη

Στη μνήμη της αγαπημένης και αλησμόνητης μάνας μου
Αικατερίνης Σοφιανίδου-Τσινάκ
(εκατό χρόνια από τη γέννησή της 1897-1997)

Όλοι την έλεγαν Καρτέρη, ακόμα και τα παιδιά της. Μιά φορά η αδελφή μου Ελένη όταν ήταν μικρή τη ρώτησε: «Γιατί όλα τα παιδιά έχουνε μαμά και εμείς δεν έχουμε;» «Εγώ είμαι η μαμά σας» - απάντησε η Καρτέρη.

Η μαμά μεγάλωσε έξι παιδιά, απέκτησε είκοσι εγγόνια και τριάντα εννέα δισέγγονα. Θα ήταν κρίμα αν τα εγγόνια μου και οι υπόλοιποι απόγονοί μου να μη γνωρίσουν γι' αυτήν. Ήταν καταπληκτική γυναίκα και ένας εξαιρετικός άνθρωπος. Έτσι αποφάσισα να περιγράψω μερικά γεγονότα που μας διηγήθηκε η μαμά και μερικά που θυμάμαι και έχω βιώσει η ίδια.

Μια φορά την ρώτησα: «Γιατί μερικά από τ'αδέλφια της έχουν το επίθετο **Σοφιανίδη**, αλλά ο αδελφός της ο Μιλτιάδης και ο πατέρας της το επίθετο **Νυμφόπουλο**;» Μου είπε το εξής: «Πολύ παλιά το επίθετό μας ήταν Μουρατίδη. Εφ' όσον το επίθετο αυτό έχει τουρκική προέλευση, σκέφτηκαν να το αλλάξουν. Για τον πατέρα μου έλεγαν: «Τη Σοφίας τη νύφες ο Κώστης». Και έτσι γίναμε Σοφιανίδη, αλλά του Μιλτιάδη του άρεσε πιο πολύ το Νυμφόπουλος (από το «τη νύφες») και έτσι έγινε Νυμφόπουλος.

Η Καρτέρη γεννήθηκε στο χωριό Ισχανάντων της Σάντας του Πόντου το 1897. Ήταν τεσσάρων χρονών όταν πέθανε ο πατέρας της ο Κωνσταντίνος Νυμφόπουλος σε ηλικία σαράντα τριών ετών, δάσκαλος στο επάγγελμα. Μετά το θάνατό του ο γιος του ο Μιλτιάδης, δεκαοκτώ χρονών τότε, δάσκαλος και αυτός, πήρε πάνω του την ευθύνη της οικογένειας. Ο Μιλτιάδης ήταν ο μεγαλύτερος αδελφός της Καρτέρης. Οι αδελφές της ήταν η Ελένη, η Κερέκη, η Φίλη και η Ευανθία. Ο μικρότερος αδελφός ήταν ο Γιάγκος. Η Καρτέρη έλεγε: «Ο πατέρας μου ίσως δεν θα είχε πεθάνει τόσο νωρίς, νομίζω πως εγώ τον τρώμαξα, λέγοντας του ότι ο μικρός Γιάγκος, δύο ετών έπεσε στο γουϊ» (βαθύ πηγάδι στην αυλή). Στην

πραγματικότητα ο μικρός Γιάγκος έπεσε σε μια μικρή λιμνούλα στην αυλή, που μαζεύτηκαν τα νερά της βροχής και λασπώθηκε. «Ο πατέρας ακούγοντας αυτό τρόμαξε πολύ και αφού ήταν βαριά άρρωστος, δεν μπόρεσε πια να σηκωθεί από το κρεβάτι και σε μερικές ημέρες πέθανε». Βέβαια, δεν έφταιγε αυτή, αλλά έτσι νόμιζε.

Από τότε άρχισαν οι δυσκολίες και τα βάσανα της οικογένειας. Η περιουσία τους ήταν μερικές αγελάδες, ένα χωραφάκι. Τα μέρη της Σάντας ήταν άγονα και δεν κατάφερναν να κάνουν πολλά πράγματα. Το καλοκαίρι δούλευαν για να ετοιμάσουν τρόφιμα για το χειμώνα. Η μητέρα της Καρτέρης, η Μαρούλα έκανε και άλλες προμήθειες. Έβραζε ρύζι σε συμπυκνωμένο γάλα και το άφηνε να στεγνώσει στον ύπαιθρο κάτω από τον ήλιο (το φύλαγαν για το χειμώνα να φτιάχνουν ρυζόγαλο). Μια μέρα φεύγοντας από το σπίτι είπε στην κόρη της, την Ευανθία, που ήταν τότε εννέα ετών να το προσέχει, να μην το φάνε οι κότες. Αυτή όμως δεν το πρόσεξε. Η μικρή Καρτέρη πέντε ετών και ο Γιάγκος τριών ετών πηγαινοέρχονταν και το έφαγαν όλο. Το βράδυ επέστρεψε η μαμά Μαρούλα και είδε, πως το ρύζι δεν υπάρχει πια. Οι μικροί δεν ομολόγησαν το φταιξιμό τους και έτσι τιμωρήθηκε η Ευανθία για την απροσεξία της.

Το χειμώνα στα βουνά της Σάντας χιόνιζε πολύ. Μια χρονιά το χιόνι έφτασε στους εβδομήντα πόντους. Οι χωριανοί έκαναν ένα στενό δρομάκι μέσα στο χιόνι για να μπορέσουν τα παιδιά να πάνε στο σχολείο. Έτρεχαν τα παιδιά, δεν τους ένοιαζε τίποτα, χτυπούσαν, ακουμπούσαν τους περαστικούς που έρχονταν προς το μέρος τους. «Εγώ όμως, πατώντας το χιόνι τραβήχτηκα στην άκρη του δρόμου για να αφήσω τους μεγάλους να περάσουν. Αυτοί μου έλεγαν «μπράβο» και με χαϊδεύαν στο κεφάλι. Με αναγνώρισαν και το είπαν στον αδελφό μου τον Μιλτιάδη». Τα έλεγε αυτά σ' εμάς τα παιδιά της ως δίδαγμα, ώστε και εμείς να έχουμε σεβασμό στους μεγάλους.

Επτά χρονών η Καρτέρη πήγε σχολείο. Ήταν καλή μαθήτρια. Έμαθε πολλά ποιήματα, τραγούδια, άσματα, παραμύθια και ιστορίες για τους ήρωες του 1821: Θ. Κολοκοτρώνη, Λ. Τζαβέλα, Α. Διάκου και πολλούς άλλους. Τελείωσε μόνο δύο τάξεις του δημοτικού σχολείου. Ο μισθός του Μιλτιάδη δεν έφτανε. Δούλευαν και οι μεγάλες αδελφές, αλλά τα οικονομικά προβλήματα παρέμεναν. Αναγκάστηκε λοιπόν η μητέρα της η

Μαρούλα να στείλει την Καρτέρη οκτώ ετών και την Ευανθία δώδεκα ετών σ' έναν συμπέθερό της να προσέχουν και να βόσκουν τις αγελάδες του. Έτσι άρχισε η δουλειά και για τις μικρότερες αδελφές.

Το καλοκαίρι η Μαρούλα με τα παιδιά και τις αγελάδες ανέβαινε στο «παρχάρ» - στα βοσκοτόπια του βουνού που ήταν σε απόσταση τριών χιλιομέτρων από το χωριό Ισχανάντων. Εκτός τις αγελάδες της οικογένειας έπαιρνε και των χωριανών τις αγελάδες για βόσκηση και πληρωνόταν γι' αυτό. Εκεί οι αγελάδες έβοσκαν ελεύθερες για δύο-τρεις μήνες. Μία φορά η Μαρούλα ξέχασε να πάρει στο βουνό το καρσάν (μεγάλο σκεύος για το γάλα). Έτσι έστειλε την Καρτέρη που ήταν οκτώ χρονών και τον Γιάγκο έξι χρονών να το φέρουν από το σπίτι. Ο δρόμος, ήταν αρκετά καλός και η Μαρούλα υπολόγισε πως μέχρι το μεσημέρι τα παιδιά θα πρέπει να επιστρέψουν. Αυτοί όμως πήγαιναν παίζοντας στο δρόμο. Έτσι έφτασαν στο χωριό το μεσημέρι. Μπήκαν στο σπίτι, άνοιξαν το ντουλάπι, βρήκαν μόνο ένα βάζο με παστωμένα χαψία (γάβρους), τίποτα άλλο δεν υπήρχε. Πήραν ένα μόνο χαψί, το μοίρασαν, το έφαγαν και αποκοιμήθηκαν. Ύστερα συνέχισαν να παίζουν κανείς δεν ξέρει πόσο. Το απόγευμα θυμήθηκαν πως πρέπει να γυρίσουν στο παρχάρ. Καλά που δεν ξέχασαν το καρσάν. Το πήραν και ξεκίνησαν για το βουνό. Στην άκρη του χωριού τους είδαν κάποιες γυναίκες και ρωτάνε: «Που πάτε κατάβραδα;» Λένε: «Πάμε στο παρχάρ». «Ου, ου, θα σας φάνε οι λύκοι, νύχτωσε πια». Όλοι ήξεραν το περιστατικό με την Ευανθία, τη μεγαλύτερη αδελφή τους. Θα την έτρωγαν οι λύκοι. Κατά σύμπτωση βρέθηκαν εκεί κυνηγοί που την έσωσαν. «Ελάτε να σας δώσουμε δύο κουτάλια να χτυπάτε το καρσάν, έτσι οι λύκοι δεν θα σας πλησιάσουν» - λένε οι γυναίκες. Πήραν τα κουτάλια, άρχισαν να χτυπούνε το καρσάν και να προχωράνε. Όταν πλησίασαν στο παρχάρ, άκουσε το θόρυβο η μαμά τους, φώναξε τρομαγμένη: «Καρτέρη, Γιάγκο-οοοο!». Αυτοί ήταν ήδη αρκετά κοντά στις καλύβες. Το τενεκεδένιο καρσάν έγινε αγνώριστο από τα χτυπήματα, τσαλακώθηκε πολύ, αλλά ευτυχώς δεν τρυπήθηκε.

Εκείνο το καλοκαίρι η μικρή Καρτέρη έπλεξε στο παρχάρ δώδεκα ζευγάρια κάλτσες (ορτάρια) για τη γάτα. Έτσι που ήταν ωραίες τις ζήτησαν οι αδελφές της για ενθύμιο. Έπλεκε κάλτσες και για τους μεγάλους.

Το 1908, όταν η Καρτέρη ήταν ένδεκα χρονών, η οικογένεια, όπως και πολλές άλλες, μετανάστεψε στο Βατούμ της Ρωσίας. Εγκαταστάθηκαν στο χωριό Τάκβα.

Αμέσως άρχισε η δουλειά στις φυτείες τσαγιού. Η Καρτέρη ήταν επιδέξια, μάζευε το τσάι πολύ γρήγορα. Όταν τελείωνε τη σειρά της οι άλλες γυναίκες ήταν ακόμη στο μισό της σειράς τους. Ο τμηματάρχης έπαιρνε το καλαθάκι της, το σήκωνε πάνω και φώναζε: «Μπράβο Κατερίνα!».

Ο Μιλτιάδης εργαζόταν ως δάσκαλος στο χωριό. Η Ευανθία αρραβωνιάστηκε τον Δαμιανό σε ηλικία δεκαέξι χρονών. Και ενώ ήταν αρραβωνιασμένη την έκλεψε ένας άλλος, ο Γερίκας. Αυτή η υπόθεση έφερε πολλές στενοχώριες στη μητέρα τους και σ' όλη την οικογένεια, ειδικά στον Μιλτιάδη, που ήταν υπεύθυνος για την οικογένεια. Τελικά η αστυνομία συνέλαβε τους απαγωγείς, τους φυλάκισε και η Ευανθία επέστρεψε στο σπίτι. Αργότερα παντρεύτηκε τον Δαμιανό. Αξίζει να περιγράψω αυτήν την ιστορία της απαγωγής της Ευανθίας με λεπτομέρειες. Θα την καταχωρίσω στο τέλος των αναμνήσεων για την Καρτέρη.

Σε λίγο άρχισαν οι χωριανοί, ο ένας μετά τον άλλον, να ζητάνε την Καρτέρη σε γάμο ενώ αυτή ήταν μόλις δεκατριών ετών. Μια μέρα ήταν μόνη στο σπίτι και έδιωξε έναν από τους υποψήφιους «πεθερούς». «Θα σε κλέψουμε»-της είπε αυτός. Κι εκείνη πήρε τις πέτρες και τον πετροβόλησε. Έφυγε αυτός και είπε στους δικούς του: «Απιδεβάτε το, εκείνο παλαλόν εν, εσκεσκότωνέ με», δηλαδή, «Παρατήστε την, αυτή παλαβή είναι, παραλίγο να με σκότωνε». Αλλά αυτό το περιστατικό δεν τους κράτησε μακριά, ήρθαν ξανά και ξανά. Η μητέρα της Καρτέρης τους έλεγε: «Μη βλέπετε πως δουλεύει, είναι παιδί ακόμα. Το βράδυ έρχεται από τη δουλειά και παίζει με τις κούκλες». «Δεν πειράζει»,- έλεγαν αυτοί. Ο Μιλτιάδης θέλησε να την δώσουν σ' έναν απ' αυτούς και είπε στη μαμά του: «Είναι καλοί άνθρωποι, ευκατάστατοι, και ο γαμπρός είναι καλό παιδί». Και τότε η Καρτέρη του λέει: «Ξέρεις, Μιλτιάδη, εγώ τώρα δουλεύω και μπορώ να συντηρώ τον εαυτό μου, μην προσπαθείς να με διώξεις». «Μα δεν είναι έτσι, αργά ή γρήγορα θα πρέπει να παντρευτείς κάποιον, θέλω να πας σε καλό σπίτι, το καταλαβαίνεις»,- της απαντά εκείνος. Μετά από πολλά χρόνια έλεγε σε μας, τα παιδιά της πως μετάνιωσε που του μίλησε έτσι.

Τον θυμόταν συχνά και έλεγε: «Ε' κιτί Μιλτιάδη, ντο Μιλτιάδης έτονε», - και δάκρυζαν τα μάτια της.

Το φθινόπωρο εκείνης της χρονιάς όταν τελείωσαν οι δουλειές στα χωράφια, η Μαρούλα σκέφτηκε να επισκεφθεί τον αδελφό της τον Τσολάχ στο Σουχούμ και για να μην γίνει κάτι δυσάρεστο στην κόρη της όσο θα έλειπε την πήρε μαζί της. Να πω λίγα λόγια και για τον θείο μας τον Τσολάχ. «Τσολάχ» ήταν το παρατσούκλι του, και τον έλεγαν έτσι γιατί του έλειπε ένα δάκτυλο. Το επίθετό του ήταν Τσαχουρίδης. Ο θείος μας εκείνη την εποχή της μετανάστευσης ήταν ένας από τους πιο ευκατάστατους Ποντίους. Έχτισε ένα μεγάλο σπίτι κάτω στην πόλη, στο Σουχούμ με μεγάλη αυλή και χώρο για να φιλοξενεί τους χωριανούς που κατέβαζαν στην πόλη τα καπνά τους για να τα παραδώσουν στους καπνέμπορους. Ένας από αυτούς τους χωριανούς ήταν ο πατέρας μου που έτυχε να κατεβάσει και αυτός τα καπνά του στην πόλη

Ο αδελφός της Μαρούλας είχε φιλικές σχέσεις με τους Τσινακάντας, μα πιο πολύ έκανε παρέα με τον πατέρα μου, τον Τσινάκ τον Γιάνγκον. Βλέποντας την Μαρούλα με την Καρτέρη στο σπίτι του Τσολάχ τον ρωτάει: «Ποιοι είναι αυτοί;» Απάντηση: «Είναι η αδελφή μου με την κόρη της από το Βατούμ που ήρθαν να με δουν». «Έχεις τέτοια ανιψιά! Γνωρίζεις πως ψάχνω μία κοπέλα να παντρευτώ και δεν μου λες τίποτα;» Ο πατέρας μου τότε ήταν μόλις είκοσι ενός ετών. «Πες τους, - λέει ο Γιάγκος - το βράδυ θα έρθουμε να τη ζητήσουμε σε γάμο», και έφυγε για το χωριό.

Ο θείος μας ο Τσολάχ το ανακοίνωσε στην Μαρούλα και στην Καρτέρη. Τις είπε πως ο Γιάγκος κατάγεται από καλή οικογένεια. Η Καρτέρη παραλίγο να τρελαθεί, καθόλου δεν της άρεσε ο νεαρός, ήταν και πρόχειρα ντυμένος με ζίβρα και κουκούλα... Δεν ήθελε να τον ξαναδεί. Κλαίει και η μαμά της. Το βράδυ ήρθε στο σπίτι του Τσολάχ ο Γιάγκος με την μάνα του και τον γαμπρό του Στάθιο Τσάτσα. Έκανε την πρότασή γάμου. Ο θείος μου λέει: «Τι να πω εγώ; Να, από τότε που το άκουσαν κλαίνε και οι δυο. Αυτοί επιμένουν και απειλούν: «Αν δεν θέλουν με το καλό, θα την κλέψουμε. Αυτό τρόμαξε την Μαρούλα γιατί υπέφερε πολύ από το περιστατικό με την απαγωγή της Ευανθίας. «Μόνο για κλέψιμο μην μου λέτε και ας γίνει με το καλό». Αυτοί, μόλις άκουσαν αυτό, έτρεξαν,

έφεραν το φαετόν και τους πήραν στο χωριό. Η θεία μας, η Θυμία Τσάτσα, η αδελφή του μπαμπά, όταν την είδε είπε: «Αβούτε μη εν η νύφε, ντο θα γίνουμε, από μωρόν εν». Την άλλη μέρα της φόρεσαν ζουπούνες (χοντρά ρούχα) από κάτω και από πάνω το νυφικό και πήγαν για στεφάνωμα, και έγινε ο γάμος πριν καλά-καλά γίνει η Καρτέρη δεκατεσσάρων χρονών. Αργότερα η Μαρούλα πήρε στο Σουχούμ και τον μικρό γιο της τον Γιάγκο και έμειναν εκεί για κάποιο χρονικό διάστημα.

Σε λίγα χρόνια ο Μιλτιάδης με την οικογένειά του έφυγε πίσω στην Τραπεζούντα και από κει αργότερα κατά την περίοδο της ποντιακής καταστροφής μετανάστεψε στην Ελλάδα. Επίσης έφυγαν και οι μεγαλύτερες αδελφές της Καρτέρης με τις οικογένειές τους. Ύστερα ο Μιλτιάδης πήρε στην Ελλάδα και την μητέρα του την Μαρούλα με τον Γιάγκό. Η Καρτέρη έμεινε στο Σουχούμ και η Ευανθία στο Βατούμ. Διασκορπίστηκαν όλοι και μέχρι το τέλος της ζωής της η Καρτέρη δεν ξαναείδε κανέναν από την οικογένειά της εκτός από την Ευανθία την οποία την επισκεπτόταν σπάνια.

Στα δεκαέξι χρόνια της η Καρτέρη έγινε μητέρα, είχε τον πρώτο της γιο τον Κοσμά. Έτσι τελείωσε η παιδική ζωή της Καρτέρης. Τα παιχνίδια και οι κούκλες έμειναν μέσα στο καλαθάκι και στα δεκατέσσερα της χρόνια άρχισε μια άλλη ζωή με δυσκολίες και περιπέτειες.

Με την πεθερά της έζησε τρία χρόνια. Αυτή απαιτούσε παρά πολλά πράγματα και δουλειές από τη νύφη. Αυτό την βασάνιζε πάρα πολύ. Ευτυχώς, ο πατέρας μου ο Γιάγκος ήταν πολύ σωστός άνθρωπος, καλός νοικοκύρης και τεχνίτης, τολμηρός και δίκαιος. Κατάλαβε την κατάσταση και δεν φοβήθηκε να φύγει από τους γονείς του, να συνεχίσει τη ζωή του με την Καρτέρη. Μια μέρα αυτοί οι δύο πήραν το μωρό, ένα κρεβάτι, μια κατσαρόλα και πήγαν σε μία παράγκα που είχαν στο βουνό μέσα σ' ένα από τα χωράφια τους, τρία χιλιόμετρα μακριά από το χωριό. Το βουνό αυτό το έλεγαν «τι τσινακάντων το ρασσίν». Έτσι το νεαρό ζευγάρι χώρισε από τους γονείς και άρχισε μία ζωή από το μηδέν. Ο Γιάγκος είχε ακόμα δυο μικρότερους αδελφούς που επρόκειτο να παντρευτούν, συνεπώς οι γονείς του δεν θα ήταν μόνοι.

Έλεγε αργότερα η μαμά πως η πεθερά της είχε χρυσά φλουριά. Μια φορά της τα έδειξε, ήταν αρκετά. Ύστερα τα έκρυψε, κανείς δεν ήξερε που. Εκείνη πέθανε άξαφνα στο παρχάρ, και έτσι χάθηκαν τα φλουριά.

Τα χρόνια εκείνα περίπου από το 1912 μέχρι το 1917 ήταν καλά. Δούλεψαν και μέσα σε λίγα χρόνια κατάφεραν να χτίσουν ένα σπίτι, είχαν ζώα, κήπο, χωράφι και άλλα. Απέκτησαν οκτώ παιδιά, τα δυο από τα οποία πέθαναν σε μικρή ηλικία. Πολλές φορές η Κατέρνη πήγαινε για δουλειά στο χωράφι με το μωρό στην πλάτη.

Ο πατέρας μου μερικές φορές δούλευε έξω και ερχόταν σπίτι μόνο το Σαββατοκύριακο. Ρωτούσαν οι γυναίκες τη μαμά: «Καρτέρη, δεν φοβάσαι και μένεις στο βουνό με τα παιδιά, αφού ο άντρας σου λείπει και οι γείτονες είναι μακριά;» Τους έλεγε: «Το τουφέκι κρέμεται στον τοίχο, ας τολμήσει να έρθει κανείς!».

Τα καλοκαίρια πήγαιναν στο παρχάρ με τα παιδιά και τις αγελάδες. Εδώ τα παρχάρια ήταν μακριά στο βουνό, από το χωριό μας απείχαν περίπου σαράντα χιλιόμετρα. Ο δρόμος ήταν δύσκολος και επικίνδυνος. Ο πατέρας συνήθως οδηγούσε ένα άλογο φορτωμένο με απαραίτητα πράγματα, τα παιδιά κατεύθυναν τα ζώα στο δρόμο και η μαμά ήταν πάντα δίπλα στον πατέρα έτοιμη να τον βοηθήσει αν χρειαστεί. Έτυχε μια φορά να πέσει ένα φορτωμένο άλογο και κατρακύλησε στην κατηφόρα. Από θαύμα σταμάτησε κάπου στην πλαγιά του βουνού. Ο πατέρας κράτησε σφιχτά το κεφάλι του αλόγου να μη προσπαθήσει να σηκωθεί, αλλιώς θα έπεφτε στον γκρεμό. Έτρεξε αμέσως η μαμά, πρόλαβε να κόψει με το μαχαίρι, που είχε πάντα μαζί της τη ζώνη της σέλας και ελευθέρωσε το άλογο από το φορτίο. Έτσι σηκώθηκε το άλογο, οι δυο τους μετέφεραν τα πράγματα πιο πάνω, ξεκουράστηκαν λίγο και συνέχισαν την πορεία τους.

Ένα καλοκαίρι που ανέβηκαν στο παρχάρ είδανε πως ο φούρνος καταστράφηκε από το χιόνι. Οι άντρες έλεγαν: «Δεν είμαστε ειδικοί για να φτιάχνουμε φούρνους». Η μαμά είπε: «Φέρτε μου πέτρες και εγώ θα χτίσω το φούρνο». Είπε τι είδους πέτρες χρειάζεται και έχτισε το φούρνο. Το απόγευμα έκαναν και ψωμιά!

Οι γυναίκες την θαύμαζαν: «Μα τι γυναίκα είναι αυτή; Μοδίστρα είναι, ράβει, πλέκει, κουρεύει, φουρνιά χτίζει, γιατρός είναι». Μια φορά ο αδελφός μου ο Κοσμάς σε μικρή ηλικία έπεσε και έσπασε το χέρι του. Δεν

υπήρχαν τότε γιατροί στο χωριό. Μέναμε στο βουνό, απομονωμένοι. Κάλεσαν λοιπόν έναν γέρο από την Άκαπα (γειτονικό χωριό), τον Κοτάνον. Αυτός τις είπε: «Είμαι γέρος και πριν πεθάνω θέλω και εσείς να μάθετε λίγα από τα πρακτικά που γνωρίζω». Τις έμαθε μερικά πράγματα. Με τις γνώσεις αυτές, αλλά και με την τόλμη της πόσους γιάτρεψε, πόσα χέρια και πόδια σπασμένα έδεσε, πόσες πληγές θεράπευσε, ακόμα και χειρουργική επέμβαση (αν μπορούμε να το πούμε έτσι) έκανε. Έσωσε ανθρώπους από θάνατο. Έκανε και την μαμή, πολλές γυναίκες ελευθέρωσε, ιδιαίτερα στην εξορία, στο Καζαχστάν αφού και εκεί δεν υπήρχαν γιατροί. Ελευθέρωνε αγελάδες στη γέννα. Έλεγε: «Όταν βλέπεις να έρχεται το μοσχαρακι με τα δύο μπροστινά πόδια χωρίς να βλέπεις το κεφάλι του, τότε υπάρχει πρόβλημα. Πιθανώς το κεφάλι να πήγε προς τα πίσω, τότε είναι απαραίτητη η επέμβαση του ανθρώπου. Με καθαρά χέρια και κομμένα τα νύχια πρέπει με προσοχή να βάλεις τα χέρια στη μήτρα της αγελάδας, να βρεις το κεφάλι και να το φέρεις κοντά στα πόδια και να περιμένεις. Από εκεί και πέρα η γέννα θα προχωράει φυσιολογικά. Και δεν χρειάζεται αυτός που βοηθάει στη γέννα να έχει μεγάλη δύναμη, αρκεί να είναι επιδέξιος». Μια φορά χειρούργησε μία κότα που δηλητηριάστηκε από φαρμάκι το οποίο χρησιμοποιούσαν για τα ζώδια που έκοβαν τις ρίζες των φρεσκοφυτευμένων φυτών. Η κότα τυχαία βρέθηκε στο χωράφι. Όταν το βράδυ μαζευτήκαν όλες οι κότες στο κοτέτσι, αυτή δεν πήγε μαζί με τις άλλες, γιατί ήταν πολύ αδύναμη. Η μαμά αμέσως κατάλαβε τι έγινε. Με τη νύφη μας την Κορνηλία πήρανε την κότα. Η μαμά έκοψε το στομάχι της, το άδειασε, το έπλυνε και το γέμισε με βουτυρωμένο ψωμί και το έραψε. Για δύο μέρες είχε την κότα χωριστά από τις άλλες. Σιγά-σιγά η κότα άρχισε να τρώει και τελικά έγινε καλά. Το μοναδικό ελάττωμα που απέκτησε η κότα ήταν ότι δεν ξανάκανε αυγά.

Ήταν πολύ τολμηρή. Μια μέρα ο πατέρας μου έστησε παγίδα να πιάσει τον άρκαλο (πορσούφι) που κατέστρεφε τα χωράφια. Πιάστηκε ο πορσούφης από το πόδι του και προσπαθούσε να φύγει. Τότε η μαμά τον έπιασε για να τον καλοδέσει μέχρι να έρθει ο πατέρας. Τα κατάφερε, άλλα και εκείνος την δάγκωσε στο χέρι. Ήταν αρκετά μεγάλο ζώο.

Στα χωράφια μας υπήρχαν αρκετά φίδια. Όταν έβλεπε φίδι, οπωσδήποτε έπρεπε να το σκοτώσει. Μια μέρα, επιστρέφοντας από το

χωράφι στο σπίτι φορτωμένη στην πλάτη, είδε στο δρόμο ένα φίδι. Αποφάσισε να το πατήσει με τα πόδια. Το πάτησε δυο φορές, την τρίτη φορά του πάτησε το κεφάλι του και το σκότωσε.

Η Καρτέρη στα τριάντα έξι της χρόνια έγινε γιαγιά. Ο Κοσμάς, ο μεγαλύτερος αδελφός μου και η γυναίκα του η Κορνηλία απέκτησαν τον Γιώργο το 1933. Μετά παντρεύτηκαν ο Αλέξανδρος και ο Ματθαίος. Ρωτούσαν οι γυναίκες τη μαμά: «Καρτέρη, ποτέ δεν παραπονιέσαι για τις νύφες σου, είναι καλές;» «Βεβαίως είναι καλές, - έλεγε η μαμά, - και ξέρετε γιατί; Γιατί πριν πω μία λέξη στη νύφη μου, πρώτα σκέφτομαι την απάντηση που θα πάρω και ύστερα μιλώ. Και όταν υπάρχει κάποιο πρόβλημα, το συζητάμε όλες μαζί ήρεμα, χωρίς φωνές, και έτσι λύνουμε τα προβλήματα χωρίς να τρέχουμε στη γειτονιά».

Μετά την επανάσταση το 1917 και τα χρόνια του εμφύλιου πολέμου (1918 - 1920) τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα. Με το καθεστώς του Στάλιν οι συλλήψεις γινόντουσαν χωρίς αιτία. Πολλούς γέρους φυλάκισαν και άλλοι πολλοί κινδύνευσαν. Υπήρχαν πολλοί προδότες που ήθελαν να φανούν καλοί στα μάτια των αρχών, τελικά και αυτοί κατέληγαν στις φυλακές. Ο πατέρας μου έκανε τη δουλειά εφοριακού, δεν ήταν κομμουνιστής αλλά είχε το σεβασμό των χωριανών. Ήταν όλοι υποχρεωμένοι να δουλεύουν στο κολχόζ, αλλιώς τους περίμενε η φυλακή. Μια μέρα ο πρόεδρος του χωριού λέει του πατέρα μου: «Ξέρεις Γιαγκο, πρέπει να μπεις στο κολχόζ ως παράδειγμα για όλους». Το κολχόζ ήταν καταστροφή. Εκτός από το ότι έπαιρναν τα χωράφια και τις αγελάδες των χωριανών, έπρεπε να δουλεύουν σχεδόν δωρεάν. Στην καλύτερη περίπτωση τους έδιναν λίγα λεφτά. Λοιπόν ο πατέρας μου στην πρόταση του προέδρου είπε πως θα το σκεφτεί. Το βράδυ ενημέρωσε τη μαμά για την πρόταση του προέδρου. Αυτή δεν συμφωνούσε. Ο πατέρας μου λέει: «Θέλεις να με φυλακίσουν;» «Αν είναι έτσι, - λέει η μαμά, - τότε κάνε όπως ξέρεις». Δεν υπήρχε άλλη λύση από το να μπουν στο κολχόζ. Και το έκαναν. Έτσι, πήραν όλα τα χωράφια μας και άφησαν μόνο ενάμιση στρέμμα γης. Για έναν χωρικό με μεγάλη οικογένεια αυτό ήταν σχεδόν τίποτε.

Όταν ήμουν έξι - επτά χρονών (1934) αρρώστησε ο πατέρας μας από τύφο. Αμέσως τον πήγαν στο νοσοκομείο στην πόλη, αλλά δεν έγινε καλά.

Τελικά οι γιατροί με την αφορμή για να μη μεταδοθεί η αρρώστια στους άλλους ασθενείς τον κατέβασαν στο υπόγειο, στο νεκροτομείο. Την επόμενη ημέρα μια νοσοκόμα κατέβηκε κάτω για κάποια δουλειά και ο πατέρας μου της ζήτησε νερό να πει. Αυτή του λέει, - «Εσύ ζεις ακόμα;» Όταν ανέβηκε πάνω η νοσοκόμα, το είπε στους ανθρώπους που ήταν γύρω. Εκείνη τη στιγμή κατά τύχη βρέθηκαν στο νοσοκομείο τ' αδέρφια μου ο Κοσμάς και ο Ματθαίος που πήγαν να δουν τον πατέρα. Σαν άκουσαν τι έγινε, έκαναν εκεί μια φασαρία με τους γιατρούς, νοσοκόμες και τελικά πήραν τον πατέρα και έφυγαν για το χωριό. Τον έφεραν στην αδελφή του την Θυμία επειδή το σπίτι της ήταν μέσα στο χωριό και ήταν μεγάλο. Η μαμά εκεί τον φρόντιζε. Τον είχαν απομονωμένο, τον γιάτρευαν με αντιπυρετικά και αυστηρή δίαιτα. Ο νοσοκόμος του χωριού ο Ρώσος Λίπκιν του έκανε κάποιες ενέσεις. Σε μερικές εβδομάδες έγινε καλά και έφυγαν από το χωριό στο δικό μας σπίτι στο βουνό. Σε αυτές τις συνθήκες και με τέτοια συμπεριφορά γιατρών και νοσοκόμων πολλοί άρρωστοι δεν κατάφεραν να επιζήσουν και πέθαιναν απ' αυτή την τρομερή αρρώστια.

Μετά από τον «πόλεμο» της κυβέρνησης με το λαό, το 1941 άρχισε ο πόλεμος με την Γερμανία. Έφυγαν τα παιδιά του χωριού στον πόλεμο, πολλά από αυτά σκοτώθηκαν, μερικά γύρισαν πίσω. Όλες οι οικογένειες, γυναίκες, γέροι και παιδιά του σχολείου δούλευαν στις φυτείες τσαγιού και καπνού να βοηθήσουν το στρατό. Θυμάμαι πως καταργήθηκαν τα μαθήματα στο σχολείο το Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο για να μαζεύουμε τη σοδιά: καλαμπόκι, καπνό, σταφύλια κ. τ. λ. Η μαμά δούλευε στο εργαστήριο όπου φτιάχνανε κλωστή από μαλλί και έπλεκαν κάλτσες για τους στρατιώτες. Τα βράδια μετά το σχολείο και εμείς με την αδελφή μου την Ελένη βοηθούσαμε τη μαμά.

Ο πόλεμος, ασφαλώς, ήταν ένα μεγάλο κακό και δυστυχία, αλλά μετά τον πόλεμο, όταν οι άνθρωποι προσπαθούσαν να συνεχίσουν τη ζωή τους ειρηνικά, η κυβέρνηση αποφάσισε να κάνει κάτι φοβερό, που δεν περίμενε κανείς.

Το 1949 εμάς, τους Έλληνες του Καύκασου, μας εξόρισαν στο Καζαχστάν και πηγαιμέ από το κακό στο χειρότερο. Αυτό ήταν ένα θλιβερό γεγονός. Αργότερα θα περιγράψω και τη ζωή στο Καζαχστάν.

Παρ' όλες τις δύσκολες στιγμές, σοβαρές αρρώστιες, πολέμους που πέρασε η μαμά ήξερε ακόμα και να διασκεδάζει. Βεβαίως δεν είχαν τη δυνατότητα ούτε το χρόνο να πάνε κάπου για γλέντι, εκτός αν γινόταν κάποιος γάμος, αρραβώνας ή βαφτίσια. Πολλές φορές την καλούσαν να μαγειρεύει γιατί τα κατάφερνε πολύ καλά. Γλεντούσαν μερικές φορές στο σπίτι μας τις γιορτές. Από τα μουσικά όργανα ήξερε το νταούλι. Ο πατέρας μου έπαιζε την λύρα. Μαζεύονταν φίλοι, γείτονες, κουμπάροι και διασκεδάζαν. Η μαμά ήξερε πολλά άσματα και τραγουδούσε: «Δώδεκα ευζωνάκια», «Σαράντα παλικάρια» και άλλα. Θυμάμαι όταν τραγουδούσε: «Ο λιγυρόν και κοφτερόν σπαθί μου». όλοι την άκουγαν με σκυμμένα κεφάλια και δάκρια στα μάτια.

Ήξερε πάρα πολλά παραμύθια, ιστορίες από την βίβλο, αινίγματα, ποιήματα και μας τα έλεγε, ιδιαίτερα τα βράδια, όταν δεν είχε δουλειές. Ήξερε επίσης πολλά παιχνίδια: χαρτιά, τάβλι, ντάμα, ντόμινο και άλλα. Έπαιζαν τα βράδια με τον πατέρα μου, ακόμα και με μας. Θυμάμαι μερικά ανέκδοτα και αινίγματα που μας έλεγε τότε.

Οι δυο κλέφτες

Έκλεψαν τα λάχανα απ' τον κήπο του χωρικού και όταν τους υποψιάστηκαν τους πήγαν στο δικαστήριο. Ο ένας ορκίζεται και λέει ότι δεν πάτησε στον κήπο, ο άλλος ορκίζεται και λέει ότι δεν έκοψε κανένα λάχανο. Τους δικαίωσαν και τους δυο, αφού ορκίστηκαν. Και όμως τα λάχανα τα έκλεψαν αυτοί. Πως το έκαναν; (Ο ένας που μπήκε στον κήπο δεν έκοψε λάχανο, ο άλλος που ήταν στην πλάτη του πρώτου έκοψε τα λάχανα, αλλά δεν πάτησε στον κήπο. Έτσι δικαιώθηκαν.)

Οι δυο ψεύτες

Ο ένας λέει: «Είδα ένα μεγάλο λάχανο που είκοσι άνθρωποι δεν μπορούσαν να το σηκώσουν πάνω». Ο άλλος λέει: «Εγώ είδα ένα μεγάλο λέβητα που οι τριάντα άνθρωποι δεν μπορούσαν να το σηκώσουν πάνω». «Οοο ..,- λέει ο πρώτος, - τι μεγάλο ψέμα! Και τι θα το έκαναν τόσο μεγάλο λέβητα;» «Θα έβραζαν μέσα το δικό σου λάχανο» – απάντησε ο πρώτος ψεύτης.

Ο καβαλάρης και η κοπέλα

«Ένας καβαλάρης με μια κοπέλα πάνω στο άλογο διασχίζουν την πόλη. Ο κόσμος τους βλέπει και γελάει. Η κοπέλα λέει απορώντας: «Γιατί

γελάτε, δεν είμαστε ξένοι, τ' αυτουνού η μάνα τη μάνασιμ η πεθερά εν». Τι ήταν αυτοί αναμεταξύ τους; (πατέρας και κόρη).

Όταν η μαμά δεν μπορούσε να κάνει μια δουλειά μόνη της, τα βράδια οργάνωνε όλη την οικογένεια να γίνει η δουλειά. Όταν επρόκειτο να καθαρίσουμε τα καλαμπόκια ή τα φασόλια, η δουλειά γινόταν παιχνίδι, ένα παιχνίδι με ζωηρότητα για να μη νυστάζει κανείς. Εγώ ήμουν η πιο μικρή, καθόμουν πάνω στη στοίβα (τη λέγαμε χαρμάνι), οι άλλοι όλοι γύρω-γύρω και η δουλειά άρχιζε. Η μαμά λέει: «Τώρα παίζουμε, η Κίτσα είναι το νούμερο ένα, η Ελένη το νούμερο δύο, ο Κώτης το τρία, ο Ματθαίος το τέσσερα, ο Αλέξανδρος το πέντε, Κοσμάς το έξι, η Κορνηλία το επτά, ο πατέρας το οκτώ και εγώ (δηλαδή η μαμά) το εννέα, και η δουλειά άρχιζε. Η μαμά λέει: «Τώρα παίζουμε. Έχω ένα κολοκυθάκι και έχει μέσα τρία πιπίλια (κουκούτσια). Όποιος λοιπόν έχει το νούμερο τρία, πρέπει αμέσως να λέει: «γιατί τρία, ας έχει πέντε». Το νούμερο πέντε πρέπει αμέσως να λέει: «Γιατί πέντε, ας έχει έξι» και έτσι συνεχίζεται το παιχνίδι μέχρι που να χάσει κάποιος. Έχανε εκείνος που έλεγε το δικό του νούμερο, είτε το νούμερο του αντίπαλου, είτε το νούμερο που δεν υπήρχε. Όταν έβλεπαν πως εγώ νυστάζω, άρχιζαν συνέχεια να λένε το δικό μου νούμερο και εγώ προσπαθούσα να απαντήσω, να μη χάσω, αλλιώς θα κάνω την φωνή του πετεινού ή της γάτας, ή του σκύλου. Εγώ είχα αγωνία, τα χέρια μου σταματούσαν. Εν τω μεταξύ κάποιος φωνάζει: «Δουλειά, δουλειά». Εγώ έπρεπε να δουλεύω και να μη χάσω κιόλας. Όλοι γελούσαν και η δουλειά συνεχιζόταν και κανείς δεν νύσταζε.

Όλα αυτά θυμόμαστε εμείς, τα παιδιά της, ακόμα και πως διάβαζε καθημερινά τα τροπάρια του όρθρου και του ακάθιστου ύμνου, που τα είχε αντιγράψει με το χέρι της από ένα βιβλίο που της έδωσε ένας συγγενής. Στη Ρωσία δεν υπήρχαν θρησκευτικά βιβλία, ούτε εκδίδονταν μέχρι το 1985. Όποιος είχε κανένα βιβλίο με θρησκευτικό περιεχόμενο από παλιά, το κρατούσε κρυφά, επειδή ήταν παράνομο. Τα διάβαζε, τα τροπάρια λοιπόν, και σε άρρωστους με διάφορα ψυχολογικά προβλήματα, εφόσον δεν υπήρχε άλλη αντιμετώπιση και καμιά φορά βοηθούσε κιόλας. Αυτά όλα τα θυμόμαστε εμείς τα παιδιά της, αλλά ο κόσμος την θυμάται σαν μία γυναίκα, που γιάτρευε τους ανθρώπους χωρίς να είναι γιατρός. Εδώ θέλω να αναφερθώ σε μερικά περιστατικά από τις πετυχημένες θεραπείες που

έκανε στη ζωή της. Μας τα έλεγε και ταυτόχρονα μας μάθαινε να ξέρουμε και εμείς όλα απ' όσα ήξερε εκείνη. Για πολλά πράγματα εμείς, τα παιδιά της, ήμασταν μάρτυρες. Λοιπόν ένα απ' αυτά που μας έλεγε: «Ο γέρος Τοσουνόγλης (στο παρχάρ) είχε στην πλάτη του ένα μεγάλο απόστημα. Εκεί φυσικά, δεν υπήρχαν γιατροί. Πονούσε ανυπόφορα. Κάποιος το χάραζε, αλλά εκείνο δεν ήταν ώριμο και αντί να βγει το πύον, χειροτέρευσε. Κάλεσαν τη μαμά. Αυτή όταν το είδε, κατάλαβε πως χρειάζεται επέμβαση, ήδη άρχισε γύρω - γύρω ν' ασπρίζει, αλλά πάνω στο παρχάρ δεν υπήρχε γιατρός. Ούτε να τον κατεβάσουν στην πόλη μπορούσαν. Ο γέρος λέει: «Καρτέρη, κάνε ότι μπορείς και ας γίνει ότι γίνει. Το ακούμπησε και κατάλαβε πως πρέπει να ανοιχτεί. Ετοίμασε το νυστέρι και το έκανε. Σε μερικές μέρες έγινε καλά ο γέρος.

Άλλο περιστατικό. Η Σοφία, η κόρη της θείας Θυμίας (αδελφή του μπαμπά μας), ήταν σε κακή κατάσταση όταν το χειμώνα με δύσκολες συνθήκες (στο σπίτι του άνδρα της) γέννησε ένα νεκρό παιδί. Η θεία Θυμία ήταν θυμωμένη με τη Σοφία γιατί αυτή παντρεύτηκε χωρίς την έγκρισή της. Αυτό ήταν περίπου το 1940. Λοιπόν κάλεσαν τη μαμά εκεί. Αυτή πρώτα επισκέφτηκε τη Σοφία, μετά πήγε στην κουνιάδα της τη Θυμία και λέει: «Η Σοφία είναι χάλια, αβοήθητη. Αν 'θέλεις να την σώσουμε, πρέπει αμέσως να την πάρεις από κει και να την φέρεις στο σπίτι σου (η Θυμία είχε μεγάλο σπίτι) να μπορέσω να την βοηθήσω. Ξέχασε το θυμό σου και κάνε ότι πρέπει». Τρόμαξε η θεία μόλις άκουσε αυτά. Έκανε ότι της είπε η μαμά και έτσι σε μερικές εβδομάδες με γιατρικά και κομπρέσες θεράπευσε τη Σοφία και από τότε καλυτέρεψαν και οι σχέσεις μητέρας και κόρης.

Ο Παύλος, ο αδελφός της Σοφίας, ήρθε ένα πρωί και μου λέει: «Κίτσα, σήμερα να πεις στον διευθυντή πως δεν θα έρθω στο σχολείο γιατί θα πάω στην πόλη, στον χειρουργό. Εμείς με τον Παύλο δουλεύαμε μαζί στο σχολείο. Ήταν και αυτός δάσκαλος. Αυτό το γεγονός έγινε αμέσως μετά τον πόλεμο το 1945-46. Η μαμά τον ρωτάει: Και γιατί στον χειρουργό, τι έπαθες; Και της δείχνει το χέρι του πρησμένο με το αγκάθι στην παλάμη, που άρχισε να μαζεύει πύον. Ανέβασε και πυρετό. Η μαμά του λέει: Μην πας πουθενά. Πως θα περπατήσεις δέκα χιλιόμετρα μέχρι την πόλη; Ο Παύλος λέει: «Απόψε δεν κοιμήθηκα καθόλου, πως μπορείς να με βοηθήσεις;» Η μαμά του έκανε λουτρό στο χέρι με ζεστό νερό

περίπου για μισή ώρα, μετά πήρε μία βελόνα και έβγαλε το αγκάθι. Στη συνέχεια του έκανε κομπρέσα με βότκα. Ο Παύλος λέει: «Να είσαι καλά θεία, ήδη νιώθω καλύτερα». «Τώρα, - του λέει η μαμά, - πήγαινε να κοιμηθείς και θα συνεχίζουμε να κάνουμε κάθε μέρα λουτρά και κομπρέσες για το χέρι ώσπου να γίνεις εντελώς καλά».

Η Μαρίκα της Δεσποίνης Κεσποπούλου έσπασε το πόδι της. Δεν υπήρχε τρόπος για να μεταφερθεί στην πόλη, στο νοσοκομείο. Έπρεπε αμέσως να γίνει κάτι. Κάλεσαν τη μαμά. Αυτή όπως μπόρεσε έκανε την ανάταξη, περιποιήθηκε την πληγή και έδεσε το πόδι με επίδεσμο και με χαρτόνια. Έτσι ακινητοποίησε το τραυματισμένο πόδι. Λίγο αργότερα, όταν έκλεισε η πληγή, έκανε λουτρά και κομπρέσες στο πόδι. Έγινε καλά η γυναίκα.

Τον Γιάννη τον Τσάτσα τον χτύπησε ένα αυτοκίνητο, τραυματίστηκε σοβαρά στο θώρακα. Τον θεράπευσε η μαμά και έγινε καλά.

Επίσης ο Ανέστης Οφλίδης χτυπήθηκε από αυτοκίνητο. Τον γιάτρεψε και αυτόν και πολλούς άλλους στο χωριό. Ήταν άνθρωπος της προσφοράς. Όλα τα έκανε δωρεάν από καρδιάς, από μεγαλοψυχία και από αγάπη προς το Θεό. Ο κόσμος την αγαπούσε. Ακόμα και για τους Καζάχους τα χρόνια της εξορίας έκανε ότι μπορούσε. Νοιαζόταν περισσότερο για τους άλλους παρά για τον εαυτό της. Ακόμα και όταν γέρασε την καλούσαν. Ο Κώτης της έλεγε: «Μη πηγαίνεις, είναι επικίνδυνο να κυκλοφορείς μόνη στους δρόμους», αλλά αυτή ήθελε πάντα να βρίσκεται εκεί, όπου ήταν ανάγκη για να βοηθήσει.

Στην εξορία μας άφησαν χωρίς στέγη σε μια έρημο του Καζαχστάν, όπου ζούσαν μερικοί Καζάχοι τσοπάνοι που έβοσκαν τα πρόβατά τους. Η μαμά αρρώστησε σοβαρά, έπαθε ζημιά στα νεφρά της. Το κέντρο όπου είχε ιατρό βρισκόταν είκοσι πέντε χιλιόμετρα μακριά. Δεν μας επιτρεπόταν να πάμε εκεί. Σ' αυτή την κατάσταση η μαμά δεν μπορούσε να πίνει το αλμυρό νερό από το ποτάμι γεμάτο με φίδια. Και το πηγάδι ήταν επίσης βρόμικο. Ήμασταν αναγκασμένοι οπωσδήποτε να βρούμε καλό νερό. Ένας ντόπιος Καζάχος είπε στον αδελφό μου τον Κώτη πως στην Κουρκατά, σε απόσταση δέκα χιλιομέτρων κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό υπάρχει καλό νερό. Ο Κώτης πήγαινε με το ποδήλατο και κουβάλησε από εκεί

νερό. Βρήκε έναν γιατρό και τον έφερε κρυφά στο σπίτι να θεραπεύσει τη μαμά. Σιγά-σιγά η μαμά μας έγινε καλά.

Ίδια κατάσταση επικρατούσε και σε άλλα μέρη του Καζαχστάν, όπου ήταν εξορισμένοι οι δικοί μας. Ήμασταν σκορπισμένοι παντού. Πολλοί γέροι και παιδιά δεν άντεξαν και πέθαναν. Έτσι ο αδελφός μου, ο Αλέξανδρος που ήταν εξορισμένος στο νότιο Καζαχστάν έχασε τα τρία από τα τέσσερα παιδιά του που πέθαναν από λοιμώξεις. Ο Ματθαίος από την πρώτη γυναίκα του την Αυγή είχε ένα αγοράκι που πέθανε και αυτό. Η αδερφή μου η Ελένη στο Κιζίλ-Ορδά έχασε και αυτή το αγοράκι της. Και ένα ακόμη αγοράκι της πέθανε στο Σουχούμ μετά την επιστροφή. Και έτσι η μαμά εκείνη την εποχή έχασε έξι εγγόνια. Συνολικά εφτά χρόνια παλεύαμε όλοι μαζί στο Καζαχστάν να επιβιώσουμε.

Ένα απίστευτο περιστατικό έχει συμβεί στο Καζαχστάν. Το χειμώνα του 1954 στη φέρμα (φάρμα-κολχόζ) που ζούσαμε γεννήθηκε ένα αγοράκι. Το μωρό αυτό είχε ένα ελάττωμα. Το ευθύ έντερό του στο τέλος ήταν κλειστό από ένα πάρα πολύ λεπτό αλλά γερό πετσάκι (μεμβράνη), δεν σχιζόταν από μόνο του. Το μωρό έτρωγε κανονικά αλλά δεν είχε κενώσεις. Αυτό διαρκούσε μερικές ημέρες, αλλά η νεαρή μαμά δεν το πρόσεξε, ώσπου μια μέρα, όταν θήλαζε το γάλα άρχισε να βγαίνει από το στόμα του παιδιού, έκανε εμετούς και χειρότερευε η κατάστασή του από λεπτό σε λεπτό. Όπως είπα και πριν, γιατροί δεν υπήρχαν, χειμώνας, έξω χιόνια, παγωνιά, 30° βαθμοί κάτω από το μηδέν. Δεν μπορούσαν οι άνθρωποι να πάνε το παιδάκι στο νοσοκομείο. Καταστροφικό αδιέξοδο. Εκεί είχαμε μια νοσοκόμα, αλλά εκείνη δεν ήξερε να κάνει τίποτα. Όλοι κλαίνε, κλαίει και η νοσοκόμα. Κάλεσαν τη μαμά και της διηγήθηκαν τι συμβαίνει. Η μαμά εξέτασε το παιδί και είπε: «Πρέπει να γίνει επέμβαση, αλλά χωρίς αυτοκίνητο δεν θα προλάβετε να πάτε στο νοσοκομείο. Αν οι γονείς του μωρού δεν έχουν αντίρρηση, θα προσπαθήσω να κάνω κάτι». Οι γονείς του μωρού είπαν: «Θεία, κάνε ότι ξέρεις και όπου μας βγάλει η τύχη». Τότε η μαμά ετοίμασε ένα ξυράφι και ότι άλλο χρειαζόταν για την επέμβαση και χάραξε τη μεμβράνη. Θέλω να σημειώσω πόσο προσεκτική ήταν: πριν ξεκινήσει τύλιξε το ξυράφι με ένα καθαρό πανί, άφησε ελεύθερη μόνο τη μύτη του ξυραφιού. Αμέσως, στη στιγμή, πετάχτηκαν έξω σαν ρουκέτα τα κόπρανα, το μωρό άνοιξε τα μάτια του και η κοιλιά του ξεπρήστηκε. Σιγά-

σιγά ζωντάνεψε. Η νοσοκόμα είπε: «Θεία, εσύ είσαι γιατρός, εμείς δεν είμαστε τίποτα». Σε μερικές μέρες το μωρό έγινε εντελώς καλά.

Και ένα άλλο περιστατικό έγινε εκείνη τη χρονιά στη φέρμα. Γεννούσε μία γυναίκα. Η μεταφορά της γυναίκας στο νοσοκομείο ήταν αδύνατη. Αναγκαστικά κάλεσαν τη μαμά. Αυτή μόλις είδε πως η γέννα δεν πάει καλά, γιατί βγήκε μόνο το ένα πόδι του παιδιού, είπε: «Πρέπει να περιμένουμε λίγο, ίσως εμφανιστεί και το άλλο πόδι». Περίμεναν χωρίς καμία μεταβολή στη γέννα. Αυτή λέει: «Έτσι όπως πάει, το μωρό δεν μπορεί να γεννηθεί κανονικά, πρέπει να γίνει επέμβαση στο νοσοκομείο. Εγώ μπορώ να δοκιμάσω κάτι που ίσως βοηθήσει». Ο άντρας της γυναίκας είπε: «Θεία, κάνε ότι ξέρεις». Τότε με τη βοήθεια των συγγενών σήκωσαν τα πόδια της γυναίκας και την έβαλαν κατακέφαλα, το μωρό φυσικά πήγε πίσω. Περίμενε λίγο ακόμη, σε λίγο εμφανίστηκαν τα δύο πόδια του παιδιού και στη συνέχεια το μωρό γεννήθηκε κανονικά.

Ο μικρός γιος του αδελφού μου του Κώτη ο Γεργούλης, τεσσάρων ετών, αρρώστησε, είχε πολύ υψηλό πυρετό που δεν έπεφτε. Τότε η μαμά αποφάσισε να του κάνουμε λουτρό. Αυτή την πρακτική ακολουθούσε σε όλα τα παιδιά της. «Σε περίπτωση υψηλού πυρετού, - έλεγε, - το νερό πρέπει να έχει την ίδια θερμοκρασία με τη θερμοκρασία του μωρού. Το μωρό να αισθάνεται άνετα». Έβαλαν το παιδί στο σκαφίδι και η μαμά σιγά - σιγά άρχισε να ρίχνει επάνω του νερό. Όταν το νερό άρχισε να κρυώνει ο Κώτης λέει: «Μαμά, το νερό είναι κρύο, το μωρό τρέμει, βλέπεις; Βγάλ' το». Η μαμά έσκυψε το κεφάλι της και έφερε τ' αυτί της κοντά στο στόμα του μωρού και είπε: «Η αναπνοή του είναι ακόμα ζεστή, αν τον βγάλουμε τώρα, σε μισή ώρα θα έχουμε πάλι το ίδιο πρόβλημα». Και όταν η αναπνοή του μωρού βελτιώθηκε το έβγαλαν από το σκαφίδι, το έβαλαν στο κρεβάτι. Το παιδί αμέσως αποκοιμήθηκε. Όταν ξύπνησε, ήταν εντελώς καλά. Για το περιστατικό αυτό έμαθα από τον ίδιο τον Κώτη.

Στο Σουχούμ μετά από την επιστροφή από το Καζαχστάν ο αδελφός μου ο Κώτης έπεσε από τη μοτοσικλέτα, τραυματίστηκε σοβαρά στο θώρακα και σε άλλα σημεία του σώματός του. Αμέσως τον μετέφεραν στο νοσοκομείο, οπου νοσηλεύτηκε για ένα μήνα. Βγήκε από το νοσοκομείο σε άθλια κατάσταση. Η μαμά άγγιξε τον θώρακα, τα πλευρά του και παραξελεύτηκε. Το κορμί του ήταν κρύο. Τότε η μαμά αποφάσισε να κάνει

αυτά που ήξερε εκείνη. Του έκανε καθημερινά ζεστά λουτρά και κομπρέσες με βούτυρο. Σε δεκαεπτά ημέρες παρατήρησε πως το σώμα του άρχισε να ζεσταίνεται. Το αισθάνθηκε και ο ίδιος ο Κώτης. Συνέχισε μέχρι που αυτός έγινε εντελώς καλά

Καθημερινά διάβαζε τα τροπάρια στο όνομά τους και παρακαλούσε τον Θεό να τα προσέχει. Τηρούσε όλες τις νηστείες του χρόνου. Αλλά όταν ήταν νέα και μεγάλωνε τα παιδιά της, δεν μπορούσε να τα κάνει όλα αυτά καθώς πρέπει.

Στο Βατούμ σε ένα βουνό μέσα σε σπηλιά ζούσε μια καλογριά με ένα κοριτσάκι που τη βοηθούσε. Είχε τις ικανότητες να προβλέπει το μέλλον, να πει το παρελθόν, να δώσει σωστές συμβουλές στον καθένα που ζητούσε την βοήθειά της. Τότε η μαμά μας ήταν νέα και είχε μικρά παιδιά. Αφού άκουσε για τις θαυμάσιες ικανότητες της καλογριάς, ήθελε να την επισκεφτεί. Έλεγε: «Ήθελα να δω τι θα μου πει, γιατί εκείνα τα δύσκολα χρόνια δεν μπορούσα να νηστεύω λόγω μεγάλης οικογένειας και πολλών ευθυνών που είχα σαν μητέρα μικρών παιδιών. Τα χρόνια ήταν δύσκολα, τα κυριότερα προϊόντα ήταν τα γαλακτοκομικά και τα λαχανικά. Είχα τύψεις για αυτό. Πέρασαν χρόνια και δεν μπόρεσα να την επισκεφτώ. Με την ευκαιρία θα πήγαινα να δω και την αδελφή μου την Ευανθία που ζούσε στο χωριό Τάκβα κοντά στο Βατούμ. Μια φορά βλέπω στον ύπνο μου ότι πήγα στην καλογριά, μπήκα στη σπηλιά. Η καλογριά με έπιασε από τους ώμους και με έφερε στη μέση της σπηλιάς. Με έβαλε κάτω από τις σταγόνες του αγιάσματος που έπεφταν από την οροφή της σπηλιάς. Έσταξαν επάνω μου μερικές σταγόνες και μου λέει: «Τώρα μπορείς να φύγεις και μην ανησυχείς για τίποτα». Πάνω σε αυτό ξύπνησα. Από τότε ηρέμησα και μέχρι σήμερα δεν έχω εκείνη την αγωνία που είχα εκείνα τα χρόνια».

Τις Κυριακές συνήθως δεν έραβα λόγω αργίας, αλλά καμιά φορά έχω κάνει αναγκαστικά, επειδή είχα επείγουσα δουλειά. Η μαμά έλεγε πως δεν πειράζει, όμως πρώτα πρέπει να ανάψει κανείς το καντήλι του, να κάνει την προσευχή του και ύστερα να κάνει και τη δουλειά του. Αρκεί να τιμάς τον Θεό και τους αγίους, να σέβεσαι τις άγιες ημέρες. Αυτό το τόνιζε πάντα. Μας έλεγε για έναν χωριανό που ημέρα Κυριακή ανέβηκε στο δέντρο να μαζέψει μήλα, και όταν ο γείτονας του είπε : «Μα τι πας να

κάνεις, σήμερα είναι Κυριακή», αυτός είπε ειρωνικά: «Η Κυριακή στο σπίτι είναι, δεν πειράζει (τη γυναίκα του την έλεγαν Κυριακή). Και ανέβηκε στο δέντρο. Και δεν άργησε να γίνει το κακό. Ζαλίστηκε, έπεσε και σκοτώθηκε.

Μιλούσε ακόμα για ένα περιστατικό. Στο χωριό μια χρονιά δεν έβρεξε από τον Μάρτιο μήνα μέχρι τον Ιούνιο. Τα χωράφια έμειναν άσπαρτα και αφύτευτα. Οι άνθρωποι ήταν σε απόγνωση, δεν υπήρχε δυνατότητα να φέρουν νερό από το ποτάμι για άρδευση, γιατί ποτέ δεν ήταν ανάγκη να το κάνουν οι χωριανοί. Στην περιοχή μας έβρεχε τακτικά. Εκείνο το καλοκαίρι, την παραμονή του Αγίου Πνεύματος μαζεύτηκε ο κόσμος στην εκκλησία για τον εσπερινό. Ο παπάς λέει: «Να κάνουμε μια παράκληση στο Θεό για να βρέξει, αλλιώς ήμαστε χαμένοι. Και το έκαναν. Και λέει ο παπάς: «Αν απόψε βρέξει, αύριο αν και έχει αργία, όλοι να μπίτε στα χωράφια σας και να κάνετε τι δουλειά που πρέπει». Και έγινε το θαύμα! Έβρεξε τη νύχτα και όλοι έκαναν τη δουλειά τους. Ο Θεός πάντα ανταποκρίνεται όταν τον παρακαλείς με ευλάβεια.

Έδινε μεγάλη σημασία στα όνειρα. Έλεγε πως ο Μιλτιάδης είχε ένα ονειροκρίτη και με τη βοήθειά του μπορούσε να εξηγήσει κάποια όνειρα. Μια φορά η μαμά είδε τον Άγιο Θεόδωρο που την τρόμαξε στον ύπνο της γιατί την ημέρα του αγίου έκανε μερικές δουλειές. Και από τότε κάθε χρόνο του Αγίου Θεόδωρου πήγαινε στην εκκλησία και μεταλάμβανε. Πάντα έλεγε: «Ο Θεός, ο Θεός και μη φοβάστε τίποτα».

Εγώ δεν έδινα τόση σημασία στα όνειρα, αλλά θέλω να σας διηγηθώ μία ιστορία για ένα δικό μου όνειρο που είχε σχέση με την πραγματικότητα, είχε συνέχεια και αίσιο τέλος. Πρόκειται για την κουνιάδα μου την Ελένη και τα παιδιά της. Παντρεύτηκε η Ελένη το 1952 στο Καζαχστάν. Ο άνδρας της είναι ο Τσιλικίδης Αχιλλέας. Τον επόμενο χρόνο γέννησε ένα υγιέστατο κοριτσάκι που πέθανε από μία λοίμωξη σε μία ημέρα, δεν πρόλαβαν να πάνε το παιδί στο ιατρό. Ήταν το πρώτο χτύπημα που δέχτηκε η Ελένη στη ζωή της. Σε λίγα χρόνια απέκτησε το δεύτερο παιδί, ένα αγοράκι, το οποίο πέθανε σε ηλικία τριών ετών από την ίδια ασθένεια όπως και το πρώτο μέσα σε ένα εικοσιτετράωρο. Δεν ξέρω πως ξεπέρασε και αυτό το χτύπημα. Ένας λόγος λέει: «Τι δεν έβρεξε ο ουρανός και η γη δεν βάσταξε». Σε δύο χρόνια απέκτησε ένα τρίτο παιδί,

ένα όμορφο κοριτσάκι. Το παιδί δεν είχε προβλήματα υγείας, όμως πέθανε και αυτό από λοίμωξη. Η Ελένη απαρηγόρητη, φοβισμένη, απελπισμένη. Ήταν τα πιο οδυνηρά χρόνια της ζωής της. Όλοι μας τη λυπηθήκαμε, αλλά τι μπορούσαμε να κάνουμε; Τότε αυτή με τον άνδρα της ζούσε στο Καζαχστάν, ενώ εμείς ήδη είχαμε εγκατασταθεί στο Σουχούμ. Σε δύο χρόνια απέκτησε το τέταρτο παιδί τον Χρηστάκη. Πέρασαν τρεις μήνες και βλέπω στο όνειρό μου ότι ήρθε από το Καζαχστάν στο Σουχούμ ο πεθερός της Ελένης ο θείος Χρήστος Τσιλικίδης και κρατάει ένα πρόβατο δεμένο με σχοινί. Μου φάνηκε πως ήταν πολύ κουρασμένος, ο ιδρώτας έτρεχε από το πρόσωπό του σαν να πέρασε όλη τη διαδρομή από το Καζαχστάν με τα πόδια. Τον ρωτάω: «Τι θα κάνεις το πρόβατο;». Μου απάντησε πως θα το πάει στο Κουταΐς της Γεωργίας στα δύο αδέρφια, δηλαδή στους Αγίους Ανάργυρους Κοσμά και Δαμιανό. Ρώτησα αν το πρόβατο το έφερε από το Καζαχστάν, και μου απάντησε: «Ναι, από εκεί. Έτσι έπρεπε». Το πρωί το είπα στην πεθερά μου, και αυτή μου ζήτησε να το γράψω στην Ελένη. Το έκανα. Πράγματι, χωρίς καθυστέρηση έφτασε στο Σουχούμ ο θείος Χρήστος. Βεβαίως, δεν έφερε μαζί του το πρόβατο, αλλά έφερε μαζί του λεφτά να αγοραστεί ένα καλό πρόβατο. Η πεθερά μου έβαλε τα λεφτά κοντά στην εικόνα με τη σκέψη να τα ξοδέψει όταν θα έρθει η Ελένη με το μωρό από το Καζαχστάν. Πέρασε αρκετός καιρός και η Ελένη μου γράφει, ότι πρέπει να κάνουμε δώρο κερί και λάδι στην εκκλησία τόσο όσο είναι το βάρος του μωρού, και μου ζήτησε να συμβουλευτώ τη μαμά μου η οποία κατά τη γνώμη της ήξερε καλύτερα που πρέπει να τα πάμε. Τι στιγμή που διάβαζα το γράμμα ξαφνικά μου ήρθε η ιδέα να πάμε το κερί και το λάδι στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο Ιλόρι της Οτσαμτσίρας. Όλοι θεωρήσαμε, ότι αυτό θα ήταν το τάμα. Δεν προλάβαμε καν να ετοιμάσουμε τα δώρα, βλέπω στον ύπνο μου μετά από μερικές ημέρες, ότι πήρα τα δώρα αυτά και με έναν σύντροφο ξεκινήσαμε για τον Άγιο Γεώργιο. Όταν φτάσαμε στο μέρος εκείνο που έπρεπε να ήταν η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, υπήρχε μια άλλη μικρή εκκλησία με δύο καλόγερους, αφήσαμε εκεί τα δώρα και φύγαμε. Στην επιστροφή λέω στο σύντροφό μου: «Γιατί αφήσαμε τα δώρα εδώ, αυτά έπρεπε να πάνε στον Άγιο Γεώργιο!» Ακόμη και στον ύπνο μου άρχισα να στενοχωριέμαι. Το πρωί διηγήθηκα το όνειρό μου στην πεθερά μου και μου λέει αυτή, ότι χτες ήρθε κάποιος από το

Καζαχστάν και μετέφερε την παράκληση της Ελένης το κερί και το λάδι να τα πάμε στην καλογριά στο Τσεπέλ. Στο μέρος αυτό πάνω στο βουνό ζούσε μια Ρωσίδα καλογριά μέσα στο δάσος η οποία με τις προσευχές της είχε κάνει πολλά θαύματα, είχε θεραπεύσει πολλούς ανθρώπους με σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα. Λέω στην πεθερά μου πως φαίνεται γι' αυτό είδα εκείνο το όνειρο την προηγούμενη νύχτα. Αυτά τα πράγματα πρέπει να πάνε στον Άγιο Γεώργιο επειδή είναι τάμα, αλλά και στην καλογριά θα πάμε άλλο τόσο λάδι και κερί. Η πεθερά μου συμφώνησε, και αμέσως έγραψα ένα γράμμα στην Ελένη για την απόφασή μας. Η Ελένη η άχαρος συμφωνεί με όλα αυτά που λέμε. Χωρίς καθυστέρηση πια πήγαμε τα δώρα και στον Άγιο Γεώργιο και στην καλογριά.

Προτίμησα την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου γιατί προηγήθηκε ένα περιστατικό με τον γιο μου τον Λάζαρο. Όταν ήταν οκτώ ετών αρρώστησε και είχε πολύ υψηλό πυρετό. Όλη τη νύχτα προσπαθούσα να τον βοηθήσω χωρίς αποτέλεσμα. Ακόμη ενέσεις πενικιλίνης έκανα. Κόντευαν τα ξημερώματα. Κάποια στιγμή απογοητεύτηκα απ αυτά που έκανα, και άρχισα να παρακαλώ το Θεό για βοήθεια και να προσεύχομαι στον Άγιο Γεώργιο. Μέσα μου υποσχέθηκα όταν θα γίνει καλά θα τον πάω στην εκκλησία Ευαγγελισμού της Παναγίας στο κέντρο της πόλης να ανάψει με το χέρι του μία λαμπάδα μπροστά στην εικόνα του Αγίου Γεωργίου. Πάνω σε αυτό ξαφνικά το παιδί άνοιξε τα μάτια του και ρωτάει: «Μαμά, πότε θα πάμε στην Οτσαμτσίρα;». Είχαμε πάει εκεί νωρίτερα στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και αυτός το θυμόταν. Λέω: «Πως σου ήρθε αυτό;» και μου απαντάει «Έτσι λέγατε εκεί τώρα - έριξε ένα βλέμμα γύρω και επανέλαβε - έτσι είπατε». Στο δωμάτιο ήμουν μόνο εγώ και αυτός. Όταν έγινε καλά πήγαμε στην εκκλησία του Ευαγγελισμού που βρισκόταν στο κέντρο της πόλης Σουχούμ και ανάψαμε τη λαμπάδα μπροστά στην εικόνα του Αγίου Γεωργίου. Πήγαμε και στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Οτσαμτσίρα.

Όταν επιτέλους φτάσαμε στην καλογριά αυτή μας δέχτηκε με χαρά, της είπαμε τον λόγο για τον οποίο βρεθήκαμε κοντά της. Μας έβαλε να γονατίσουμε και άρχισε να διαβάζει τα ιερά γράμματα και τα ονόματα των παιδιών. Στο τέλος μας είπε ότι θα προσεύχεται για την υγεία των παιδιών,

αλλά και εμείς αν θέλουμε τα παιδιά μας να είναι καλά πρέπει να νηστεύουμε. Δεν ξέρω τι έκαναν οι άλλοι, εγώ νήστευα. Σε λίγο άρχισε και η νηστεία των Χριστουγέννων. Νόμιζα πως κάναμε ότι έπρεπε. Πέρασε ο χειμώνας και η άνοιξη, ήρθε το καλοκαίρι. Φύγαμε ως συνήθως στα βουνά (τα παρχάρια) όπου παραθερίζαμε κάθε χρόνο. Εκεί επάνω στα βουνά βλέπω στο όνειρό μου το παιδί της Ελένης να πεθαίνει. Τρόμαξα και λέω σε μία γνωστή Ρωσίδα που την έλεγαν Βέρα (δηλαδή Πίστη): «Τόσα τάματα και τόσες ενέργειες έκαναν οι άνθρωποι και δεν κατάφεραν τίποτε;» Τότε η Βέρα είπε: «Ναι, κάποια έκαναν και κάποια άλλα δεν έκαναν». Ξύπνησα και άρχισα να σκέφτομαι τι ήταν εκείνο που δεν έκαναν. Κατέληξα στο συμπέρασμα ότι τα χρήματα που στείλανε για να αγοραστεί το πρόβατο δεν έφτασαν στον προορισμό τους και έμειναν στο ράφι κοντά στην εικόνα. Το πρόβατο που προοριζόταν για τα Δύο Αδέλφια, δηλαδή για τους Αγίους Ανάργυρους, δεν είχε φτάσει εκεί. Τι να κάνω τώρα, βρίσκομαι μακριά από το σπίτι, πάνω στα βουνά, πώς να μεταφέρω αυτό που σκέφτηκα; Με ανυπομονησία και αγωνία περίμενα το τέλος του καλοκαιριού, όταν έφτασα σπίτι μας αμέσως πήγα στην πεθερά μου και της είπα: «Ίσως να βαρεθήκατε τα όνειρά μου, αλλά έχω ακόμη κάτι να σας πω». Μόλις το άκουσε η πεθερά μου, άφησε όλες τις δουλειές της και χωρίς να περιμένει την Ελένη από το Καζαχστάν, πήρε τα χρήματα που προοριζόνταν για το πρόβατο και την επόμενη Κυριακή έφυγε με τον υιό της τον Κώστα με τρένο στην πόλη Κουταΐσι. Από εκεί αγόρασαν ένα καλό πρόβατο και ξεκίνησαν για την εκκλησία των θαυματουργών Αγίων Ανάργυρων Κοσμά και Δαμιανό. Την επόμενη χρονιά ήρθε και η Ελένη με το μωρό τον Χρηστάκη (η Ελένη ήταν έγκυος στο δεύτερο παιδί την κόρη της Μαρίνα) και πήγε στα «Δύο Αδέλφια». Αυτή τη φορά πήγε μαζί της και η μαμά μου η Καρτέρη. Εγώ δεν μπόρεσα να πάω μαζί τους. Η Ελένη μου έλεγε μετά: «Κλαίγοντας παρακάλεσα το Θεό να μου χαρίσει αυτά τα δύο παιδιά. Δεν ζήτησα τίποτα άλλο». Τώρα ο Χρήστος και η Μαρίνα έχουν από δύο παιδιά και ζουν στη Αθήνα. Η Ελένη και ο άνδρας της ο Αχιλλέας είναι κοντά στα παιδιά τους και είναι ευτυχισμένοι. Γι' αυτό στην αρχή είπα ότι η ιστορία αυτή έχει αίσιο τέλος. Αλλά μένει ένα ερώτημα: «Τι μυστήρια ιστορία ήταν αυτή; Ήταν μια δοκιμασία από το Θεό για όλους μας;» Νομίζω πως κανείς δεν ξέρει την απάντηση.

Παρά την καλοσύνη που είχε η μαμά στην ψυχή της, η μοίρα της φάνηκε σκληρή. Το 1964 πέθανε ο πατέρας μου σε ηλικία εβδομήντα πέντε χρονών. Μετά από πέντε χρόνια πέθανε ο αδελφός μου Κοσμάς σε ηλικία πενήντα έξι χρονών το 1969 στο Σουχούμ, ο Ματθαίος πέθανε το 1979 στη Σιβηρία και ο Αλέξανδρος πέθανε το 1980 στο Καζαχστάν. Δεν είχε τη δυνατότητα να πάει στην κηδεία του Αλέξανδρου και του Ματθαίου λόγω μακρινού και δύσκολου ταξιδιού. Ούτε εμείς τ' αδέρφια μπορέσαμε να πάμε ν' ανάψουμε ένα κεράκι στο μνήμα τους. Παρά τις στενοχώριες το χαμόγελο δεν έλειπε από το πρόσωπο της, παρηγορούσε και εμάς που πονούσαμε για το χαμό των αδελφών μας.

Η απαγωγή της Ευανθίας

Ο Μιλτιάδης με την οικογένειά του μετανάστεψε στο Βατούμ το 1908 και εγκαταστάθηκε στο χωριό Τάκβα. Η απαγωγή της αδελφής του της Ευανθίας έγινε ένα χρόνο αργότερα. Ήταν αρραβωνιασμένη με τον Σοφιανίδη Δαμιανό. Η ομορφιά της δεν άφηνε αδιάφορο κανένα από τα παιδιά του χωριού. Την αγάπησε ένας που τον έλεγαν Γερίκα. Με την παρέα του την παρακολουθούσαν, την κατασκόπευαν να δουν που πηγαίνει, έστεκαν κάτω από τα παράθυρά της, κρυφάκουγαν και περίμεναν τότε θα βγει έξω να την αρπάξουν.

Ένα βράδυ ενώ αυτοί κατασκόπευαν, η Ευανθία μέσα στο σπίτι έπλεκε την κάλτσα της. Μετά πρότεινε στη γυναίκα του Μιλτιάδη την Ελένη να πάνε στη γειτόνισσα για να περάσουν τις ώρες πιο ευχάριστα και να τελειώσει εκείνο το βράδυ την κάλτσα της. Η Ελένη αρνήθηκε, αυτοί όμως το άκουσαν και έτρεξαν σε μία αλαφρόμυαλη κοπέλα, την Πιλίτσα, της έταξαν ένα ζευγάρι παπούτσια για να πάει να πάρει την Ευανθία και να πάνε οι δύο μαζί στο παρακάθ στη γειτονιά. Η Ευανθία ανυποψίαστη σηκώθηκε και πήγε. Τα σπίτια στην πλαγιά του βουνού ήταν μακριά το ένα από το άλλο. Την άρπαξαν, της έκλεισαν το στόμα, αλλά αυτή πρόλαβε και φώναξε τον Μιλτιάδη. Αυτός άκουσε τη φωνή της Ευανθίας και λέει της γυναίκας του: «Κάτι έγινε!» και έτρεξε αμέσως έξω, αλλά δεν είδε κανέναν. Έτρεξε στην εκκλησία και άρχισε να χτυπάει τις καμπάνες. Ο κόσμος μαζεύτηκε αμέσως, αλλά τι μπορούσαν να κάνουν μέσα στο

σκοτάδι! Το πρωί ο Μιλτιάδης με την μητέρα του (την γιαγιά μας την Μαρούλα) πήγε στον αστυνόμο του χωριού και τον ειδοποίησε για το συμβάν. Αυτός είπε ότι θα κάνει ό,τι μπορεί και αμέσως έστειλε τους βοηθούς του να ψάξουν τους απαγωγείς σε όλη την περιοχή. Αυτοί έψαχναν ολόκληρη εβδομάδα χωρίς αποτέλεσμα. Οι απαγωγείς πήγαιναν από χωριό σε χωριό από σπίτι σε σπίτι και ζητούσαν καταφύγιο και μάλιστα απειλούσαν τους νοικοκυραίους να μην τους παραδώσουν στην αστυνομία. Ένα βράδυ την Ευανθία την πλησίασε ένας νοικοκύρης με κατανόηση και της μίλησε: «Κορίτσι μου, μέχρι τότε θα συνεχιστεί αυτή η κατάσταση; Θα ταλαιπωρηθείς πολύ, θα πεθάνεις στα χέρια τους, δεν θα σε αφήσουν». Την ρώτησε αν την έχει ατιμάσει ο Γερίκας. Αυτή απάντησε αρνητικά. Του είπε επίσης πως είναι αρραβωνιασμένη με άλλον τον οποίον αγαπάει και δεν θέλει τον Γερίκα. Ο νοικοκύρης της συμβούλεψε να πει στους απαγωγείς ότι θα παντρευτεί τον Γερίκα, να πάνε σπίτι και θα γίνει με το καλό. Όταν θα βρεθούνε στην αστυνομία και κοντά στη μάνα της να πει αυτό που νομίζει και κανείς δεν θα τολμήσει να της κάνει κακό. Φαίνεται πως αυτόν τον άνθρωπο τον έστειλε ο Θεός. Η Ευανθία μόλις δεκαέξι χρονών το σκέφτηκε και έκανε αυτό που της συμβούλεψε αυτός ο άνθρωπος. Οι απαγωγείς, ταλαιπωρημένοι και αυτοί χάρηκαν, την πήρανε και έτρεξαν στο χωριό. Στο δρόμο συνάντησαν τους βοηθούς του αστυνόμου οι οποίοι τους έψαχναν και τους είπαν πως η κοπέλα έδωσε το λόγο της και θα γίνει με το καλό. Τι να πουν αυτοί; Πήγανε όλοι μαζί κοντά στον αστυνόμο του χωριού, συμπληρώσανε τα σχετικά έγγραφα, δηλαδή τους «παντρέψανε», η Ευανθία φοβάται και δεν μιλάει. Σε λίγο έφτασαν η μάνα της και ο αδελφός της ο Μιλτιάδης και ο αρραβωνιαστικός της ο Δαμιανός. Μπήκε μέσα η μητέρα της η Μαρούλα, της ανακοίνωσε ο αστυνόμος πως το πρόβλημα λύθηκε και ότι ακόμη και τα χαρτιά είναι έτοιμα. Ρωτάει τότε η Μαρούλα: «Που είναι τα χαρτιά; Να δω αν είναι εν τάξει, να υπογράψω και εγώ». Μόλις τα πήρε τα έσχιζε, τα έκανε χίλια κομμάτια τα πέταξε στο πάτωμα και τα πάτησε κιόλας. Ο διοικητής της λέει: «Καλόν κόπρον έφαγες, Μαρούλα!» Του λέει αυτή: «Το κόπρον έφαγες εσύ και με το φτυάρι!». Ο βοηθός του αστυνόμου του λέει: «Καλά σου λέει η γυναίκα, τόσες μέρες έχει υποφέρει, είχε τόση αγωνία και εμείς τελειώσαμε την υπόθεση χωρίς να τη ρωτήσουμε καν.

Λέει ο αστυνόμος: «Ε, Μαρούλα, έτσι και αλλιώς κάποιον έπρεπε να παντρευτεί η κόρη σου, ας ήταν αυτός!». Απαντά η Μαρούλα πως η Ευανθία ήταν αρραβωνιασμένη με άλλον. «Α-α-α! - λέει ο αστυνόμος – που είναι αυτός, φέρτε τον μέσα!». Μπαίνει μέσα ο Δαμιανός, ένα ωραίο παλικάρι. Η Ευανθία βρισκόταν κοντά στην πόρτα και σαν έμπαινε αυτός της λέει: «Μη φοβάσαι, θα σε πάρω και με δέκα παιδιά!». Αυτός νόμιζε ότι την ατίμασε ο Γερίκας. Πήρε θάρρος αυτή! Λέει τότε ο αστυνόμος: «Βάλτε την κοπέλα στη μέση, να πάει να σταθεί κοντά σ' αυτόν που θέλει». Η Ευανθία πήγε κοντά στον Δαμιανό. Τον Γερίκα και την παρέα του τους φυλάκισαν. Αλλά η ιστορία δεν τελειώνει εδώ, υπάρχει και συνέχεια. Ο Μιλτιάδης, δάσκαλος στο σχολείο του χωριού, αν και μετανάστεψε σχετικά πρόσφατα, τον αγαπούσε ο κόσμος, αλλά το γεγονός αυτό είχε επηρεάσει πολλούς, ακόμα και τα παιδιά του σχολείου, μερικοί ήταν με το μέρος του Μιλτιάδη, ενώ οι άλλοι με το μέρος του Γερίκα και της παρέας του. Ο Μιλτιάδης βρέθηκε ανάμεσα στο καρφί και στο πέταλο. Σκέφτηκε πως έτσι δεν θα μπορέσει να συνεχίσει τι δουλειά του και αποφάσισε να πάει στην αστυνομία να αποσύρει την κατηγορία για την απαγωγή με τη σκέψη ότι η αδελφή του γύρισε σπίτι και είναι ασφαλής. Έπεισε τις αρχές να αφήσουν τους απαγωγείς ελεύθερους. Έτσι και έγινε. Ηρέμησαν τα πράγματα στο χωριό.

Το γεγονός αυτό συγκλόνησε πολλούς, μαθεύτηκε στο Βατούμ και αργότερα στο Σουχούμ. Ένας που τον έλεγαν Γερίκα Πάτσακο έγραψε την ιστορία της απαγωγής της Ευανθίας και την έκανε τραγούδι. Άκουσε η Μαρούλα γι' αυτό και του λέει: «Ναι, Γερίκα, δεν ντρέπεσαι λιγάκι, άκουσα πως τραγουδάς τον καημό μας και κυκλοφορείς στα χωριά, δεν ρώτησες πόσο έκλαψα και πόσο λυπηρές στιγμές έζησα για το γεγονός αυτό, στενοχωρήθηκα όταν έμαθα ότι τραγουδάς για την ατυχία μας!» Ο Γερίκας τα έχασε και λέει: «Θεία Μαρούλα, αν ήξερες τι τραγούδια τραγουδάω, δεν θα μιλούσες έτσι. Εγώ τραγουδάω και ο κόσμος κλαίει! Κανένα άπρεπο τραγούδι δεν λέω. Πρώτα έμαθα πώς ακριβώς έγιναν τα γεγονότα και μετά έγραψα το τραγούδι. Κάτσε να δεις!» Άρχισε να τραγουδά ο Γερίκας και η Μαρούλα έκλαψε, γέλασε και αναγνώρισε πως έτσι ακριβώς έγινε η απαγωγή της Ευανθίας. Θυμάμαι μόνο μερικούς στίχους από το τραγούδι του Γερίκα.

Έναν βραδύν εντούνανε
Δυνατά τα καμπάνας,
Την Ευανθίαν έσυραν
Η μάρσα κλαίει η μάνατ,ς.

Η Μαρούλα σο παρακάθ
ση Στουλαρά επίγεν
απ οπίς ατε κ,εξερνεν
η δουλεία ντε εχτίεν

Εχπάστανε με την Πιλίτσαν
Σο παρακάθ να πάγνε,
Κεξερεν η Ευανθία
Τη στράταν ατ,ς ντο οριάζνε.

Τι Παρμαξουζ ο Στάθιον
Και κάμποσα παιδιά
Έσυραν την έμορφον
Την κορ την Ευανθίαν

Χώρια η Πιλίτσα βαρκίζ
Και χώρια η Ευανθία,
Χώρια ο Μιλτιάδης κουζ:
«Βοήθειαν, παιδιά!»

Η Ευανθία έλεγεν:
Έχω μάναν και αδελφόν
Εμέναν αραγεύνε
Αδά σο τρανόν την πελιάν
Εκείν κι ταγιανεύνε...

Λίγα χρόνια αργότερα ο Μιλτιάδης με την οικογένειά του γύρισε πίσω στην Τραπεζούντα όπου γεννήθηκε ο γιος του ο Κώστας. Τα πράγματα δεν ήταν όπως τα περίμενε, και έτσι μετανάστεψε στην Ελλάδα το 1922, μαζί του έφυγαν και οι τρεις αδελφές του που ήταν μεγαλύτερες από την Ευανθία.

Η Ευανθία με τον αγαπημένο της έμειναν στο χωριό Τάκβα κοντά στο Βατούμ. Η Καρτέρη τότε ήταν μόλις δεκατριών ετών. Μετά από το γάμο της Ευανθίας και του Δαμιανού έφυγαν στο Σουχούμ να επισκεφτούν τον θείο της τον Τσολάχ. Εκεί την γνώρισε ο μπαμπάς μου ο Ιωάννης Τσινάκ.

Η θεία Ευανθία με τον Δαμιανό Σοφιανίδη έζησαν μια ευτυχισμένη ζωή μέχρι τα βαθιά γεράματα και απέκτησαν τέσσερα παιδιά: τρία αγόρια και ένα κορίτσι, την Αντιγόνη η οποία μένει τώρα στο χωριό Καλλίφυτος της Δράμας.

Η Αντιγόνη μου διηγήθηκε την ιστορία του παππού της και σκέφτηκα πως αξίζει να την περιγράψω στις αναμνήσεις μου γιατί έχει ενδιαφέρον. Είναι ακόμη μία θλιβερή ιστορία για την προσφυγιά των Ποντίων που μετανάστευσαν στην Ρωσία μετά τον ρώσο-τουρκικό πόλεμο. Οι Πόντιοι με τα ρωσικά στρατεύματα έφευγαν στη Ρωσία, πολλοί από αυτούς έμειναν στο Βατούμ, οι άλλοι προχώρησαν προς το Σουχούμ και άλλα μέρη της Γεωργίας και της Ρωσίας. Η μεταφορά των ανθρώπων γινόταν κυρίως με τα ρωσικά πλοία. Στο λιμάνι της Τραπεζούντας έχει μαζευτεί πολύς κόσμος. Όλοι περίμεναν την αναχώρηση του πλοίου. Ο παππούς της Αντιγόνης, δηλαδή ο πατέρας του Δαμιανού, που ήταν τότε μόλις οκτώ ετών, κατέβηκε με τους γονείς του στο λιμάνι της Τραπεζούντας για να φύγουν στο Βατούμ. Οι ώρες αναμονής ήταν πολλές, το παιδί βαρέθηκε να κάθεται σε ένα μέρος και απομακρύνθηκε από τους γονείς, μπερδεύτηκε μέσα στο πλήθος και χάθηκε. Μάταια το έψαχναν οι γονείς. Όταν κατάλαβε πως χάθηκε, άρχισε να κλαίει. Έφτασε η ώρα αναχώρησης του πλοίου. Ένας οικογενειάρχης λέει στο παιδί: «Τώρα πρέπει να ανεβούμε στο πλοίο, έλα μαζί μας και όταν θα φτάσουμε στο Βατούμ, θα βρούμε τους δικούς σου εκεί. Έτσι και αλλιώς αυτοί θα φύγουν με αυτό το πλοίο». Το παιδί ήξερε μόνο το όνομά του, τον έλεγαν Χαράλαμπο. Τελικά συμφώνησε και πήγε μαζί με την οικογένεια

Γεωργιάδη. Όμως οι γονείς του Χαράλαμπου δεν μπόρεσαν να φύγουν χωρίς αυτόν, έμειναν στην Τραπεζούντα. Τότε δεν υπήρχαν μέσα επικοινωνίας, με το να ρωτάς τον έναν και τον άλλον, δεν καταφέρνεις τίποτα.

Πέρασαν περίπου δέκα-δώδεκα χρόνια. Ο Χαράλαμπος έμεινε με τους καινούργιους γονείς, μεγάλωσε, βρήκε δουλειά, τακτοποιήθηκε. Τον παντρέψανε με την κόρη τους τη Σοφία και απέκτησε το επίθετο Σοφιανίδη, που βγαίνει από το όνομα της γυναίκας του της Σοφίας. Τότε τα επίθετα έβγαιναν εύκολα από ονόματα. Όταν οι πραγματικοί γονείς βρήκανε τον γιο τους, του πρότειναν να πάει μαζί τους, αλλά αυτός αρνήθηκε, διότι ήταν ήδη παντρεμένος, τακτοποιημένος, είχε ένα παιδί, τον Κοσμά. Αργότερα γεννήθηκαν ο Δαμιανός και ο Αχιλλέας. Ο Χαράλαμπος τακτοποίησε και τα τρία παιδιά του στο χωριό Τάκβα του Βατούμ. Αγόρασε ένα μεγάλο χωράφι και έχτισε τρία σπίτια.

Ο Παρμαζούζ

Ο θείος μου ο Μιλτιάδης γράφει επίσης στην σελίδα 150 για τον Απόστολο Παρμαζούζ ο οποίος ήταν προπάππος μου από την πλευρά του πατέρα μου. Ήταν πατέρας της γιαγιάς μου Κυριακής. Αυτός ήταν ένας από τους δυο σχολικούς εφόρους που μαζί με τον Σπύρο Μαντίδη τον πρωτοδάσκαλο του Ισχανάντων έκαναν το κάθε τι για την ίδρυση του Σχολείου του Ισχανάντων. Η μαμά μας έλεγε πολλές ιστορίες από την ζωή αυτού του προπάππου μου.

Θυμάμαι μερικές από αυτές. Ήταν πολύ έξυπνός αλλά και πολύ ιδιότροπος άνθρωπος. Του άρεσε να πηγαίνει τα βράδια στο παρακάθ και γυρνούσε πολύ αργά το βράδυ. Τον βαρέθηκαν και σχεδίασαν να του δώσουν ένα μάθημα. Κλείδωσαν από μέσα την πόρτα και τον άφησαν απ' έξω. Όταν ήρθε αργά στο σπίτι αυτοί όλοι ήδη είχαν κοιμηθεί. Χτύπησε την πόρτα, δεν άνοιξε κανείς. Τότε κατέβηκε στο μαντρί και έλυσε τις αγελάδες και με φωνές και ξυλοδαρμούς τις έβγαλε έξω στα χιόνια. Όταν άκουσαν τις φωνές και το μουγκρητό των αγελάδων, αμέσως όλοι έτρεξαν (δηλαδή η γιαγιά μου η Κερέκη, που ήταν κόρη του και όλοι οι άλλοι) να διορθώσουν την κατάσταση. Εν τω μεταξύ αυτός βρήκε την ευκαιρία,

μπήκε μέσα και κλείδωσε την πόρτα από μέσα και όλους τους άφησε απ' έξω. Με χίλια παρακάλια κατάφεραν να τον κάνουν να τους ανοίξει. Μια μέρα εκεί που δεν είχε να κάνει τίποτα, σκέφτηκε να τους γελάσει. Μπήκε μέσα στο σπίτι, άξαφνα σήκωσε το ραβδί και άρχισε να τους χτυπάει λέγοντας: εξ, εξ, εξ (δηλαδή έξω). Αναγκάστηκαν ένας-ένας να βγουν έξω. Αυτός έμεινε μόνος για μερικά λεπτά και ύστερα άρχισε να φωνάζει: «Κερέκη, Κερέκη!» Του λένε: «Τι θέλεις πάλι;» Λέει: «Γιατί στέκεστε έξω; Δεν κρυώνετε; Ελάτε μέσα». Του λένε: «Εσύ μόλις μας έδιωξες, τι να κάνουμε;» «Μα είστε τρελοί; Εγώ είπα: έναν, δυο, τρία, τέσσερα, πέντε, έξ και εσείς όλοι βγήκατε έξω».

Μ' αυτές τις τρέλες τον βαρέθηκαν πολύ (ήταν τότε αρκετά μεγάλος) και σκέφτηκαν να τον πάνε στον ψυχίατρο. Τον πήραν και πάνε. Ενώ πήγαιναν σ' ένα μέρος είδαν κάποιους εργάτες να χτίζουν ένα γεφύρι. Σταμάτησε εκεί και κοιτούσε πως το κάνουν αυτοί. Κατάλαβε πως κάτι δεν πάει καλά. Τους λέει λοιπόν, που έκαναν λάθος. Οι εργάτες σκέφτηκαν και συμφώνησαν με τη γνώμη του. Και ρωτάνε: «Ποιοι είστε και που πάτε; Λένε έτσι και έτσι και θα τον πάμε στον ψυχίατρο. Αυτοί λένε: «Στον ψυχίατρο εσείς πρέπει να πάτε, όχι αυτός». Βέβαια δεν άκουσαν τη συμβουλή των εργατών και συνέχισαν το δρόμο για τον ψυχίατρο. Τον έβαλαν στο νοσοκομείο και έφυγαν για το σπίτι με την ησυχία τους. Έμεινε μέσα στο νοσοκομείο για μερικές μέρες. Μια φορά λέει στους άρρωστους: «Ποσά φασόλια χωράνε εδώ σ' αυτόν τον θάλαμο; Απόρησαν οι άρρωστοι και λένε: «Που να ξέρουμε; Εσύ ξέρεις;» Λέει: «Δεν ξέρω, αλλά μπορώ να υπολογίζω. Παίρνω τα φασόλια, τα βάζω στη σειρά πάνω σ' ένα μέτρο, τα μετρώ και ύστερα μετρώ πόσα μέτρα είναι το μήκος και το φάρδος και το ύψος της κάμαρης, όλα τα πολλαπλασιάζω και βρίσκω πόσα φασόλια χωράνε εδώ».

Βεβαίως αυτά τα γεγονότα και πολλά άλλα συνέβησαν πολύ αργότερα από τον καιρό που ήταν έφορος στο σχολείο. Αυτός ήταν ο προπαππούς μου Απόστολος Παρμαζούζ.

Επίλογος

Από το βιβλίο του θείου μου του Μιλτιάδη έμαθα πολλά πράγματα που για μένα ήταν πρωτόγνωρα, αν και η μαμά μας διηγήθηκε πολλά από αυτά, αλλά αυτά προφανώς δεν ήταν αρκετά για να σχηματίσουμε μέσα στο μυαλό μας μια πλήρη εικόνα για τη Σάντα και τα γεγονότα εκείνης της εποχής. Το βιβλίο το παίρναμε τεύχος – τεύχος στο Καζαχστάν κατά τη δεκαετία του πενήντα. Όταν πήραμε το τεύχος με την ιχνογραφία του χωριού Ισχανάντων η μαμά αμέσως είπε: «Να το σίτιι μας», πριν διαβάσει τι γράφει κάτω από την ιχνογραφία. Η μαμά ήταν πολύ περήφανη για τον αδελφό της τον Μιλτιάδη, το ίδιο και εμείς. Σε κάποιο τεύχος είδαμε ότι λείπουν από μέσα μερικές σελίδες. Δεν ξέραμε γιατί. Ο πατέρας μου μάζεψε όλα τα τεύχη τα έδεσε και τα έκανε βιβλίο. Μετά το δώσαμε σε κάποιον να το διαβάσει και εξαφανίστηκε το βιβλίο! Όταν το 1989 ήρθαμε στην Ελλάδα με τον γιο μου τον Λάζαρο για τουρισμό, είπα στα ξαδέλφια μου το τι έγινε με το βιβλίο του θείου μου. Ο Φειδίας μου έδωσε ένα άλλο βιβλίο ίδιο με' εκείνο. Όταν το διάβασα κατάλαβα πως οι σελίδες που έλειπαν από το πρώτο βιβλίο ήταν εκείνες που έγραφε ο θείος για την εξορία και τα πάθη μας στη Ρωσία (σελ. 182-186). Τελικά καταλάβαμε πως στο τελωνείο, στα σύνορα τις σελίδες αυτές τις αφαίρεσαν επειδή κανείς δεν έπρεπε να ξέρει για το αίσχος που γινόταν στη μεγάλη και δυνατή Ρωσία. Όμως το «μυστικό» το ήξερε όλος ο κόσμος, όχι μόνο στην Ελλάδα. Τη Ρωσία την αγαπούσαμε και την αγαπάμε γιατί εκεί γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε και θέλουμε να πάνε όλα καλά για τη χώρα αυτή. Λυπούμαστε για τα γεγονότα των τελευταίων χρόνων και ευχόμαστε να βελτιωθεί η κατάσταση όσο το δυνατόν γρηγορότερα, επειδή ο λαός το αξίζει. Νομίζω πως εκφράζω τη γνώμη όλων των Ποντίων που ήρθαν στην Ελλάδα από τη Ρωσία.

Διαβάζοντας το βιβλίο του θείου μου Μιλτιάδη Νυμφόπουλου «Ιστορία Σάντας του Πόντου» πέρα από όλα τ' άλλα ανακάλυψα μερικά πράγματα σχετικά με τις ρίζες μας από τη μεριά της μαμάς μου και για το επίθετο Μουρατίδη που μας έλεγε η μαμά.

Στη σελίδα 140 ο θείος μιλάει για έναν Μουράτ από τα Μούζενα που ήρθε στη Σάντα με την οικογένεια του. Είχε τρεις γιους, τον Αντώνη, τον

Κώστα και τον Χριστόφορο. Δυστυχώς τον Κώστα που ήταν και προππάππος μου τον σκότωσαν οι Τούρκοι.

Στη σελίδα 190 μιλάει για τον Χαράλαμπο Μουρατίδη, που ήταν γιος του Κώστα και παππούς του Μιλτιάδη. Ο Χαράλαμπος Μουρατίσης που καταγόταν από τη Γέμουρα, ύστερα από μερικά χρόνια αρρώστησε και πέθανε από την ελονοσία.

Επίσης αναφέρεται στον προπάππο μου παπά Γεώργιο Οράχ από τη Γέμουρα, που ήταν ο πατέρας της γιαγιάς μου, της Μαρούλας. Αυτός πούλησε το κτήμα του στο γαμπρό του και παππού του Μιλτιάδη Χαράλαμπο Μουράτ και ήρθε στη Σάντα, όπου πρώτος έμαθε τους Σανταίους να καλλιεργούν πατάτες το 1840 (σελ. 235).

Στις σελίδες 64 και 255 μιλάει για τους παππούδες του Πιπιλίκα και Κυριακή που πυροβόλησε τους ληστές που ήρθαν να τους ληστέψουν.

Από τα λεγόμενα βγαίνει το συμπέρασμα ότι η μαμά σωστά έλεγε: «Για τον πατέρα' μ έλεγαν τη Σοφίας τη νύφες ο Κώστης». Από το «Σοφία» και «νύφε» βγήκαν τα επίθετα Σοφιανίδη και Νυμφόπουλο που πριν ήταν Μουρατίδη.

Τώρα εμείς, τα παιδιά της, που ήρθαμε εδώ βρήκαμε μόνο τους ανεπιούς της μητέρας μας. Τ' αδέρφια της όλα πέθαναν. Βρήκαμε τα παιδιά του Μιλτιάδη: Κώστα, Κίμωνα, Φειδία και Μαγδαληνή με τις οικογένειες τους. Ο ξάδελφός μου ο Κώστας έχει την κασέτα, όπου είναι μαγνητοφωνημένη η φωνή του θείου μου Μιλτιάδη με ένα τραγούδι που λέει ο ίδιος. Η μαγνητοφώνηση έγινε δύο - τρία χρόνια πριν πεθάνει ο θείος.

Πήγαμε στο χωριό Χρυσοκέφαλος στα μνήματα του θείου Μιλτιάδη και της θείας μας Δόμνας. Σ' αυτό το χωριό έζησε ο θείος μου από το 1922 μέχρι το θάνατό του. Εργάστηκε στο σχολείο του ως δάσκαλος μέχρι που βγήκε στη σύνταξη. Έχει γράψει την ιστορία του χωριού, του σχολείου και άλλα.

Βρήκαμε στο χωριό Κύρια της Δράμας τον ξάδερφό μου Ιπποκράτη - παπά Κουφατσή, γιο της θείας μου Κυριακής. Σ' αυτό το χωριό ζούσε επίσης η θεία μου Ελένη, που την σκότωσαν οι Βούλγαροι. Δεν είχα την τύχη να γνωρίσω ούτε τα παιδιά της.

Στο χωριό Δασωτό Νευροκοπίου Δράμας γνωρίσαμε τον ξάδελφό μου Χριστόφορο, γιο του θείου μου Γιάγκο και τη γυναίκα του τη Λίτσα. Πήγαμε στο νεκροταφείο. Το είχα χρέος απέναντι στη μνήμη της μαμάς μου. Είδαμε τα μνήματα της γιαγιάς μου Μαρούλας, του θείου Γιάγκου και της γυναίκας του, της κόρης του, της θείας μου Φίλης.

Η θεία Φίλη ζούσε στο χωριό με τον εγγονό της τον Λάμπη. Η Αντιγόνη μου διηγήθηκε ένα επεισόδιο από τη ζωή της Φίλης. Κάποια νύχτα μπήκε ένας λύκος στο μαντρί να κατασπαράξει τις αγελάδες. Αυτές έβγαλαν ένα μουγκρητό ασυνήθιστο. Η Φίλη πήρε το λυχνάρι και με τον εγγονό της πήγε να δει τι συμβαίνει. Βλέπουν λοιπόν έναν φοβισμένο λύκο να κάθεται στη γωνία. Αυτή τον κάρφωσε με το δικράνι και τον σκότωσε.

Στο χωριό Μυλοπόταμος της Δράμας επισκεφτήκαμε τον Φειδία τον ξάδελφό μου και την οικογένειά του.

Δεν πραγματοποιήθηκε η επιθυμία της Καρτέρης να έρθει στην Ελλάδα, να δει τ' αδέλφια της, και την άτυχη μητέρα της την Μαρούλα την οποία βρήκε τραγικός θάνατος εδώ στην Ελλάδα. Δεν το επέτρεψε η μοίρα.

Δυο χρόνια πριν το θάνατό της αρρώστησε πολύ σοβαρά. Έπαθε εγκεφαλικό. Δεν μπορούσε να μιλά και αυτό την πείραζε πολύ. Πέθανε η μαμά το 1985 σε ηλικία ογδόντα οκτώ ετών. Ελαφρά τα χώματα που την σκεπάζουν, αιωνία της η μνήμη. «Κανείς δεν ξέρει στη ζωή πόσο αξίζει η μάνα. Μόνο εγώ που σ' έχασα, μάνα γλυκιά μου μάνα...»

1997

Κυριακή Ξιμιτίδου

Αναμνήσεις

Οι ρίζες μας

Όλοι ξέρουμε πως ο 19^{ος} αιώνας και η αρχή του 20^{ου} ήταν μία περίοδος δύσκολη. Οι οικογένειες των Ποντίων διωγμένες από τους Τούρκους διασκορπίστηκαν σε όλο τον κόσμο. Μεταξύ αυτών των μεταναστών ήταν και οι οικογένειες του πατέρα και των πεθερικών μου. Μετανάστεψαν από τα χωριά της Σάντας του Πόντου και βρέθηκαν στις ανατολικές ακτές της Μαύρης Θάλασσας κοντά στην πόλη Σουχούμ, πρωτεύουσα της Αμπχαζίας.

Το χωριό μας Κούμα-Μιχάηλοβκα χτίστηκε το 1882 κυρίως από τους μετανάστες Σανταίους σε μία δασώδη και θαμνώδη περιοχή σε απόσταση δέκα χιλιομέτρων από το Σουχούμ. Κάποτε στην περιοχή του χωριού ζούσε ένας τσοπάνος Αμπχάζος. Τον έλεγαν Γκούμα, έτσι και το χωριό μας ονομάστηκε «Κούμα». Ακόμα και το ποτάμι που ρέει κοντά από το χωριό ονομάστηκε Γκουμιστά. Το μέρος αυτό το παραχώρησαν στους Ποντίους-μετανάστες οι αρχές της Ρωσίας και της Γεωργίας. Εκείνη την εποχή στην περιφέρεια της πρωτεύουσας χτίστηκαν πάνω από δεκαπέντε ελληνικά χωριά: Σβομπόντα, Λιντάβα, Κωνσταντίνοφκα, Αλάν, Παυλοφκά, Αικατερίνοφκα, Αλεξάνδροφκα, Όλγκινσκι, Αζάντα, Μανέα, Αμπαζάταου, Αντρέεφκα, Αστέροφκα, Δημήτριοφκα και άλλα. Στα χωριά αυτά ζούσαν αποκλειστικά μόνο Έλληνες από τον Πόντο.

Γύρω από την πόλη Σουχούμ υπήρχαν και άλλα χωριά όπου ζούσαν ανάκαθεν Αμπχάζοι, Αρμένιοι, Ρώσοι, ακόμα και Εσθονοί. Το χωριό Κούμα χτίστηκε σε υψόμετρο εκατόν-εκατόν πενήντα μέτρων και είχε έκταση περίπου εννέα-δέκα τετραγωνικά χιλιόμετρα με περίπου πεντακόσια σπίτια και δυόμισι χιλιάδες κατοίκους μαζί με αυτούς που κατοικούσαν στα γύρω βουνά: των Πιπεράντων, Απιάντα, Μουστογλάντων και Τσινακάντων. Όλες αυτές οι γειτονιές ανήκαν στο χωριό μας. Το μεγαλύτερο από τα χωριά ήταν το δικό μας. Ήταν χαραγμένο σαν σχέδιο πόλης. Σχεδίασε και χάραξε το χωριό ο Τεπετίδης Δαμιανός. Επικεφαλής των μεταναστών ήταν ο Πέκος Χαράλαμπος με τον γιο του Ευστάθιο. Πρώτος παπάς του χωριού ήταν ο κ. Κεχίπουλος Παύλος. Πρώτος

δάσκαλος ήταν ο κ. Παπαδόπουλος Παντελής. Υπάρχει φωτογραφία με όλους αυτούς τους κυρίους και τους μικρούς τους μαθητές που στέκονται από πίσω. Πρώτος από αριστερά είναι ο πατέρας μου (όρθιος), ο Ιωάννης Τσινακίδης (Τσινάκ). Ήταν τότε μαθητής της τρίτης τάξης.

Μόλις τακτοποιήθηκαν οι πρώτοι συγχωριανοί στα νεόκτιστα σπίτια τους, έχτισαν ένα σχολείο και μια εκκλησία. Η εκκλησία μας ήταν των Αγίων Πέτρου και Παύλου. Στα περίχωρα υπήρχαν ερείπια μίας εκκλησίας, και έλεγαν ότι ήταν του Αγ. Θεοδώρου. Σε όλα τα χωριά οι εκκλησίες λειτουργούσαν στα ελληνικά, και στα σχολεία δίδασκαν την ελληνική γλώσσα. Τα θρησκευτικά δίδασκε ο παπάς του χωριού. Μετά από μερικά χρόνια πέθανε ο παπά Παύλος και έγινε παπάς του χωριού ο γιος του ο Θεόφιλος.

Ο θείος μου ο Μιλτιάδης Νυμφόπουλος στη σελίδα 211 του βιβλίου του «Ιστορία της Σάντας του Πόντου» γράφει: «Πριν από τον Α παγκόσμιο πόλεμο η κατάσταση των μεταναστών Σανταίων Ελλήνων Ποντίων της περιφέρειας Σουχούμ ήταν πολύ διαφορετική από την κατάσταση των μεταναστών του Βατούμ. Ο πατριωτισμός των Σανταίων και των ιερέων τους δεν είχε όρια. Εκεί είχαμε μία δεύτερη Ελλάδα. Κατά το 1909 επισκέφθηκα στο χωριό Κούμα τον μεγάλο πατριώτη Κωνσταντίνο Τεπετίδη ο οποίος σε πολλές περιστάσεις φανέρωσε το μεγαλείο των πατριωτικών του αισθημάτων. Ήταν πρώτος απ' όλους τους Σανταίους του Σουχούμ που μετανάστεψε στην Ελλάδα ύστερα από την επικράτηση των μπολσεβίκων στη Ρωσία. Μαζί του κατέβησαν στην Ελλάδα η μητέρα μου η Μαρούλα και ο αδελφός μου Γιάννης. Ο Κωνσταντίνος Τεπετίδης μου έλεγε πως οι Έλληνες μετανάστες του Σουχούμ μόλις έφτασαν εκεί το 1882 αντίκρισαν ερημικές κοιλάδες και απέραντα δάση, τα οποία κατόρθωσαν με την εργατικότητα τους να μετατρέψουν σε χωράφια αποδοτικά και έτσι η περιφέρεια Σουχούμ από άγρια και ερημική έγινε επίγειος παράδεισος. Μου έλεγε ακόμα πως οι Αρμένιοι της περιοχής έφτιαξαν κομιτάτο ανθελληνικό με σκοπό να εξοντώσουν τον προσφυγικό ελληνισμό του Σουχούμ για να τους μείνουν αυτά τα χωράφια της περιφέρειας. Αλλά και οι Έλληνες μετανάστες έφτιαξαν και αυτοί κομιτάτο με αμυντικό σκοπό και αναχαιτίσαν την μανία των Αρμενίων». Για το γεγονός αυτό μας έλεγε και ο πατέρας μου, που

είχε πάρει μέρος σ' αυτόν τον αγώνα – πόλεμο όπως και όλοι οι άνδρες του χωριού μας. Οι Αρμένιοι δεν πέτυχαν τον σκοπό τους και έφυγαν από τα μέρη μας. Αργότερα, το 1949 κατάφεραν οι Μεγγρέλοι με την βοήθεια των προστατών τους τον Στάλιν και τον Μπέρια να πάρουν τα σπίτια μας.

Στη σελίδα 212 ο θεός γράφει: «Την 1 του Γενάρη του 1910 εκκλησιάστηκα στο ναό του Αϊ Πέτρου και Παύλου του χωριού Κούμα. Ο φίλος μου ο Κωνσταντίνος Τεπετίδης (αυτός συνόδευε τον θείο μου σ' αυτό το ταξίδι) μου είπε πως από τότε που μετανάστεψαν οι Σανταίοι στο Σουχούμ δεν άκουσαν Βυζαντινή μουσική και πως είναι ανάγκη να ψάλλω στο δεξιό χορό του ναού. Δεν μπόρεσα να αποκρούω την τιμή που μου έγινε και με τ' ολίγα λεπτά είδα δάκρια στα μάτια του νοσταλγού Αβραάμ Τεπετίδη και άλλων οι οποίοι συγκινήθηκαν όχι τόσο από τη καλή εκτέλεση των εκκλησιαστικών ασμάτων όσο από την ανάμνηση της Σάντας της οποίας ήμουν εκπρόσωπος και έψαλλα την Βυζαντινή μουσική. Η δική μου συγκίνηση ήταν μεγαλύτερη γιατί ένοιωθα τον πόνο τους».

Περίπου οι μισοί κάτοικοι ήταν ρώσο-υπήκοοι, οι υπόλοιποι ήταν έλληνο-υπήκοοι. Αυτοί είχαν ελληνικά διαβατήρια τα οποία κληρονόμησαν από τους προγόνους τους. Αυτοί που δεν είχαν ελληνικά διαβατήρια αναγκαστικά πήρανε σοβιετικά διαβατήρια.

Οι περισσότεροι χωρικοί διατήρησαν τα επίθετά τους χωρίς αλλαγή. Οι καταλήξεις σε μερικούς από –ίδης έγιναν–ωφ, δηλαδή το Ξιμιτίδης έγινε Ξιμίτωφ, Πέκος έγινε Πέκωφ, Κουτίτας – Κουτίτωφ. Υπήρχε όμως καταπίεση. Ένα από τα γνωστά περιστατικά ήταν με ένα παιδί με το επίθετο Ηλιάδη. Το παιδί αυτό έπαιζε καλό ποδόσφαιρο και του είπαν; «Αν αλλάξεις το επίθετο σε Ηλιάτζε (γεωργιανό), τότε θα σε κάνουμε προπονητή». Το παιδί αρνήθηκε.

Με άλλα έθνη σχεδόν δεν είχαμε σχέση. Μικτοί γάμοι με άλλες εθνικότητες ήταν πολύ σπάνιοι τουλάχιστον μέχρι το 1949, επειδή στα χωριά μας κατοικούσαν μόνο έλληνες. Πολύ σπάνια μερικοί στρατιώτες στο τέλος της θητείας τους επιστρέφανε σπίτι τους με Ρωσίδα γυναίκα. Τα τελευταία χρόνια με τη μεγάλη μετακίνηση του κόσμου, όπως ήταν η θητεία στο στρατό, σπουδές, εξορία, ακόμη και ο πόλεμος, οι μικτοί γάμοι γίνονταν πιο συχνά. Κάθε ελληνική οικογένεια κατά μέσο όρο είχε τρία-

πέντε παιδιά. Τα μεγαλύτερα παιδιά παντρεύονταν και έφευγαν από τους γονείς. Συνήθως οι γονείς έμεναν με τον μικρότερο γιο τους.

Το χωριό μας ήταν πολύ όμορφο, με δασώδη βουνά γύρω, πηγές και ποτάμια. Πιο μακριά σε απόσταση περίπου τριάντα - σαράντα χιλιομέτρων βρίσκονταν τα παρχάρια. Μικρή εγώ έβוסκα τις αγελάδες στα περίχωρα, έξω απ' το χωριό, και ύστερα όταν έγινα δασκάλα, πήγαινα σε όλα τα σπίτια για να μιλήσω και στους γονείς των παιδιών. Έτσι ήξερα όλες τις γωνίες και τις γειτονιές του χωριού μας από άκρη σε άκρη. Όταν μας εξόρισαν ήμουν μόλις είκοσι δύο χρονών. Τότε χάσαμε το χωριό μας για πάντα. Η νοσταλγία μ' ανάγκασε να κάνω το σχέδιο του χωριού μας με όλες τις λεπτομέρειες το 1999. Έδωσα το σχέδιο αυτό σε πολλούς συγχωριανούς μας που μετανάστεψαν στην Ελλάδα. Ενώ έφτιαχνα το σχέδιο του χωριού ο εγγονός μου ο Οδυσσέας με ρώτησε: «Γιαγιά, γιατί το κάνεις αυτό;» Και του είπα: «Αν ρωτήσει κανείς, από πού κατάγονται οι πρόγονοί σου, να ξέρεις τι να πεις».

Είχαμε στο χωριό δυο μαγαζιά, ένα εστιατόριο, ένα ταχυδρομείο, ένα σιδεράδικο. Τηλέφωνο υπήρχε μόνο στη κοινότητα και στο ταχυδρομείο. Λειτουργούσε ένα εξωτερικό ιατρείο όπου εργαζόταν ένας νοσοκόμος, είχαμε και έναν κτηνίατρο. Μετά τον πόλεμο το 1945 ήρθε στο χωριό μας ένας γιατρός. Πριν από αυτόν ο «ιατρός» του χωριού ήταν η μαμά μου. Όσα ήξερε τα έμαθε από τους παλαιότερους στη συνέχεια τα έμαθε σ' εμάς τα παιδιά της: να βάζουμε επιδέσμους, να αντιμετωπίζουμε τον πυρετό, να κάνουμε κομπρέσες και να γιατρεύουμε διάφορες πληγές. Έκανε ακόμα και τη μαμή και βοήθησε πάρα πολλές γυναίκες του χωριού να ξεγεννήσουν.

Τα σπίτια στο χωριό ήταν λιθόκτιστα, υπήρχαν αρκετά διώροφα, αλλά τα περισσότερα ήταν μονώροφα. Χτίστηκαν πριν την επανάσταση του 1917. Κάθε οικογένεια έχτιζε σύμφωνα με τις δυνατότητές της. Βοηθούσαν ο ένας τον άλλον στο κτίσιμο των σπιτιών. Είχαμε κτίστες, λιθοξόους, ξυλουργούς, μαραγκούς, τσαγκάρηδες.

Κάθε οικογένεια πριν την επανάσταση είχε πολλά στρέμματα γης με καλλιέργειες, αλλά μετά την επανάσταση τα πήρε όλα το κράτος για το κολχόζ. Οι χωρικοί δούλευαν στα ίδια τους τα χωράφια, μόνο που τώρα την σοδεία την έπαιρνε το κράτος. Έτσι οι χωριανοί έμειναν μόνο με έναν

μικρό κήπο δύο-τριών στρεμμάτων που βρισκόταν κοντά στο σπίτι και εκεί καλλιεργούσαν μερικά λαχανικά και φρούτα. Για τη δουλειά στο κολχόζ αλλά και στο σπίτι δεν υπήρχαν μηχανήματα, όλες τις δουλειές τις κάνανε με τα χέρια. Μερικοί που είχαν άλογο το χρησιμοποιούσαν για το όργωμα της γης. Οι περισσότεροι είχαν αγελάδες, κότες και αυτό τους έσωσε από τη πείνα.

Η δουλειά στο κολχόζ ήταν υποχρεωτική και δύσκολη. Αν έκανε κανείς το πείσμα του και δεν έμπαινε στο κολχόζ, πλήρωνε μεγάλους φόρους που αυξάνονταν από χρόνο σε χρόνο. Υπήρχαν μόνο τρεις – τέσσερες τέτοιες οικογένειες. Όποιος προσπαθούσε ν' αποφύγει τη δουλειά στο κολχόζ και να κάνει κάτι άλλο, τον φυλάκιζαν. Έτσι φυλακίστηκαν μερικοί συγχωριανοί: ο Τσάτσας Αρχιμήδης, ο Παπαγιαννίδης Ηλίας, η Γιαβασίδου Αγγέλη το 1948 για να φοβηθούν και να μην αντιστέκονται οι υπόλοιποι.

Δεν ήταν μόνο το χωριό μας πολύ όμορφο, αλλά και όλη η Αμπχαζία: η φύση, το περιβάλλον, τα δάση, τα ποτάμια, τα βουνά, η θάλασσα και όλα όσα ήταν γύρω μας. Γι' αυτό τα τελευταία χρόνια έγινε το «μήλο της Έριδος». Δεν κατάφεραν να τη μοιράσουν. Έγινε ο πόλεμος μεταξύ Αμπχάζων και Γεωργιανών. Οι Γεωργιανοί πήγαν να καταπατήσουν την όμορφη αυτή χώρα, και εμείς βρεθήκαμε σε αδιέξοδο μεταξύ των δύο αυτών λαών. Η μόνη διέξοδος ήταν να φύγουμε στην Ελλάδα για να μην χαθούμε κάτω από τα πόδια των άλλων εθνών. Το αγαπημένο χωριό μας ισοπεδώθηκε, γιατί είχε στρατηγική θέση την οποία εκμεταλλεύτηκε ο στρατός. Δεν έμεινε ούτε ένα σπίτι όρθιο, ούτε ένα περιβόλι.

Στην Αμπχαζία το κλίμα ήταν πολύ διαφορετικό από ότι είναι εδώ στην Ελλάδα. Εκεί έβρεχε συχνά, έτσι τα αρδευτικά συστήματα δεν ήταν απαραίτητα. Μόνο μερικές φορές κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού έκανε ξηρασία, αλλά, οι βροχές ήταν αρκετές για να ποτιστούν οι κήποι και τα χωράφια.

Η θερμοκρασία το καλοκαίρι σπάνια ξεπερνούσε τους τριάντα βαθμούς, και το χειμώνα σπάνια κατέβαινε τρεις με πέντε βαθμούς κάτω από το μηδέν. Τα βουνά του Καύκασου προστάτευαν τα βόρεια ακρογιάλια της Μαύρης θάλασσας από τον κρύο αέρα του Βορρά. Χάρη σ' αυτό

μπορούσαμε να καλλιεργούμε εκεί όλα τα είδη φρούτων, τα εσπεριδοειδή: μανταρίνια, πορτοκάλια, λεμόνια, διάφορα λαχανικά, μερικά ακόμα και το χειμώνα.

Η Ρωσία πράγματι ήταν και είναι πολύ πλούσια χώρα, έχει απ' όλα τ' αγαθά της φύσης. Έχει πολλά μεταλλεία, ορυχεία, δάση, πετρέλαιο, πετροκάρβουνο, απέραντα χωράφια. Όλα αυτά ήταν πολύ μακριά από μας, στα βάθη της Ρωσίας. Εμείς όμως ζούσαμε στα ακρογιάλια της Μαύρης Θάλασσας, Μόνο ένα ορυχείο με πετροκάρβουνο υπήρχε στην πόλη Τκβαρτσέλ σε απόσταση εκατόν χιλιομέτρων από μας. Μερικοί πήγαιναν εκεί για δουλειά. Τα τελευταία χρόνια εξαντλήθηκε το κάρβουνο και σταμάτησε η δουλειά.

Πριν το 1926 τα παιδιά στο σχολείο μελετούσαν τα ελληνικά σύμφωνα με το κανονικό ελληνικό αλφάβητο με τα εικοσιτέσσερα γράμματα. Μετά το 1926 καταργήθηκαν μερικά γράμματα και έμειναν μόνο είκοσι. Δηλαδή από τα πέντε ι,η,υ,οι,ει έμεινε μόνο το «ι». Χάθηκε το «ω», χάθηκαν το «ξ» και το «ψ», το «υ» μετατράπηκε σε «ου». Γιατί; Αυτό το ερώτημα έμεινε αναπάντητο. Μήπως ήταν διαταγή της κυβέρνησης για να αλλοιώσουν τη γλώσσα έτσι ώστε σιγά-σιγά να εξαφανιστεί ή μήπως φοβήθηκαν τις δυσκολίες της ορθογραφίας; Όπως και να ήταν οι αρχές της Μαριούπολης τίποτα δεν κέρδισαν απ' αυτό. Στη Μαριούπολη βρισκόταν το κέντρο του Ελληνισμού της Ρωσίας; γιατί ο μεγαλύτερος πληθυσμός των Ελλήνων κατοικούσε εκεί και τα σχολικά βιβλία τα έφερναν από εκεί. Όταν πρωτοπήγα στο σχολείο το 1934 στα σχολεία δίδασκαν τα ελληνικά μ' αυτά τα είκοσι γράμματα. Στο σπίτι η μαμά με μάθαινε να διαβάζω κείμενα γραμμένα στα ελληνικά με τα κανονικά είκοσι τέσσερα γράμματα και συνέχεια αναρωτιόταν και έλεγε: «Μα γιατί το έκαναν; Τώρα δηλαδή η λέξη «χήρος» και «χοίρος» γράφονται τώρα με «ι» και πως θα καταλάβει κανείς τη διαφορά;» Μόλις τελείωσα την τρίτη τάξη στα ελληνικά το 1937 καταργήθηκε η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε όλα τα σχολεία της Ρωσίας. Στα χωριά μας δίδασκαν μόνο τη γεωργιανή γλώσσα, ενώ στην πόλη τη γεωργιανή και τη ρωσική γλώσσα. Στο χωριό μας η διδασκαλία γινόταν στα ρωσικά χάρη στον διευθυντή Κουτίτα Ιωάννη ο οποίος πήγε στην Τιφλίδα και το κατάφερε αυτό. Τουλάχιστον έτσι τα παιδιά μετά την δέκατη τάξη θα είχαν τη δυνατότητα να πάνε να σπουδάσουν στα

Πανεπιστήμια ή στα Πολυτεχνεία της Ρωσίας. Την δεκαετία του 1980 όταν ήρθε στην εξουσία ο Γκορμπατσόφ, εκ νέου μπήκε στο πρόγραμμα το μάθημα των ελληνικών ως ξένη γλώσσα μια ώρα την ημέρα και, μάλιστα με το σωστό αλφάβητο με τα είκοσι τέσσερα γράμματα!

Πρώτα στο χωριό έχτισαν ένα δημοτικό σχολείο με πέντε τάξεις, που τότε κάλυπτε τις ανάγκες του χωριού, και ύστερα έχτισαν ένα μεγαλύτερο σχολείο-λύκειο με πολλές και μεγάλες αίθουσες. Οι τάξεις έγιναν δέκα. Το καμαρώναμε όλοι. Εκεί τελείωσα εγώ τη μάθηση μου και την επόμενη χρονιά το 1944 με πήραν να διδάσκω στις τάξεις του δημοτικού στα ρωσικά. Εργάστηκα ως δασκάλα πέντε χρόνια μέχρι το 1949. Λάτρευα τα παιδιά, το σχολείο μου και τους συναδέλφους, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν και δικοί μου δάσκαλοι. Δεν θα τους ξεχάσω ποτέ. Θυμάμαι μερικά περιστατικά από εκείνα τα δύσκολα, αλλά και καλύτερα χρόνια της ζωής μου.

Το 1944 το σχολείο μας από λύκειο (δέκα τάξεις) έγινε γυμνάσιο με οκτώ τάξεις. Κατάργησαν τις δυο τελευταίες τάξεις, αν και οι μαθητές ήταν αρκετοί. Όταν λειτουργούσε το λύκειο είχαμε περίπου τετρακόσιους μαθητές αγόρια και κορίτσια μαζί και είκοσι δασκάλους. Με την κατάργηση του λυκείου μειώθηκε σημαντικά ο αριθμός των μαθητών και των δασκάλων. Οι καλύτεροι μαθητές, απόφοιτοι του λυκείου συνήθως έφευγαν για Πανεπιστήμιο ή για Πολυτεχνείο στην πόλη Σουχούμ ή σε διάφορες πόλεις της Ρωσίας. Μερικά παιδιά σπούδασαν, έγιναν γιατροί, πολιτικοί μηχανικοί, δάσκαλοι κ.λ.π. Με το απολυτήριο του γυμνασίου τα παιδιά δεν μπορούσαν πια να συνεχίσουν τις σπουδές και ήταν αναγκασμένα να κάθονται στο χωριό και να βοηθάνε τους γονείς στη σκληρή δουλειά στο κολχόζ, όπου καλλιεργούσαν καπνό, καλαμπόκι, τσάι κ.α.. Δεν υπήρχε άλλη δουλειά. Βιοτεχνίες, νοσοκομεία, ξενοδοχεία, λουτρά, καφενεία υπήρχαν μόνο στην πόλη. Εκείνη την εποχή στο χωριό δεν υπήρχε ακόμη ηλεκτρικό ρεύμα.

Με δυσκολία προσπαθούσαμε να διατηρούμε τα ήθη και έθιμα: γλώσσα, θρησκεία, γάμους, βαφτίσια, πανηγύρια. Μάλιστα για τους κομμουνιστές όλα αυτά, όσα είχαν σχέση με την εκκλησία ήταν απαγορευμένα. Εμείς δεν φοβηθήκαμε ποτέ, δεν είχαμε να χάσουμε τίποτα.

Τραγούδια, παραμύθια, αινίγματα, ανέκδοτα μας τα μάθαινε η μαμά στα ποντιακά.

Οι χωρικοί μας διατηρήσαν πολλά αρχαία ελληνικά και χριστιανικά ονόματα. Θέλω να αναφερθώ μόνο στα αρχαία ελληνικά ονόματα.

Αρχαία ελληνικά ονόματα ανδρών:

Αέτιος, Αγαθοκλής, Αλέξανδρος, Ανδρόνικος, Ανδροκλής, Αλκιβιάδης, Αριστείδης, Αριστοκλής, Αριστοτέλης, Άριστος, Αρχιμήδης, Αχιλλέας, Δημοσθένης, Διαμαντής, Διομήδης, Διονύσιος, Ευριπίδης, Επαμεινώντας, Ευκλείδης, Ηρακλής, Θεμιστοκλής, Κοσμάς, Λεωνίδας, Λύσανδρος, Μενέλαος, Μιλτιάδης, Οδυσσέας, Ορφέας, Πλατών, Περικλής, Όμηρος, Πολύχρονος, Πολύευκτης, Σοφοκλής, Σωκράτης, Φίλιππος, Χαρίλαος.

Αρχαία ελληνικά ονόματα γυναικών:

Αθηνά, Αλεξάνδρα, Ανατολή, Αυγή, Αγαθή, Αγριππίνα, Αντιγόνη, Αντιόπη, Ανδρομάχη, Αρτεμία, Αφροδίτη, Ελένη, Ειρήνη, Ελπινίκη, Επιστήμη, Ευλαμπία, Ευανθία, Ευνίκη, Ευτέρπη, Εράσμια, Ερμιόνη, Ιφιγένεια, Ευτυχία, Καλλιόπη, Κλεοπάτρα, Κρυστάλλη, Νίκη, Ξανθίππη, Ουρανία, Περσεφόνη, Πηνελόπη.

Μετά από την επανάσταση το 1917 οι Έλληνες και όλοι οι λαοί της Ρωσίας ζούσαν με το φόβο μήπως φυλακιστούν κάποια μέλη της οικογενείας τους, επειδή οι συλλήψεις γίνονταν χωρίς αιτία

Το 1937 όταν έκλεισαν οι εκκλησίες και φυλακίστηκαν οι παπάδες, χάθηκαν όλα όσα είχαν μέσα οι εκκλησίες, εξαφανίστηκαν: κειμήλια μεγάλης αξίας, εικόνες, ακόμα και οι καμπάνες του χωριού μας (είχαμε 5-6 μεγάλες και μικρές καμπάνες) όλες χάθηκαν. Μία καμπάνα έμεινε για το σχολείο.

Διέταξαν η αυλή της εκκλησίας, που ήταν περίπου δύο εκτάρια (είκοσι στρέμματα) να οργωθεί και την σπείρανε με καλαμπόκι επίτηδες, ενάντια στη θρησκεία, για να μη μαζεύεται εκεί ο κόσμος τις ημέρες των μεγάλων θρησκευτικών γιορτών για πανηγύρια. Οι χωρικοί φτιάξανε ένα στενό δρομάκι για να μπορεί να περάσει κανείς ν' ανάψει ένα κεράκι. Την ημέρα των αγίων Πέτρου και Παύλου στις 12 Ιουλίου (κατά το παλαιό ημερολόγιο), που ήταν και η μνήμη της εκκλησίας μας, μαζευόταν εκεί πολύς κόσμος ακόμα και από τα γειτονικά χωριά. Ήταν αναγκασμένοι

όμως οι άνθρωποι να μένουν στο δρόμο μακριά από την εκκλησία για να πανηγυρίσουν Πολλούς απ' αυτούς τους επισκέπτες οι συγχωριανοί μας τους καλούσαν στα σπίτια τους για να περάσουν μαζί μια γιορτινή μέρα.

Σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων στο χωριό Σβομπόντα είχαμε άλλη εκκλησία ενώ η μεγάλη εκκλησία του Ευαγγελισμού ήταν μέσα στην πόλη Σουχούμι, η οποία χτίστηκε από Έλληνες. Η εκκλησία αυτή απείχε από μας δέκα χιλιόμετρα. Για κάθε τελετή πηγαίναμε εκεί, δεν υπολογίζαμε τον κόπο, έστω και αν πηγαίναμε με τα πόδια.

Οι αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας δεν φεύγουν από το μυαλό μου. Τότε όλοι μας είχαμε την προσοχή μας στραμμένη στα γεγονότα που συνέβαιναν γύρω μας. Ο πατέρας μου ήταν εφοριακός υπάλληλος στην κοινότητα του χωριού. Μία μέρα όταν βρέθηκε στο γραφείο του προέδρου (έλειπε και ο πρόεδρος και οι υπάλληλοι) είδε πάνω στο γραφείο του την λίστα με τα ονόματα των ανδρών του χωριού μας που επρόκειτο να φυλακιστούν εκείνες τις ημέρες το 1938 (τον προηγούμενο χρόνο το 1937 φυλακίστηκαν οι μισοί άνδρες του χωριού, αυτή ήταν μια καινούργια λίστα). Διάβασε τα ονόματα των συγχωριανών μεταξύ των οποίων ήταν συγγενείς και φίλοι. Ήταν εικοσιτέσσερα άτομα. Θυμάμαι μερικά ονόματα από τη λίστα που ανέφερε ο μπαμπάς μου. Ήταν ο Τσάτσας Αλέξης, ο Γαβράς Ισαάκ και πολλοί άλλοι. Τον Τσάτσα Αλέξη θυμάμαι γιατί μερικά χρόνια ζήσαμε στο σπίτι του στο χωριό, ο Γαβράς Ισαάκ (αργότερα έγινε με τον πατέρα μου συμπέθερος, ήταν ο πεθερός της αδελφής μου Ελένης). Ο μπαμπάς μου αποφάσισε να κάψει τη λίστα χωρίς να το πάρει κανείς χαμπάρι. Καθυστέρησαν οι αρχές με τη σύλληψη γιατί δεν υπήρχε η λίστα. Το 1938 για μικρό χρονικό διάστημα σταμάτησαν οι συλλήψεις, έτσι ξεχάστηκε και η λίστα αυτή. Φυλάκιζαν αυτούς που δήθεν ήταν «εχθροί του λαού». Το 1941 άρχισε ο πόλεμος με την Γερμανία. Τα χρόνια του πολέμου οι συλλήψεις σταμάτησαν.

Στην κηδεία του θείου μας του Τσάτσα Αλέξη με πλησίασε η γυναίκα του η Ελένη και μου λέει: «Ξέρεις Κίτσα, ο πατέρας σου δύο φορές έσωσε τον Αλέξη από τη φυλακή. Τη πρώτη φορά όταν έκαψε τη λίστα, και την άλλη φορά όταν τον προειδοποίησε ότι θα στήσουν μπλόκο σε άνδρες που θα βρεθούν στο πανηγύρι στο γειτονικό χωριό στην εκκλησία της Παναγίας. Έτσι ο Αλέξης δεν πήγε και σώθηκε». Εκείνη την

ημέρα συνέλαβαν πολλούς άνδρες από το δικό μας χωριό και από τα γειτονικά χωριά. Βέβαια όλα αυτά τα έμαθα όταν ήμουν πια μεγάλη, ο κόσμος μιλούσε τότε άφοβα για τα γεγονότα εκείνα. Ήταν η εποχή του Χρυσισσόφ.

Θυμάμαι μια μέρα του Αγίου Γεωργίου το 1947 (ήδη ήμουν δασκάλα) σχολάσαμε από το σχολείο και ξεκινήσαμε με τους φίλους για το πανηγύρι στο γειτονικό χωριό Αντρέεφκα (εκεί είχαν εγκατασταθεί οι Σανταίοι από το χωριό Ζουρνατσάντων). Την εκκλησία εδώ και χρόνια τη χρησιμοποιούσανε σαν αποθήκη με την εντολή της εξουσίας, αλλά ο κόσμος μαζευόταν στην αυλή για να ανάψει ένα κεράκι και μετά άρχιζε ο χορός. Όπως προχωρούσα προς την εκκλησία με την παρέα μου με είδε ένας Μεγγρέλος από την πόλη, που ήταν επόπτης κατ' εντολή του Ανωτάτου Σοβιέτ, δηλαδή υπεύθυνος για την «τάξη» στο χωριό μας. Την επόμενη μέρα ο διευθυντής του σχολείου μας ο κύριος Ασμάβα με καλεί στο γραφείο του και λέει: «Κυριακή, χτες πήγες στην εκκλησία;» Λέω: «Σε καμιά εκκλησία δεν πήγα». «Πήγες,- λέει,- και σε είδε ο τάδε άνθρωπος». Λέω: «Δηλαδή και εκείνος ήταν εκεί; Με συγχωρείτε, αλλά η εκκλησία εδώ και δέκα χρόνια είναι κλειστή, δεν λειτουργεί, έχει μέσα μόνο λιπάσματα για τα χωράφια και αυτός ο Κομπέσις (υπεύθυνος) καλά το ξέρει, γιατί λοιπόν με προσέβαλε;». «Ε, καλά, - λέει, - πήγαινε τώρα 'στο μάθημα». Την επόμενη χρονιά, όταν επρόκειτο να παντρευτώ, με καλεί πάλι ο διευθυντής και μου λέει: «Ξέρεις, Κυριακή, όταν θα κάνετε την τελετή του γάμου σας, μην πάτε στην εκκλησία εν καιρώ ημέρας για να μη σας δει κανείς». Λέω: «Μείνετε ήσυχος». Και πράγματι, πήγαμε στην εκκλησία στην πόλη Σουχούμ μόνοι μας με τους κουμπάρους, όπου και στεφανωθήκαμε χωρίς να μας δει κανείς. Την παραμονή του γάμου φώναξε τον πατέρα μου στο Δημαρχείο ο πρόεδρος μαζί με τον υπεύθυνο (τόρα ήταν ο Κομπάχιας) και του είπαν: «Ξέρεις Τσινάκ, θα κάνετε το γάμο, θα μαζέψετε τον κόσμο, να προσέχετε να μη μείνει ο κόσμος μετά τα μεσάνυχτα, επειδή αύριο πρέπει να είναι όλοι στη δουλειά, στο κολχόζ». «Δηλαδή τι μου προτείνετε, να χαλάσω το σχέδιο του γάμου και να πω στους προσκεκλημένους: «Φτάνει, φύγετε, επειδή αύριο θα πάτε στη δουλειά; Αυτό αποκλείεται! Αυτό είναι ένα έθιμο που πρέπει να γίνει και θα γίνει, και ο κόσμος να χαλάσει!» - φώναξε ο πατέρας μου. Και τότε λέει

ο πρόεδρος: «Όχι, όχι, προς θεού, βεβαίως θα γίνει ο γάμος και μη θυμώνεις Τσινάκ, απλώς να προσέχετε». Το ίδιο είπαν και στον πεθερό μου. Τέλος πάντων, αυτό γινόταν στα χωριά που την εξουσία την είχαν οι Μεγγρέλοι. Μόνο δουλειά ήθελαν από μας.

Πριν κλείσουν τα ελληνικά σχολεία θυμάμαι είχαμε και εφημερίδες: «Κόκκινος καπνάς» και «Ριζοσπάστης» που εκδίδονταν στη Μαριούπολη.

Το 1937 καταργήθηκαν όλα. Δηλαδή τι μας έμεινε να κάνουμε εκτός από τον εκρωσισμό και εκγεωργιανισμό; Σ' αυτό προσπαθούσε η κυβέρνηση του Στάλιν. Γι' αυτό και οι μετανάστες που ήρθαν και έρχονται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα από τη Ρωσία και Γεωργία μιλούν τα ρώσικα και τα γεωργιανά. Αυτό κακοφαίνεται στους ντόπιους Έλληνες, και πολλές φορές ακούω τις παρατηρήσεις τους. Δεν έχουν άδικο, σιγά-σιγά θα περάσει και αυτό. Η κατάσταση ήδη βελτιώνεται με την κατανόηση των Ελλήνων στην Ελλάδα και την προσπάθεια που καταβάλλουν οι Έλληνες που ήρθαν από τη Ρωσία. Αν υπήρχαν σχέσεις με την Ελλάδα πριν, τα πράγματα θα ήταν αλλιώς. Εκείνη την εποχή κυνηγούσαν και εξέταζαν κάθε γράμμα που ερχόταν από την Ελλάδα, καθώς και τους ανθρώπους που είχαν αλληλογραφία με τους συγγενείς τους στην Ελλάδα. Η μαμά μου χώρισε από την οικογένειά της στα δεκατέσσερά της χρόνια και πέθανε στα ογδόντα οχτώ χωρίς να δει ποτέ πια τα αδέλφια και τη μητέρα της. Είχε όμως αλληλογραφία με τον αδελφό της τον Μιλτιάδη Νυμφόπουλο που ήταν δάσκαλος και συγγραφέας στην Ελλάδα. Όταν ολοκλήρωσε τη συγγραφή του βιβλίου του «Ιστορία της Σάντας του Πόντου» το έστειλε στη μαμά μου. Στο τελωνείο όπου το βιβλίο πέρασε από έλεγχο, αναιρέσαν τις σελίδες που αναφέρονταν στην εξορία των Ελλήνων - Ποντίων, επειδή ο κόσμος έξω μόνο για τα ωραία της Ρωσίας έπρεπε να ξέρει. Πολλοί ήταν εκείνοι που μας ρωτούσαν, όταν πρωτοήρθαμε στην Ελλάδα: «Γιατί ήρθατε και αφήσατε τη Ρωσία, την τόσο όμορφη, μεγάλη, πλούσια και δυνατή;»

Τα χρόνια του πολέμου

Τα γερμανικά στρατεύματα πλησίασαν πολύ κοντά στα μέρη μας. Μας χώριζε από τους γερμανούς μία οροσειρά που ήταν κοντά στα παρχάρια μας, το μέρος αυτό ονομαζόταν Σάντσαρα. Πανέμορφο μέρος. Όσοι πήγαν και είδαν αυτά τα μέρη, βρήκαν στις τάφρους ανθρώπινα οστά, σκουριασμένα όπλα και διάφορα αντικείμενα που είχαν σχέση με τον πόλεμο. Οι Γερμανοί δεν κατάφεραν να περάσουν αυτή τη γραμμή.

Όταν άρχισε ο πόλεμος οι μεγάλοι άνδρες έφυγαν στον πόλεμο, αργότερα έφυγαν και τα αγόρια που μεγάλωσαν. Όλο το βάρος έπεσε στους ώμους των γυναικών. Οι χωριανοί δεν μπορούσαν να πληρώσουν το φόρο. Ο φόρος, κατά την περίοδο του πόλεμο ήταν δύο φορές μεγαλύτερος από τον κανονικό. Ο κόσμος δεν είχε ούτε ψωμί Έτσι ο πατέρας μου που ήταν εφοριακός υπάλληλος εν καιρώ πολέμου δεν κατάφερε να μαζέψει το φόρο. Τον κάλεσαν στην εφορία στην πόλη. Ο προϊστάμενος του ρωτάει «Γιατί δεν μάζεψες τον φόρο; Μήπως νομίζεις πως ο Γερμανός πλησιάζει και γι' αυτό δεν δείχνεις πια ενδιαφέρον;» Ο πατέρας είπε: «Ήδη έχουμε μαζέψει αρκετά, αλλά ο κόσμος δουλεύει και δεν πληρώνεται, δεν έχει ψωμί, πεινάνε όλοι, χρειαζόμαστε λίγο χρόνο ακόμα». Αλλά ο προϊστάμενος δεν τον άκουγε, έβγαλε το πιστόλι και άρχισε να τον απειλεί. Μετά από αυτό το περιστατικό ο πατέρας μου ήταν αναγκασμένος να παραιτηθεί απ' αυτήν τη θέση. Η ζωή των ανθρώπων κρεμόταν από μια κλωστή. Δεν υπολόγιζαν τον απλό άνθρωπο. Μπορούσαν να τον κάνουν ότι θέλουν.

Ο αδελφός μου ο Αλέξανδρος ήταν άρρωστος και δεν μπόρεσε να πάει στο στρατολογικό γραφείο. Ήρθε ο αστυνομικός με δύο βοηθούς, τον σήκωσαν από το κρεβάτι και τον πήγαν στη φυλακή μακριά από το Σουχούμ, στο Μαχαράντζε, κοντά στο Βατούμ. Ο πατέρας σκέφτηκε να πάει να τον δει και μια μέρα πήρε το τραίνο για το Βατούμ. Ξαφνικά έσβησαν τα φώτα στο τραίνο και εμφανίστηκαν κάποιοι με φακούς και άρχισαν να ψάχνουν λεφτά στις τσέπες των επιβατών. Όταν ένας από αυτούς πλησίασε, ο πατέρας μου αναγνώρισε στο πρόσωπό του έναν από τους αστυνομικούς του χωριού μας. Ήταν ο Μεγγρέλος Σαμούσια Ηρώδης. Μόλις είδε τον πατέρα, με τρομαγμένο ύφος του λέει: «Α, εσύ είσαι Ιβάν

Φεόντοροβιτς» και γύρισε την πλάτη του. Πέρασε από δίπλα και δεν τον λήστεψε. Λίγο αργότερα από αυτό το περιστατικό χάθηκε η αγελάδα μας. Δύο μέρες την έψαχνε ο πατέρας εδώ και εκεί και δεν τη βρήκε. Αποφάσισε να πάει στον αστυνόμο του χωριού. Αυτός ζήτησε από τον πατέρα να περιγράψει την αγελάδα. Αυτή ήταν μια ωραία μαύρη αγελάδα με μεγάλα κέρατα. Λέει αυτός: «Εμείς την έχουμε, πήγαινε να την πάρεις».

Εκείνα τα δύσκολα χρόνια όλοι οι κάτοικοι του χωριού κάνανε ότι μπορούσαν να βοηθήσουν το στρατό. Ακόμα και εμείς τα παιδιά συμμετείχαμε σ' αυτό. Εμείς τα κορίτσια πλέκαμε ζεστές μάλλινες κάλτσες και γάντια, ράβαμε καπνοσακούλες για τους στρατιώτες. Ο κάθε μαθητής έδωσε από εκατόν ρούβλια, η κάθε οικογένεια έδινε αυγά, βούτυρο, κρέας και άλλα. Η οικογένειά μας έδωσε μία αγελάδα, ήταν αυτή την οποία έκλεψαν οι συνεργάτες του αστυνομικού Σαμούσια πριν από μερικά χρόνια. Πολλές οικογένειες έκαναν το ίδιο. Αυτοί που είχαν δύο αγελάδες έδιναν τη μία, αλλά πολλοί ήταν και αυτοί που δεν είχαν να δώσουν τίποτε.

Στα τέλη του 1943 το σχολείο από λύκειο έγινε γυμνάσιο, και εγώ δεν πρόλαβα να ολοκληρώσω της σπουδές στο λύκειο. Ήμουν μαθήτρια της ενάτης τάξης. Αναγκάστηκα να κατέβω στην πόλη να ολοκληρώσω τις σπουδές μου. Εκείνα τα δύσκολα χρόνια μακριά από την οικογένειά μου δεν κατάφερα να το κάνω, δεν άντεξα για πολύ μόνη στην πόλη. Εκτός από τις δυσκολίες στην πόλη υπήρχαν πολλοί ληστές και εγκληματίες. Έτσι οι γονείς μου με πήραν πίσω. Μόλις έμαθε ο διευθυντής του σχολείου ότι γύρισα, με κάλεσε και μου λέει: «Εφόσον ξέρω ότι σαν μαθήτρια ήσουν παράδειγμα για όλους, θέλω να δουλέψεις σαν δασκάλα γιατί δεν έχουμε δασκάλους. Δεν πειράζει ότι δεν έχεις ολοκληρώσει το λύκειο και δεν έχεις δίπλωμα, ζούμε σε μία δύσκολη εποχή. Εγώ θα φροντίσω να σου δοθεί η άδεια να διδάσκεις στα παιδιά του δημοτικού. Χωρίς να το σκεφτώ πολύ, του είπα ότι αύριο θα είμαι στο σχολείο για να ξεκινήσω τη διδασκαλία. Έτσι άρχισα τη δουλειά μου σαν δασκάλα και εργάστηκα πέντε ολόκληρα χρόνια. Διακόπηκε η δουλειά μου λόγω εξορίας...»

Όταν μας εξόρισαν ακούσαμε να λένε: «Οι έλληνες δεν πολέμησαν στον πόλεμο κ.λ.π.». Όλα ήταν ψέματα. Πολέμησαν και σκοτώθηκαν πολλοί Έλληνες. Μόνο από το χωριό μας στον πόλεμο χάθηκαν σαράντα τρία παιδιά. Το ήξεραν μόνο οι συγγενείς και οι συγχωριανοί. Μετά την

επιστροφή μας στο Σουχούμι από το Καζαχστάν, μετά την κατάργηση του Σταλινικού καθεστώτος, το πρώτο που κάναμε ήταν να ξαναφτιάξουμε το χαλασμένο νεκροταφείο όπου αναπαύονταν οι πρόγονοι μας. Το νεκροταφείο βρισκόταν σε άθλια κατάσταση, ο φράχτης έπεσε, παντού τριγύριζαν ζώα, φύτεψαν αγκάθια και θάμνοι και σκέπασαν τελείως τα μνήματα. Με τα δικά μας έξοδα φτιάξαμε φράχτη, οι περισσότεροι έβαλαν μνημεία στους τάφους των γονιών τους. Και σκέφτηκαν τα παιδιά να κάνουν ένα μνημείο και να γράψουν πάνω του τα ονόματα των παλικαριών που σκοτώθηκαν στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1941-1945). Έπρεπε να δοθεί άδεια από το δημαρχείο της πόλης Σουχούμ, όπου ακόμα είχαν εξουσία οι Μεγγρέλοι. Αυτό ήταν το 1957. Δεν έδωσαν την άδεια, αρνήθηκαν! Ένας γνωστός του θείου μας Μιχαήλ Θεοσωριοση που δούλευε στο Δημαρχείο του είπε: «Δεν καταλαβαίνετε γιατί αρνήθηκαν;» Λέει ο Μίχας: «Όχι, γιατί;» «Όταν σας εξόρισαν, - λέει αυτός, - έγραψαν στον Μπέρια για σας, πως δεν δουλεύατε και δεν πολεμήσατε και τώρα με το μνημείο θα αποδείξετε πως όχι μόνο πολεμούσατε, αλλά υπάρχουν και πεσόντες». Έτσι δεν έγινε το μνημείο για τα σαράντα τρία παλικάρια που σκοτώθηκαν στον πόλεμο. Δεν χρειάζεται να προσθέσουμε τίποτα. Όχι μόνο τα δικά μας παιδιά, ακόμα και πολλοί άλλοι Έλληνες από άλλα μέρη ξεχάστηκαν από το κράτος, όχι όμως από τη μνήμη των γονιών και των φίλων. Ήταν και πολλοί που επέζησαν και γύρισαν στα σπίτια τους μετά τον πόλεμο και μάλιστα με παράσημα και μετάλλια. Ύστερα εξορίστηκαν μαζί με όλους το 1949.

Λίστα των παιδιών που σκοτώθηκαν στον πόλεμο του 1941 – 1945

Παγιαννίδης Λάκης

Ορφανίδης Αλέξης

Παπαδόπουλος Ιωάννης

Τοσουνίδης Νάκης

Πέκος Κ. Γεώργιος

Πέκος Κ.Χριστόφορος

Τεπετίδης Χαρ.Λάζαρος

Κακοσιμίδης Χρ.Γεώργιος

Ελληνόπουλος Θεόσωρος

Ατματσίσης Ευθύμιος

Μουστόπουλος Αβραάμ
Καμπέροφ Θεόδωρος
Ζαπουνίδης Κωνσταντίνος
Ατματσίδης Ιωάννης
Ταάτσος Ανδρέας
Ξιμιτίδης Λάζαρος
Ξιμιτίδης Ιωάννης
Κεσανίδης Ηλίας
Καλουτσίδης Κωνσταντίνος
Μουστόπουλος Ευθύμιος
Κουρτσόπουλος Παύλος
Παρουτσίδης Θεόσωρος
Λίπκιν Νικολαΐ
Τοσουνίδης Ευστάθιος
Τοσουνίδης Κωνσταντίνος
Φραγκόπουλος Γεώργιος
Καλιαχίδης Χριστόφορος
Ταχτσίδης Ιωάννης
Χωραφίδης Χαράλαμπος
Πολιτίδης Πέτρος
Λαινόπουλος Σταύρος
Σαββίδης Ιωάννης
Κακοσίμ Μωσής από τη Απιάντα
και άλλοι τα ονόματα των οποίων δεν θυμάμαι

Τα παιδιά που γύρισαν μετά τον πόλεμο
Φραγκόπουλος Δημοσθένης
Καμπέροφ Χριστόφορος
Κεσανίδης Κοσμάς
Λιβάσοφ Κωνσταντίνος
Μουστόπουλος Κωνσταντίνος
Μουστόπουλος Αριστείδης
Μούτας Θεοδόσιος
Οφλίδης Ιορδάνης

Παρασκευόπουλος Ελευθέριος
Πέκος Περικλής
Πιστόπουλος Αβραάμ
Σουλεμεζίσης Νικόλαος
Σπυράντης Αλέξης
Σπυράντης Χαράλαμπος
Σπυράντης Γεώργιος
Θεοφανίδης Μίχας
Τσαγκουρίδης Γεώργιος
Τσάτσας Θεμιστοκλής
Τσιλικίδης Κωνσταντίνος
Πασαλίδης Γεώργιος
Τσάτσας Αλέξανδρος
Καλουτσίδης Δημήτριος
Λίπκινα Ραισα
Λίπκιν Γρηγόρης
Τσινάκ Ματθαίος
Παρασκευόπουλος Βασίλειος
Μουστόπουλος Πολύκαρπος
Εφραιμίδης Θεόδωρος
Πέκος Χρήστος
Πέκος Φίλιππος
Τσάτσας Μητροφάνης
Τσάτσας Διομήδης
Τσάτσας Γεώργιος
Μοστόπουλος Ευκλείδης
Τοσουνίδης Σάββας
Κεσανίδης Θεόφιλος
Ζαπουνίσης Ισαάκ
Ξιμιτίδης Κωνσταντίνος
Οφλίδης Πολύχρονης
Ιωσηφίδης Τάτος
Παρασκευόπουλος Λάζαρος
Κωνσταντινίδης Παναγιώτης

Φραγκόπουλος Ισαάκ
Μεντεσίδης Γεώργιος
Παπαδόπουλος Μιχαήλ
Παπαδόπουλος Ηλίας
και άλλοι.

Να αναφερθώ και πάλι στο βιβλίο του θείου μου Μιλτιάδη «Ιστορία Σάντας του Πόντου» που γράφει στη σελίδα 186 για τα δεινοπαθήματα των Ποντίων Ελλήνων στη Ρωσία. Αυτήν τη σελίδα τη διάβασα εδώ στην Ελλάδα όταν το βιβλίο βρέθηκε στα χέρια μου. Γράφει λοιπόν: «Εξόρισαν τους Έλληνες γιατί η Ελλάδα δεν έγινε κομμουνιστική». Ήταν αλήθεια, η Σοβιετική Ρωσία έκανε αρκετές προσπάθειες να γίνει αυτό, αλλά απέτυχε το στόχο της. Ακόμα και οικονομικά υποστήριζε το κομμουνιστικό κόμμα της Ελλάδας και όταν κάτω από την πίεση οι κομμουνιστές της Ελλάδας μετανάστευσαν στην Τασκένδη, ειδικά γι' αυτούς έχτισαν σπίτια με όλες τις ανέσεις σε ωραίες περιοχές.

Για την αιτία της εξορίας των Ελλήνων υπάρχει και κάτι άλλο, που εμείς που ήρθαμε από τη Ρωσία και Αμπχαζία στην Ελλάδα το ξέρουμε πολύ καλά.

Ο Στάλιν και ο Μπέρια ήταν Γεωργιανοί και εκείνη την εποχή κάνανε ότι ήταν δυνατόν για το έθνος τους. Δηλαδή ήθελαν να τακτοποιήσουν τους δικούς τους Μεγγρέλους και Γεωργιανούς στα δικά μας σπίτια. Και το κατάφεραν. Έφεραν τους Μεγγρέλους από τα βάθη της Γεωργίας, όπου ζούσαν πάρα πολύ φτωχά. Για την τότε κυβέρνηση αυτό ήταν πολύ εύκολο. Δεν έφταναν τα δικά μας σπίτια, δηλαδή των ελλήνων της Αμπχαζίας, έχτισαν και άλλού (βεβαίως με κυβερνητικά έξοδα), στα περίχωρα του Σουχούμ, Ατσαντάρα, Γκουμιστά, Γκάγκρα, Πιτσούντα και αλλού. Το 1952 έφεραν άλλες οικογένειες από τα βάθη της Γεωργίας και γέμισαν την Αμπχαζία με στόχο να υπερτερεί ο πληθυσμός των Μεγγρέλων. Αυτό το κατάφεραν, αλλά μία αυγουστιάτικη μέρα του 1992 άρχισε ο πόλεμος αναμεταξύ των Μεγγρέλων και Αμπχάζων και χάθηκαν όλες οι προσπάθειες. Όλοι εκείνοι που εγκαταστάθηκαν στην Αμπχαζία στα σπίτια των Ελλήνων μετά το 1949 αναγκάστηκαν να φύγουν. Τα

σπίτια, που κάποτε ήταν δικά μας γκρεμίστηκαν απ' τους βομβαρδισμούς και καταστράφηκαν τα πάντα.

Η εξορία

Στις 14 Ιουνίου του 1949, όταν σηκωθήκαμε το πρωί αντικρίσαμε μια ασυνήθιστη εικόνα - το χωριό ήταν γεμάτο φορτηγά αυτοκίνητα και στρατιώτες. Μας είπαν πως πρόκειται να εξοριστούν οι έλληνο-υπήκοοι. Σε δυο μέρες τους εξόρισαν όλους. Από τα γύρω βουνά και χωριά, όπου δεν πήγαινε αυτοκίνητο, κατέβηκαν οι άνθρωποι με τα πόδια. Πήραν μαζί τους μόνο όσο μπορούσαν να σηκώσουν, δηλαδή ρούχα και λίγα τρόφιμα. Ο κόσμος δεν είχε λεφτά. Μερικοί προσπάθησαν να πάνε στην πόλη να πουλήσουν μια αγελάδα, αλλά δεν τους άφησαν.

Στις 16 Ιουνίου όλα ήταν ήσυχα γι' αυτούς που έμειναν, δηλαδή ρωσο-υπήκοους. Εκκενώθηκε το μισό χωριό, οι υπόλοιποι βρίσκονταν σε απόγνωση και αγωνία. Ο ένας λέει πως έφυγε η κόρη του, ο άλλος - ο γιος του, δηλαδή ήταν πολλοί που απομακρύνθηκαν από τους δικούς τους. Οι αρχές κατάλαβαν την αγωνία των ανθρώπων και πρότειναν (ίσως αυτό ήταν και το σχέδιό τους) - αν θέλουμε, να φύγουμε και εμείς, αλλά για αυτό έπρεπε να γράψουμε μια δήλωση ότι θέλουμε να εξοριστούμε. Δεν το σκεφτήκαμε και πολύ, το μόνο που σκεφτήκαμε ήταν, ότι αν μείνουμε θα μας φάνε με όλη τη σημασία της λέξης. Και έτσι δηλώσαμε ότι θέλουμε να εξοριστούμε και πέσαμε από το κακό στο χειρότερο. Στις 17 Ιουνίου έστειλαν κι εμάς και έτσι ολοκληρώθηκε η εξορία του 1949.

Ανεβήκαμε στο αυτοκίνητο, πήραμε ελάχιστα από τα πράγματά μας. Πήραμε την κούνια, όπου εκείνη τη στιγμή κοιμόταν η μικρή Ουρανία, μόλις δυόμισι μηνών τότε. Για την κούνια οι στρατιώτες δεν είπαν τίποτα, αλλά και αν έλεγαν δεν θα την άφηνα, επειδή για μένα, εκτός του ότι τη χρειαζόμουν για το μωρό, είχε και συναισθηματική αξία. Μας έμεινε η κούνια από τη γιαγιά μου. Μέσα σ' αυτήν την κούνια μεγάλωσε ο πατέρας μου, που γεννήθηκε το 1890. Ήταν πολύ όμορφη, βαμμένη σε γαλάζιο χρώμα και συντηρήθηκε πολύ καλά, αν και την είχαν χρησιμοποιήσει πριν για πολλά μωρά. Στο Καζαχστάν μέσα σ' αυτή μεγάλωσε και η δεύτερη

κόρη μου η Μαρία, και όταν φύγαμε από' κει τη χαρίσαμε στον βοηθό του άντρα μου, που δούλευε μαζί του στο σιδεράδικο.

Στο απέραντο Καζαχστάν σκόρπισαν από πέντε-δέκα-δεκαπέντε οικογένειες μαζί από την περιοχή Κιζίλ-Ορντά μέχρι την πρωτεύουσα του Καζαχστάν Αλμά-Ατά και νότια μέχρι την Τασκένδη, αλλά μακριά από τις πόλεις, σε κολχόζια και σοβχόζια.

Οι άντρες που εξορίστηκαν το 1937 από το χωριό μας (περίπου πενήντα άτομα) ήταν κυρίως γέροντες. Λίγο πριν γίνει η γενική εξορία το 1949 γύρισαν στο χωριό τρία άτομα απ' αυτούς: ο Μούτας Αλκής., ο Πέκος Γεώργιος και ο παπα-Θεόφιλος Κεχίopoulos. Ο Κέσωφ Δημήτριος γύρισε από το Μαγκαντάν (μία πόλη στην βόρεια περιοχή της Άπω Ανατολής) που ήταν εξοριστός, το 1950 έφτασε στο Καζαχστάν και βρήκε την οικογένειά του εκεί. Μεγάλη ευτυχία για αυτόν και τους συγγενείς του! Πολλοί από τους εξορισμένους το 1937 βρέθηκαν στη Σιβηρία και δεν ήξεραν τι απέγιναν οι οικογένειές τους στο Καζαχστάν. Και οι οικογένειές τους που ζούσαν στο Καζαχστάν δεν ήξεραν αν πρέπει να κάνουν μνημόσυνα για τους χαμένους τους ανθρώπους ή όχι.

Όταν στις 17 Ιουνίου το 1949 γέμισε το χωριό μας από αυτοκίνητα που ήρθαν να μας μεταφέρουν στο σταθμό, ο άνδρας μου ο Αχιλλέας δεν ήταν σπίτι, έλειπε λόγω εργασίας του στην πόλη Γκάγκρα. Πήγα να του τηλεφωνήσω, αλλά το τηλέφωνο ήταν χαλασμένο. Ευτυχώς που έμαθε και αυτός τι συμβαίνει και πρόλαβε να φτάσει στο σπίτι εγκαίρως και έτσι φύγαμε όλοι μαζί. Πολλοί ήταν εκείνοι που δεν το κατάφεραν και έτσι έχασαν τις οικογένειές τους. Πέρασε πολύς καιρός έως ότου βρεθούν όλοι μαζί στο Καζαχστάν.

Στο σιδηροδρομικό σταθμό μας βάλανε στα βαγόνια με τα οποία συνήθως μετέφεραν αγελάδες.

Στο βαγόνι που ήμασταν εμείς ήταν και ένας βαριά άρρωστος ετοιμοθάνατος, ο Χαλκιόπουλος Χρήστος, ο οποίος πέθανε στο δρόμο. Τον πήραν οι φρούραρχοι και κανείς δεν ξέρει τι απέγινε. Παρόμοια περιστατικά υπήρχαν αρκετά. Μια εξαδέλφη μου γέννησε το παιδί της μέσα σε βαγόνι σε αντίξοες συνθήκες. Ενώ προχωρούσαν τα τραίνα στην έρημο, άφηναν μερικά βαγόνια σε μερικούς σταθμούς. Έτσι από το τρένο μας άφησαν μερικά βαγόνια στο Τζαμπούλ και από κει τους εξοριστούς

τους πήγαν στα κολχόζ. Μαζί με άλλες ένδεκα οικογένειες μας πήγανε στο σοβχόζ «Λένιν» κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό Λουγκοβάγια που βρίσκεται στη διακλάδωση μεταξύ των πόλεων Φρούνζε (τότε πρωτεύουσα της Κιργικισίας) και Αλμα-Ατά (τότε πρωτεύουσα του Καζαχστάν).

Η ζωή στο Καζαχστάν

Το σοβχόζ είχε τέσσερεις φέρμες (φάρμες) οι οποίες ήταν σε απόσταση δέκα-δεκαπέντε χιλιομέτρων μια από την άλλη. Εμείς ήμασταν στην πρώτη φέρμα, που απείχε είκοσι χλμ. από το σταθμό και δεκαπέντε χλμ. από το κέντρο του σοβχόζ. Το σοβχόζ ήταν προβατοτροφείο, αλλά είχε και χωράφια με σιτάρι και ακριβώς εκείνη την εποχή άρχισε η συγκομιδή του σιταριού. Είχαμε τύχη που αμέσως μας έδωσαν δουλειά. Πρέπει να πούμε, ότι τα χρόνια εκείνα το κομμουνιστικό κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης αποφάσισε να ξεχερσώσει τις μεγάλες εκτάσεις της στέπας στο Καζαχστάν, έτσι επωφεληθήκαμε και εμείς και στο τέλος του μηνός μας πλήρωσαν μισθό.

Δεν ήταν παντού έτσι. Σε άλλα μέρη του Καζαχστάν καλλιεργούσαν βαμβάκι. Το πότισμα των καλλιεργειών γινόταν με νερό από το κανάλι. Εκεί υπόφερε ο κόσμος, αρρώστησαν και πέθαναν πάρα πολλοί, γιατί ήταν αναγκασμένοι να χρησιμοποιούν αυτό το θολό και μολυσμένο νερό γεμάτο μικρόβια. Οι δικοί μας άνθρωποι δεν ήξεραν ότι μπορούν να αρρωστήσουν από το νερό αυτό, γιατί ήταν συνηθισμένοι να καταναλώνουν νερό από πηγές χωρίς να το βράζουν. Ο Αδελφός μου Αλέξανδρος είχε τέσσερα παιδιά, τα τρία πέθαναν από λοιμώξεις σ' αυτές τις συνθήκες. Έχουν σβήσει ολόκληρες οικογένειες τις πρώτες εβδομάδες παραμονής τους στο Καζαχστάν.

Όταν φτάσαμε στον τόπο προορισμού μας στη στέπα του Καζαχστάν δεν μας περίμεναν σπίτια όπως αυτά που αφήσαμε στον Καύκασο. Εδώ βρήκαμε μια μεγάλη παράγκα την οποία έχτισαν για μας. Οι τοίχοι ήταν χτισμένα από σαμάνια (τούβλα κατασκευασμένα από λάσπη με άχυρο). Είχε ένδεκα δωμάτια - περίπου είκοσι τετραγωνικά μέτρα - από ένα δωμάτιο για κάθε μια οικογένεια. Δεν πρόλαβαν να την στεγάσουν, ούτε πόρτες είχε, ούτε παράθυρα. Οι άντρες μας το πρωί πήγαιναν στη δουλειά

και το απόγευμα έρχονταν και προσπαθούσαν να φτιάξουν στέγη. Μέχρι τότε εμείς ζούσαμε έξω, δίπλα τα ζώα, γύρω τα φίδια και διάφορα έντομα. Το μωρό μικρό, η Ουρανία, μόλις τριών μηνών, φοβόμουν μήπως πνιγεί μέσα στην κούνια γιατί φυσούσε δυνατός αέρας και η σκόνη σηκώνόταν μέχρι τον ουρανό. Καλά που εκεί σπάνια είχε βροχές το καλοκαίρι. Τελικά όλοι μαζί καταφέραμε να τελειώσουμε τη παράγκα και μπήκαμε μέσα πριν το Σεπτέμβριο. Πλησίαζε ο χειμώνας. Έπρεπε τώρα να σκεφτούμε για τι θέρμανση. Ούτε ξύλα, ούτε κάρβουνα. Οι ντόπιοι μάζευαν ξερά αγκάθια και ξερές κοπριές από τη στέπα. Μας πρότειναν να κάνουμε το ίδιο, αλλιώς θα παγώναμε το χειμώνα. Τις κοπριές τις ξεραίναμε στον ήλιο, τις αποθηκεύαμε, αλλά δεν έφταναν.

Το κράτος έδωσε σε μας δάνειο για ν' αγοράσουμε μια αγελάδα. Αυτό ήταν απαραίτητο για την οικογένεια και ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά

Οι ντόπιοι χρησιμοποιούσαν το θολό, αλμυρό νερό του ποταμιού που ήταν γεμάτο φίδια. Το ίδιο κάναμε κι εμείς. Το βράζαμε, όταν ήταν δυνατό. Το χειμώνα το ποτάμι πάγωνε και ο πάγος είχε πάχος ένα μέτρο. Τον πελεκούσαμε από πάνω με τσεκούρι κάναμε μια τρύπα και από κει τραβούσαμε νερό τα πρώτα χρόνια. Το καλοκαίρι το νερό λιγότευε, αλλά το χρησιμοποιούσαμε όπως ήδη έχω περιγράψει. Υπήρχε στη φέρμα ένα πηγάδι, πολύ ακάθαρτο σε βάθος εφτά-οκτώ μέτρων. Ύστερα από μερικά χρόνια το καθαρίσαμε και η ποιότητα του νερού ήταν κάπως καλύτερη. Το τραβούσαμε με σχοινί. Μεταφέρναμε το νερό με τη κορομίσλα - ένα ξύλο με γαντζάκια στις άκρες, όπου κρεμούσαμε τους κουβάδες και το τοποθετούσαμε στους ώμους. Το χειμώνα έκανε πολύ κρύο, μέχρι και 30 βαθμούς κάτω από το μηδέν. Ώσπου να φέρουμε το νερό στο σπίτι, πάνω στην επιφάνεια του νερού άρχιζαν να κολυμπάνε παγάκια. Και η απόσταση από το πηγάδι μέχρι το σπίτι ήταν περίπου εκατόν μέτρα. Το λάδι μέσα στο μαγαζί πάγωνε, πάγωνε ακόμα και η βότκα καμιά φορά.

Το νερό του ποταμιού, αλλά και του πηγαδιού ήταν πολύ σκληρό και δεν μπορούσαμε να πλύνουμε ρούχα, δεν είχαμε κανένα απορρυπαντικό, μόνο σαπούνι, αλλά αυτό δεν έφτανε, δεν έβγαζε αφρό. Ήμασταν αναγκασμένοι να χρησιμοποιούμε μια παλιά μέθοδο, δηλαδή βράζαμε στο νερό ένα σακούλι με τη στάχτη μέσα και έτσι το νερό μαλάκωνε. Θυμάμαι μια μέρα που πήγαμε με την κουνιάδα μου ν' αγοράσουμε κάτι λαχανικά

από το παζάρι κοντά στο σταθμό και είδαμε στο μαγαζί ένα μαλακτικό σε σκόνη. Λοιπόν, αντί να πάρουμε λαχανικά φορτωθήκαμε αυτό το μαλακτικό όσο μπορούσαμε να σηκώσουμε και περπατήσαμε είκοσι χιλιόμετρα ως το σπίτι.

Δεν υπήρχε ούτε ένα δέντρο γύρω. Το νερό του ποταμού έπεφτε πολύ χαμηλά και δεν έκανε για πότισμα. Ο πατέρας μου από κάπου έφερε τρία δεντράκια και τα φύτεψε μπροστά στο σπιτάκι του. Κάθε μέρα κουβαλούσε νερό από το πηγάδι και τα πότιζε. Σε δύο – τρία χρόνια λίγο μεγάλωσαν τα δεντράκια. Και αυτά ήταν όλα κι όλα τα δέντρα που βλέπαμε. Μια μέρα πήγα να επισκεφτώ τους γονείς μου και τι είδα; Ο πατέρας μου έδενε με κλωστή πάνω στα δεντράκια μικρά μήλα, που μας πούλησαν οι κάτοικοι από ένα μακρινό χωριό. Λέω: «Πατέρα, τι κάνεις εκεί;» Λέει: «Θα δείξω στα παιδιά πως ωριμάζουν οι καρποί πάνω στα δέντρα». Όχι μόνο στα παιδιά, αλλά και για μας τους μεγάλους φάνηκε υπέροχο. Τόσο νοσταλγούσαμε τα δέντρα, και μάλιστα με καρπούς. Μερικοί απ' αυτούς τους ανθρώπους, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε εκείνα τα μέρη, δεν ήξεραν καν ότι υπάρχει τέτοιο μέρος που φυτρώνουν δέντρα που δίνουν καρπούς.

Εκεί στην ερημιά από πάνω ο ουρανός και από κάτω εμείς, ούτε ραδιόφωνο, ούτε ηλεκτρικό ρεύμα υπήρχε. Μάλιστα δυο χρόνια πριν μας επανορθώσουν αγοράσαμε ένα ραδιόφωνο με μπαταρίες και αυτό ήταν εκπληκτικό. Ακούγαμε ραδιοφωνικούς σταθμούς της Μόσχας, της Ελλάδας, της Κύπρου, της Ρόδου και της Τουρκίας. Νοσταλγούσαμε και λαχταρούσαμε τη μουσική, απ' όπου κι αν προερχόταν.

Η σκόνη έκανε τη ζωή μας δύσκολη, ακόμα και μέσα στο σπίτι έμπαινε. Το πάτωμα το πασαλείβαμε με ένα μείγμα από λάσπη και κοπριά των αγελάδων, και όταν ξεραινόταν για λίγες μέρες έφευγε η σκόνη. Μετά από ένα-δύο χρόνια έφεραν στο μαγαζί πισσόχαρτο, το στρώσαμε στο πάτωμα. Έτσι σωθήκαμε από την πολλή σκόνη μέσα στο σπίτι.

Εκεί δεν είχαμε χωράφια και τα λαχανικά μας έλειπαν πολύ. Καμιά φορά έφερναν από το κέντρο μερικά λαχανικά, αλλά δεν ήταν αρκετά. Με την διαταγή του κομεντάντου δεν μας άφηναν να πάμε στην αγορά που ήταν σε απόσταση είκοσι χιλιομέτρων κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό Λουγκοβάγια. Κάθε τόσο έπρεπε να ζητάμε άδεια. Αν μας πίανανε να

φεύγουμε χωρίς την άδειά του κομεντάντου, θα είχαμε φυλακή δεκαπέντε μερόνυχτα.

Μια μέρα ο άντρας μου και η κουνιάδα μου πήραν μερικά πιάτα και ποτήρια για να τα πουλήσουν στην αγορά και να πάρουν λαχανικά. Περιπάτησαν τα είκοσι χιλιόμετρα. Όταν έφτασαν εκεί βράδιασε πια. Δεν είχανε εκεί κανέναν συγγενή για να διανυκτερεύσουν. Φοβήθηκαν μην τους πιάσουν και έτσι πήγαν στο χωράφι, όπου κοιμήθηκαν μέσα στα στάχυα. Την επόμενη μέρα ήρθαν σπίτι με τα πόδια. Πολλά πράγματα έλειπαν για να καλυφθούν οι ανάγκες μας. Είχαμε ένα μαγαζάκι δύο επί τρία όπου πουλούσανε ζάχαρη, ρύζι, λάδι, κουφέτα και λίγα υφάσματα. Όταν πρωτοπήγαμε εκεί δεν είχαμε χρήματα να αγοράζουμε ούτε αυτά. Ύστερα κάπως καλυτέρεψαν τα πράγματα.

Οι Καζάχοι, αν και αμόρφωτοι (τουλάχιστον αυτοί που ήταν γύρω μας) δεν ήταν κακοί μαζί μας. Οι τσοπάνοι το καλοκαίρι έφευγαν στα βουνά και το φθινόπωρο επέστρεφαν και έστηναν τις γιούρτες τους (τις καλύβες) δίπλα στο ποτάμι σε απόσταση 150-200 μέτρα η μία από την άλλη. Ώσπου έφευγαν στους κοσάρες (μάνδρες) για το χειμώνα, εκεί μαζευόταν αρκετή κοπριά που πολύ καλά καιγόταν. Εμείς τη μαζεύαμε και την αποθηκεύαμε και κατά κάποιο τρόπο λύναμε το πρόβλημα με τα καύσιμα. Την πρωτάνοιξη εμφανίζονταν διάφορα χόρτα. Μερικά απ' αυτά τα μαζεύαμε και τα μαγειρεύαμε. Ο Μάιος μήνας ήταν αυτός που μας έδινε τη χαρά με το πράσινο γύρω και τις κόκκινες παπαρούνες και τουλίπες. Και αυτό διαρκούσε μόνο ένα μήνα. Μια από τις καλύτερες αναμνήσεις από το Καζαχστάν έμεινε στη μνήμη μου με την απόκτηση της δεύτερης κόρης μου της Μαρίας στις 12 Μαΐου το 1952.

Ο χειμώνας του 1950-51 ήταν πολύ βαρύς και δύσκολος. Από το πολύ κρύο ψόφησαν χιλιάδες πρόβατα. Εκείνο το χειμώνα αρρώστησε η κορούλα μου η Ουρανία πριν γίνει καλά-καλά δύο ετών. Δεν υπήρχε γιατρός, ούτε αυτοκίνητο να την πάμε στο γιατρό στο Λουγκοβόε (μεγάλο χωριό κοντά στο σταθμό) σε απόσταση εικοσιπέντε χλμ. Έξω φυσάει και κάνει πολύ κρύο. Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Άξαφνα ακούστηκε ο θόρυβος του αυτοκινήτου του διευθυντή που ήρθε στη φέρμα για κάποια δουλειά. Ήταν Ρώσος. Η πεθερά μου πήγε στο γραφείο, τον παρακάλεσε και με δάκρια στα μάτια και του είπε: «Το μωρό μας πεθαίνει, κάτι πρέπει

να γίνει». Αυτός αμέσως είπε στον οδηγό του να μας πάει στο νοσοκομείο. Πήγαμε λοιπόν και σε μια βδομάδα έγινε καλά το μωρό. Και την βαπτίσαμε κιόλας με την ευκαιρία χάρη στην θεία μου την Θυμία, αδελφή του πατέρα μου η οποία με την οικογένειά της ζούσε στο χωριό Λουγκοβόε. Είπε στην κόρη της τη Δώρα να την βαπτίσει για να μην γυρίσει το μωρό στη φέρμα αβάπτιστο.

Καμιά φορά ερχόταν από την πόλη Τζαμπούλ (πιο κοντινή πόλη από μας που βρισκόταν σε απόσταση εκατόν είκοσι χιλιόμετρα) ένας Ρώσος παπάς από τους εξόριστους νωρίτερα από μας και βάπτιζε τα μωρά κυριακάτικα. Έτσι βαπτίσαμε και τη Μαρία στη φέρμα δυο χρόνια αργότερα. Τις εκκλησίες στο Καζαχστάν τις έχτισαν οι Ρώσοι, τους οποίους είχαν εξορίσει για διάφορους λόγους αρκετά νωρίτερα από μας.

Ένα άλλο περιστατικό. Πριν γίνει δυο χρονών η Μαρία (η μικρότερη κόρη μου) με την ίδια αρρώστια, όπως και η Ουρανία πριν τρία χρόνια, βρεθήκαμε μαζί της στο ίδιο νοσοκομείο. Και το περίεργο ήταν ότι βρεθήκαμε στο ίδιο δωμάτιο και στο ίδιο κρεβάτι άλλωστε δεν υπήρχαν ούτε πολλοί θάλαμοι ούτε πολλά κρεβάτια. Σε μια εβδομάδα έγινε και αυτή καλά.

Εγώ με τα μικρά παιδιά δεν μπορούσα να δουλέψω κάπου έξω και γι' αυτό έραβα στο σπίτι ότι παραγγελία είχα. Έραψα ένα φόρεμα σε μια δασκάλα Καζάχα. Όταν ήρθε να το πάρει η δασκάλα, κατά κακή μου τύχη έτυχε να έρθει στη φέρμα ο δήμαρχος που ήταν αδελφός της δασκάλας. Αυτός ήρθε στο σπίτι μου και μου έκανε παρατήρηση πως δεν είχα δικαίωμα να ράβω, αλλά η δασκάλα με υπερασπίστηκε και του είπε να μη μ' ενοχλεί.

Ο διευθυντής του σχολείου ήξερε πως εγώ στο Σουχούμ εργαζόμουν ως δασκάλα και μου πρότεινε να αντικαταστήσω μια δασκάλα Ρωσίδα που θα απουσίαζε για μερικούς μήνες με άδεια τοκετού. Εγώ συμφώνησα και άρχισα τη δουλειά. Το μεγάλο σχολείο (λύκειο δέκα τάξεις) βρισκόταν στο κέντρο του σοβχόζ, αλλά υπήρχαν παραρτήματα σε κάθε φέρμα (ένα μικρό σχολείο με τέσσερις τάξεις και ένα δάσκαλο). Στη δικιά μας φέρμα όλοι οι μαθητές ήταν εικοσιτέσσερις, δηλαδή σε κάθε τάξη είχε από έξι-εφτά μαθητές. Αν και δεν ήμουν συνηθισμένη σε τέτοιου είδους διδασκαλία, δηλαδή ταυτόχρονα να έχω τέσσερις τάξεις σε μια

αίθουσα, τα κατάφερνα μια χαρά. Η δασκάλα που είχε άδεια ζούσε δίπλα και έβλεπε πως πάνε τα μαθήματα. Δεν ξέρω τι την έπιασε, πήγε και με κατηγορήσε στον διευθυντή χωρίς να μου πει τίποτα. Ένα πρωί άξαφνα και απρόσμενα ήρθε ο διευθυντής να παρακολουθήσει τα μαθήματα. Αρχίσαμε το πρώτο μάθημα. εγώ ήμουν προετοιμασμένη πάντα καλά. Τα παιδιά της πρώτης και δευτέρας τάξης κάθονταν μπροστά, από πίσω κάθονταν οι μεγαλύτεροι. Για τις πρώτες δυο τάξεις είχαμε γραπτά, για τους μεγαλύτερους προφορικά. Πρώτα γινόταν γρήγορα ο έλεγχος της σπιτικής εργασίας και αμέσως τους έδινα να γράφουν νέο κείμενο. Την ίδια ώρα εγώ ασχολιόμουν με τους μεγαλύτερους μαθητές. Απαιτούσα απαντήσεις σε ερωτήσεις του προηγούμενου μαθήματος, έβαζα βαθμούς και αμέσως περνούσα παρακάτω. Τους εξηγούσα το καινούριο μάθημα και δίνω εργασία για το σπίτι. Προλάβαμε σε σαράντα πέντε λεπτά να ολοκληρώσουμε όλα τα θέματα.

Τη δεύτερη ώρα είχαμε μαθηματικά. Όπως και στο πρώτο μάθημα όλα πήγαν εντάξει. Οι μικροί έγραφαν, οι μεγάλοι είχαν καλές γνώσεις για την προπαίδεια, απαντούσαν σωστά στις ερωτήσεις.

Στο διάλειμμα ο διευθυντής κοίταξε το σχολικό πρόγραμμα, το ημερολόγιο για όλα τα μαθήματα και για όλες τις τάξεις, πρόσεξε, αν οι βαθμοί αντιστοιχούσαν στις γνώσεις των μαθητών, παρατήρησε την καθαριότητα, το χτένισμα των μαθητριών, είδε την προπαίδεια στον τοίχο (φρόντισα να τη γράψω με μεγάλα γράμματα). Οι μαθητές την ήξεραν απ' έξω. Όλοι οι μαθητές ήταν παρόντες, δεν απουσίαζε κανείς. Και στο τέλος μου λέει: «Κάτσε Κυριακία Ιβάνοβνα να σου πω κάτι». Ο διευθυντής ήταν Καζάχος σε ηλικία περίπου πενήντα πέντε ετών, πολύ μορφωμένος, με μεγάλη πείρα και καλές γνώσεις της ρωσικής γλώσσας. Μου λέει: «Από αυτά που μου έλεγε η Ντερκγουνόβα εγώ βλέπω πως όλα είναι αντίθετα». Του λέω: «Δηλαδή τι σας είπε;» «Και τι δεν είπε. Η δασκάλα που πήρατε απέτυχε, χάθηκαν τα παιδιά, μιλάει στα παιδιά ελληνικά (ποντιακά) και δεν γίνονται κανονικά μαθήματα». Λέω εγώ: «Πως θα μπορούσα να κάνω κάτι τέτοιο όταν τα παιδιά εκτός από τα ελληνόπουλα είναι και ρωσικής, καζαχικής και ουζμπεκικής εθνικότητας». Και μου λέει: «Δεν πειράζει και να μιλήσεις με τα παιδιά στα ελληνικά, η ελληνική γλώσσα δεν είναι καμιά αντισοβιετική ή φασιστική, όλες οι επιστήμες είναι βασισμένες πάνω στην

ελληνική γλώσσα. Εγώ βλέπω ότι εδώ όλα είναι εντάξει. Συνέχισε. Αν θέλεις να δουλέψεις, - λέει,- υπάρχει μια θέση σ' ένα χωριό δέκα χιλιόμετρα μακριά από εδώ. Είμαι βέβαιος ότι θα τα καταφέρεις». Δεν μπόρεσα να δεχτώ την πρότασή του επειδή εμείς εκεί δεν είχαμε κανέναν και εγώ με τα μικρά μωρά δεν θα μπορούσα να κάνω τη δουλειά μου.

Και έτσι σε λίγους μήνες γύρισε η δασκάλα, εγώ έφυγα χωρίς να της πω τίποτα, αλλά ο διευθυντής της είπε μερικά λόγια. Μου το είπαν μετά. Από τότε άρχισα το ράψιμο κανονικά και δεν έχω σταματήσει μέχρι σήμερα. Έραβα όλα τα είδη των ρούχων. Έναν χειμώνα έραψα περίπου τριάντα καμπαρτίνες για τους τσοπάνους από μπρεζέντ (ένα ύφασμα χοντρό και αδιάβροχο) με τη μηχανή του χεριού. Αυτό ήταν μαρτύριο, αλλά με πλήρωσαν καλά.

Επιστροφή

Τα βάσανα τα πολλά κράτησαν μέχρι το 1953 που πέθανε ο Στάλιν, συνέλαβαν τον Μπέρια και τα πράγματα για μας άρχισαν να καλυτερεύουν. Χαρήκαμε όταν ήρθαν οι κομεντάντοι (φρούραρχοι) μια μέρα και μας είπαν πως είμαστε ελεύθεροι, ότι η εξορία ήταν άνομη, ήταν λάθος.

Το 1946 όταν ήμουν δεκαεννέα χρονών βλέπω στο όνειρό μου πως μία μέρα πηγαίνω στο πατρικό μας σπίτι στο βουνό. Όπως περνούσα στο δρόμο πάνω στις φτέρες είδα ένα μωρό τυλιγμένο με μία κουβέρτα. Το πλησίασα και ρωτώ: «Ποιος είσαι;» Μου απαντά: «Εγώ είμαι ο Γερίκας. Το 1949 θα αρχίσει ο πόλεμος και θα κρατήσει τέσσερα χρόνια». Εγώ το άφησα εκεί και προχώρησα. Μετά σκέφτηκα ότι ίσως μου πει κάτι ακόμα και γύρισα πίσω, αλλά το μωρό είχε εξαφανιστεί. Είπα το περιεχόμενο του ονείρου στη μαμά μου και στον αδελφό μου Κώτη. Δεν έδωσε κανείς σημασία, γιατί το 1946 μόλις τελείωσε ο πόλεμος. Το 1949 μας εξόρισαν στο Καζαχστάν. Το 1953 μετά το θάνατο του Στάλιν μας δικαίωσαν. Ήμασταν πια ελεύθεροι. Εγώ βέβαια είχα ξεχάσει το όνειρό μου. Αλλά μια μέρα μου λέει ο Κώτης: «Κίτσα, θυμάσαι το όνειρο που είδες οκτώ - εννέα χρόνια πριν; Η εξορία ήταν ο πόλεμος, και κράτησε ακριβώς τέσσερα χρόνια! Καμιά φορά το σκέφτομαι, και λέω ίσως να είχε δίκαιο».

Θέλαμε να φύγουμε αμέσως, αλλά δεν είχαμε χρήματα. Τα σπίτια μας δεν θα μας τα έδιναν πίσω, γιατί εκεί ζούσαν οι Μεγγρέλοι. Σαν αποζημίωση μας έδωσαν λίγα λεφτά, αλλά ήταν πάρα πολύ λίγα για να αρχίσει κανείς από το μηδέν. Μείναμε στο Καζαχστάν άλλα τρία χρόνια μέχρι το 1956 για να μαζέψουμε λίγα λεφτά για μια καινούργια αρχή. Δουλέψαμε σκληρά.

Και έτσι τελείωσαν για μας τα χρόνια της εξορίας, γυρίσαμε στο Σουχούμι το 1956 ελεύθεροι και περήφανοι, ικανοποιημένοι για την κατάρρευση του Σταλινικού καθεστώτος, αλλά και αγανακτισμένοι για την αδικία που μας έκαναν. Μας δικαίωσαν, αλλά τι το όφελος; Δεν έδωσαν τα σπίτια μας πίσω, γιατί εκεί ζούσαν οι Μεγγρέλοι. Μας έδωσαν μικρή αποζημίωση για να τακτοποιηθούμε μόνοι μας αλλά τα λεφτά αυτά δεν έφταναν για να αποκτήσουμε σπίτι. Μαζεύτηκαν μια μέρα τα παιδιά στο

σπίτι που μέναμε και λένε: «Γιατί τώρα εμείς ν' αρχίσουμε από την αρχή, πρέπει να μαζευτούμε και να κάνουμε μια επίθεση επάνω τους και να τους διώξουμε και να πάρουμε τα σπίτια μας, αφού είναι δικά μας». Ο πατέρας μου, αλλά και ο πεθερός μου πάνω σ' αυτό είπαν: «Ξεχάστε το και ησυχάστε, ο νόμος είναι στα χέρια τους, δεν θα κάνουμε τίποτα, αν χάσουμε έστω κι έναν άνθρωπο, δεν θέλουμε όλη την Αμπχαζία μαζί με την Γεωργία. Πάρτε το απόφαση, θα δουλέψουμε και θα τα καταφέρουμε και μη φοβάστε». Λέει ο πατέρας μου: «Έχτισα στη ζωή μου τρία σπίτια και τώρα θα χτίσω και τέταρτο και δεν φοβάμαι τίποτα, υγεία και ζωή και όλα θα γίνουν». Από τότε ηρέμησαν τα παιδιά.

Λίγο έξω από την πόλη Σουχούμι, στο χωριό Ατσαντάρα αγοράσαμε ένα οικόπεδο και αρχίσαμε να χτίζουμε σπίτι. Μια μέρα ο άνδρας μου με τους φίλους του πήρανε ένα φορτηγό και πήγαν να πάρουν άμμο από τη θάλασσα, έξω από την πόλη, στο χωριό Εσσέρα. Ενώ έσκαβαν την άμμο, εμφανίστηκαν ανθρώπινα κόκαλα, αμέσως τα σκέπασαν και ρώτησαν τους ντόπιους χωριανούς Αρμένιους: «Τι ήταν αυτό που αντικρίσαμε εκεί κάτω;» Και είπαν αυτοί: «Μα δεν ξέρετε; Το 1937 κάθε βράδυ εκεί ακούγαμε πυροβολισμούς». Αυτή ήταν η απάντηση που καθήλωσε τα παιδιά και γύρισαν στο σπίτι χωρίς να πάρουν άμμο. Όταν μαθεύτηκε αυτό, όσοι είχαν εξορισμένους στενούς συγγενής έχασαν όλες τις ελπίδες ότι κάποτε θα τους δουν.

Το οικόπεδο, πέντε στρέμματα γης, με ένα μικρό σπίτι το αγόρασε ο πεθερός μου. Μας παραχώρησε ένα κομμάτι ενάμισι στρέμμα για να χτίσουμε σπίτι και να φτιάξουμε χωραφάκι. Εκείνα τα χρόνια που χτίζαμε το σπίτι η διοίκηση του χωριού μας ενοχλούσε. Μας πίεζαν να δουλεύουμε στο κολχόζ χωρίς να είμαστε μέλη του κολχόζ. Κάθε τόσο μας έλεγαν: «Ζείτε στην περιοχή του κολχόζ και πρέπει να δουλεύετε στο κολχόζ». Ο άντρας μου δούλευε σ' ένα σιδεράδικο-εργαστήριο που επισκευάζανε διάφορα μηχανήματα. Αυτόν κατά τον νόμο δεν μπορούσαν να αναγκάσουν να δουλεύει στο κολχόζ, επομένως πρέπει να δουλεύω εγώ. Εγώ είχα μικρά παιδιά, δεν μπορούσα να τα' αφήσω στο δρόμο, αφού στο χωριό δεν υπήρχε παιδικός σταθμός. Κουράστηκα από τις επισκέψεις της διοίκησης της κοινότητας και σκέφτηκα να γράψω μια επιστολή-παράπονο στο Ανώτατο Σοβιέτ. Την άλλη φορά που ήρθαν να με πιέσουν τους είπα:

«Έχω στείλει επιστολή στο ανώτατο Σοβιέτ της Αμπχαζίας και περιμένω απάντηση». «Α, ναι, το γράμμα σου είναι σ' εμάς, εμείς το έχουμε». Αυτή τη φορά ήταν μαζί τους και ένας εκπρόσωπος από τη Νομαρχία. Τους λέω: «Τι απάντηση θα έχω;» «Ναι, θα έχεις την απάντηση αλλά πρέπει να βοηθήσεις στο κολχόζ αφού ζεις εδώ». Έφυγαν και σε τρεις μέρες μου ήρθε η απάντηση που περίμενα. Μου γράφουν: «Οι εργάτες που ζουν στην περιοχή του κολχόζ έχουν δικαίωμα να κρατήσουν ενάμισι στρέμμα γης και δεν είναι υποχρεωμένοι να δουλεύουν στο κολχόζ». Μ' αυτό το χαρτί τους έβαλα στη θέση τους. Πέρασαν μερικά χρόνια, ήρθε άλλος διοικητής και άρχισαν όλα από την αρχή, πάλι να με πιέζουν.

Εν τω μεταξύ τα παιδιά μεγάλωσαν, έτσι αποφάσισα να εργαστώ, βρήκα μία θέση καθαρίστριας στο κτίριο που στεγαζόταν η κοινότητα. Δούλεψα εκεί πέντε χρόνια και κανένας δεν με ενοχλούσε. Μόλις έφυγα ήρθανε ξανά και με πίεσαν, μαζί τους ο πρόεδρος της κοινότητας που με γνώριζε πολύ καλά. Βγήκα στην αυλόπορτα και μόλις τους καλημέρισα αυτός είπε: «Δεν ακούτε; Τα εγγόνια της κλαίνει μέσα στο σπίτι και δεν προλαβαίνει να τα περιποιηθεί. Αυτή θα καλλιεργήσει καπνά, και εσείς θα δείτε». Είπε έτσι και έφυγε, τους άφησε με ανοιχτά τα στόματα. Και από τότε γλίτωσα. Υπήρχαν και άλλα πολλά παρόμοια περιστατικά με τις αρχές που πίεζαν τον κόσμο.

Την δεκαετία του εξήντα, μια ανοιξιάτικη μέρα οι αγελάδες μας από κάπου κόλλησαν την νόσο «άφθα». Αυτή η αρρώστια μου ήταν γνωστή από το Καζαχστάν. Εκεί έτυχε ν' αρρωστήσουν οι αγελάδες όλης της φέρμας. Τότε οι κτηνίατροι της περιοχής, και όλη η ηγεσία του σοβχοζιού αντιμετώπισαν το πρόβλημα, έκαναν τα πάντα και όλοι μαζί γιατρέψαμε τα ζώα. Πρώτα-πρώτα τα απομονώσαμε σ' ένα απόμακρο μέρος σε μία μάνδρα. Πηγαينوερχόμασταν εκεί δύο με τρεις φορές την ημέρα, εκτελούσαμε όλες τις οδηγίες των κτηνιάτρων και τα καταφέραμε. Σε δέκα ημέρες περίπου τα κάναμε καλά. Οι γιατροί έλεγαν: «Από το γάλα δεν κινδυνεύετε, αρκεί να το βράσετε καλά». Όλα αυτά τα ήξερα και τα θυμόμουν.

Τώρα που αρρώστηαν οι αγελάδες μας (μια μεγάλη και δυο μικρά μοσχαράκια, ενός και δυο ετών) σκέφτηκα να πάω στο κτηνίατρο να ζητήσω βοήθεια. Νόμιζα πως θα μου συστήσουν τα κατάλληλα φάρμακα

και σύντομα θα κάνω καλά τα ζώα. Πήγα λοιπόν βρήκα τον κτηνίατρο, του εξήγησα την κατάσταση και του είπα, πως χρειάζομαι τη βοήθεια του. Σε μερικές ημέρες ήρθε ο κτηνίατρος στην κοινότητα, με κάλεσαν εκεί και χωρίς να δει ο κτηνίατρος σε τι κατάσταση βρίσκονται τα ζώα, μου είπε: «Ξέρετε, τα ζώα πρέπει να πάνε για σφαγή, αλλιώς θα αρρωστήσετε και όλοι γύρω σας κινδυνεύουν».

Χωρίς να χάνω χρόνο, έκανα αυτά που ήξερα από την εμπειρία που απέκτησα. Έπλυνα με διάλυμα από γαλαζόπετρα τα στόματα των ζώων και τα πόδια τους και τα άλειβα με μια κρέμα από υγρόπισσα. Τα ζώα ήδη άρχισαν να τρώνε, και κατάλαβα πως άρχισαν να αναρρώνουν. Λέω στο κτηνιάτρο (ήσαν και άλλοι εκεί): «Τα ζώα χρειάζονται φάρμακα, όχι σφαγή. Αν έχετε, δώστε μου, αν δεν έχετε, εγώ θα βρω και μόνη μου, δεν έχω ζώα για σφαγή!». Έβαλαν τις φωνές: «Θα τα δώσεις χωρίς καθυστέρηση!». Τους άφησα να βροντούν και έφυγα σπίτι. Σε λίγο ήρθαν όλοι, όσοι ήταν εκεί πέντε-έξι άτομα με ένα τρακτέρ για να πάρουν τα ζώα, είχαν μαζί τους και φορμαλίνη για να κάνουν απολύμανση. Τους είπα: «Δεν θα τα δώσω, τα ζώα ήδη άρχισαν να καλυτερεύουν, δεν τα βγάζω έξω, δεν θα κολλήσει κανένα άλλο ζώο, αν θέλετε να τα πάρετε με το ζόρι, να μπειτε να τα πάρετε, αλλά να ξέρετε, πως θα κάνω καταγγελία». «Εμείς δεν τα παίρνουμε με το ζόρι πρέπει να τα δώσεις με τη θέλησή σου» - λέει ο κτηνιάτρος. Λέω: «Φύγετε τότε, δεν θέλω ούτε τα φάρμακά σας». Τελικά ο πρόεδρος της κοινότητας τους είπε να μου δώσουν φάρμακο για την απολύμανση και είπε πως αν κάποιος αρρωστήσει θα έχω όλη την ευθύνη εγώ. Τα ζώα έγιναν καλά. Καταλαβαίνει κανείς πως δεν ήταν πρόθυμοι να βοηθήσουν και δημιουργούσαν προβλήματα, προτιμούσαν να μην κάνουν τίποτα. Μερικές φορές από την άγνοιά τους αισθάνονταν ανασφαλείς, φοβόντουσαν να κάνουν κάποιο λάθος και μετά να έχουν προβλήματα. Καλύτερα για αυτούς ήταν να βρουν την πιο απλή λύση η να μην κάνουν τίποτα, και έτσι γλίτωναν την ευθύνη.

Και στο Καζαχστάν είχαν συμβεί παρόμοια περιστατικά. Όταν ήμασταν εκεί, το σοβχόζ είχε την υποχρέωση να προμηθεύσει τα ζώα μας με φορβή (ζωοτροφή) για το χειμώνα. Ο νόμος λέει: «Εξασφαλίζονται με ζωοτροφή μόνον οι οικογένειες που συμμετέχουν στο θέρισμα του χορταριού». Οι υπόλοιποι θα φροντίσουν να προμηθευτούν με χόρτα μόνον

τους». Έναν χειμώνα όλοι πήραν χόρτα εκτός από μας. Δηλαδή η δική μας οικογένεια ανήκει σ' αυτούς που πρέπει να τα καταφέρουν μόνοι τους. Ο άντρας μου δούλευε σιδεράς και είχε και τον βοηθό του. Λέω του άντρα μου: «Δεν μπορεί, κάποιος νόμος θα υπάρχει και για μας, αφού όλα αυτά τα μηχανήματα που θερίζουν και οργώνουν τα επισκευάζεις εσύ, άλλωστε όσα σίδερα υπάρχουν στην περιοχή περνάνε από τα χέρια σου. Μια μέρα έγραψα στο Ανώτατο Σοβιέτ του Καζαχστάν στην Αλμά-Ατά μια αναφορά και εξήγησα όλη την κατάσταση. Σε μερικές μέρες πήραμε την απάντηση που έλεγε: «Ο σιδεράς και ο βοηθός του που παίρνουν μέρος στις επισκευές των μηχανημάτων συμμετέχουν και αυτοί στο θέρος του χορταριού και δικαιούνται να προμηθευτούν με φορβή (ζωοτροφία) για το χειμώνα. Εκτός από αυτό ο σιδεράς και ο βοηθός του δικαιούνται να έχουν αύξηση μισθού για να έχουν τη δυνατότητα να καταναλώνουν γάλα και κρέας, που είναι απαραίτητο για την υγεία τους λόγω βαριάς δουλειάς και έλλειψης οξυγόνου στο χώρο που εργάζονται. Και έτσι μας προμήθευσαν με ζωοτροφή, αυξήθηκε και ο μισθός του άντρα μου κατά 20%. Ο βοηθός του άντρα μου ήταν Καζάχος, έμεινε πολύ ευχαριστημένος και συνέχεια τον ρωτούσε: «Πώς το κατάφερες, Αχιλλέα;».

Από το 1956 μέχρι 1990, δηλαδή 34 χρόνια ζήσαμε στην Ατσαντάρα, αυτό ήταν ένα μεγάλο κομμάτι από τη ζωή μας γεμάτη δυσκολίες και περιπέτειες, αλλά και χαρές. Ήμασταν νέοι και τις δυσκολίες δεν τις υπολογίζαμε. Στη διάρκεια αυτών των χρόνων αποκτήσαμε τους δυο γιους μας τον Λάζαρο και τον Γιώργο που μεγάλωσαν μαζί με τα κοριτσάκια μας την Ουρανία και την Μαρία. Σπουδάσανε, δούλεψαν, παντρεύτηκαν και μας χάρισαν συνολικά εννέα εγγόνια: τον Λέανδρο, Αλέξανδρο, Αχιλλέα, Ορέστη, Ελένη, Διονύσιο, Θωδωρή, Οδυσσέα και την Κυριακή.

Όλες τις γιορτές, τους γάμους, αρραβώνες, βαπτίσια, και γενέθλια τα κάναμε σύμφωνα με τα ήθη και τα έθιμα του ποντιακού λαού. Μόνο που τα τελευταία χρόνια άλλαξε η ποικιλία των φαγητών σ' αυτές τις εκδηλώσεις, και αυτό γιατί ζούσαμε πολλά χρόνια ανάμεσα σε διάφορους λαούς και όσο να' ναι κάτι πήραμε και απ' αυτούς. Αλλά φυλάξαμε και τηρήσαμε όλες τις παραδόσεις μέχρι σήμερα. Στους γάμους καλούσαμε εκτός από φίλους και συγγενείς, όλη την γειτονιά, που ήταν εκτός από Έλληνες, Γεωργιανοί, Μεγγρέλοι, Αρμένιοι. Περνούσαμε καλά. Ένας

γείτονας Μεγγρέλος μου είπε: αν θα κάνετε ακόμη εκατόν γάμους θα έρθω σε όλους. Τόσο τους άρεζε να έρχονται στα γλέντια μας. Οι πιο κοντινοί γείτονές μας ήταν Μεγγρέλοι, ένας λαός παρόμοιος με τους Λαζούς. Δεν ήταν βαπτισμένοι. Έτσι από τη μία πλευρά του δρόμου τους βαπτίσαμε όλους εγώ και ο άνδρας μου, από την άλλη ο πεθερός και η πεθερά της κόρης μου της Ουρανίας.

Θέλω οπωσδήποτε να αναφερθώ σε έναν δικό μας συγχωριανό που μετανάστεψε στην Ελλάδα από το Καζαχστάν την δεκαετία του εξήντα. Είναι ο Κώστης Τεπετίδης, εγγονός του Αβραάμ Τεπετίδη, που ήταν φίλος του θείου μου Μιλτιάδη. Ο Κώστης Τεπετίδης έδωσε στους Πόντιους μετανάστες που ήρθαν στην Ελλάδα την δεκαετία του ενενήντα ένα από τα χωράφια του να γίνει νεκροταφείο. Τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα αντιμετωπίσαμε αρκετά προβλήματα με ενταφιασμό των δικών μας ανθρώπων. Αυτό το ανεκτίμητο δώρο έσωσε την κατάσταση! Βρίσκεται το νεκροταφείο αυτό κοντά στο χωριό Ριζανά του νομού Κιλκίς. Με προσπάθειες και μεγάλο κόπο οι μετανάστες μας έχτισαν εκεί πάνω μια μικρή εκκλησία στη μνήμη του Ιωάννη του Προδρόμου.

Το όνειρο των γονέων μας ήταν να έρθουν στην Ελλάδα. Αλλά δεν το κατάφεραν, έμειναν εκεί για πάντα. Ήρθαμε εμείς με τα παιδιά και τα εγγόνια μας. Αυτό είναι το καλύτερο δώρο που έφεραν οι οικογένειες μας για την Ελλάδα. Η Ελλάδα είναι μικρή, μα αρκετά μεγάλη για να γεμίσει τις καρδιές και τις ψυχές όλων μας με ευτυχία.

Αυτές οι αναμνήσεις ως εμπειρία ζωής αποτελούν ένα κρίκο της αλυσίδας της ζωής που συνδέει της διάφορες γενιές. Ελπίζω πως τα παιδιά και τα εγγόνια μου διαβάζοντας τα γραπτά μου θα θέλουν επίσης να συμπληρώσουν αυτήν την ατελείωτη αλυσίδα με τον δικό τους κρίκο.

Τα καρύδια

Όταν ήμουν δώδεκα-δεκατριών ετών (λίγο πριν τον πόλεμο και εν καιρώ πολέμου) μετά το σχολείο έπαιρνα τις αγελάδες και πήγαινα τα τις βοσκήσω στα περίχωρα με το βιβλίο στο χέρι και ένα τσεκούρι να κόψω λίγα ξύλα. Τα έδενα με ένα σχοινί και έφερνα στο σπίτι για να μπορέσει η μαμά να μαγειρέψει. Αυτό γινόταν σχεδόν καθημερινά, ήταν υποχρέωσή μου. Τα βράδια μέχρι και τα μεσάνυχτα καθόμασταν γύρω από τη λάμπα πετρελαίου και κάναμε τις ασκήσεις για το σπίτι.

Σε ηλικία οκτώ-εννέα ετών ζούσαμε στο βουνό στο πατρικό σπίτι μας. Το σπίτι στο χωριό δεν ήταν έτοιμο. Από εκεί κάθε μέρα πηγαινοερχόμασταν για το σχολείο που ήταν αρκετά μακριά, σχεδόν τρία χιλιόμετρα. Λίγο πιο πέρα υπήρχε ένα μεγάλο χωράφι στην πλαγιά του βουνού με δέντρα γύρω-γύρω. Είχε κερασιές, μηλιές, δάφνες, καρυδιές και μέσα είχε φουντουκιές (το λέγαμε φουντουκλούχ). Ο δρόμος για το χωριό (και για το σχολείο) περνούσε ακριβώς από την άκρη του χωραφιού. Για να μην καταστραφεί από τις καταρρακτώδεις βροχές που ήταν συχνό φαινόμενο στα μέρη εκείνα, δίπλα στο δρόμο ο παππούς μου έχτισε έναν πέτρινο φράχτη ο οποίος από τη πλευρά του δρόμου ήταν σαν τοίχος, και από τη πλευρά του χωραφιού στήριζε το χώμα σε ύψος ενάμισι μέτρο. Το χώμα ήταν απαλό και οι δικοί μας φύτευαν εκεί λαχανικά και καλαμπόκι. Αργότερα το χωράφι αυτό το πήρε το κολχός. Στη γωνιά του χωραφιού κοντά στο φράχτη υπήρχε μια μεγάλη καρυδιά, κάθε χρόνο έφερνε πάρα πολλά καρύδια. Τον Οκτώβριο ωρίμαζαν τα καρύδια και έπεφταν στο χωράφι και στο δρόμο. Ήταν μεγάλα, άσπρα και ωραία στην εμφάνιση. Όταν μετά από τα μαθήματα περνούσα από κει τα μάζευα και τα έφερνα στο σπίτι. Σε ένα σημείο του φράχτη κάτω από το δέντρο υπήρχε ένα βαθούλωμα σαν μικρό ράφι, όπου κάθε μέρα εύρισκα δύο καρύδια. Τα έπαιρνα και την άλλη μέρα στο ίδιο μέρος ξανά εύρισκα δύο καρύδια. Το περίεργο ήταν ότι τα καρύδια ήταν μόνο δύο, ούτε ένα, ούτε τρία. Αυτό συνεχιζόταν ώσπου πέρασε η εποχή των καρυδιών. Αναρωτιόμουν ποιος μπορούσε να το κάνει αυτό. Το είπα στα αδέρφια μου. Ο Κώτης μου είπε ότι ίσως τα μάζευε η βερβερίτσα για το χειμώνα, αλλά γιατί τα άφηνε εκεί, αφού τα ήθελε για τον εαυτό της. Όλους είχα ρωτήσει αν το έκαναν αυτοί,

αλλά αρνήθηκαν, ούτε καν το είχαν παρατηρήσει. Δυστυχώς δεν συνεχίστηκε το γεγονός την άλλη χρονιά όσο και να το περίμενα. Από τότε πέρασαν πολλά χρόνια και όταν βλέπω καρύδια, πάντα θυμάμαι αυτό το μυστήριο περιστατικό.

Κάθε χρόνο μαζεύαμε δύο τσουβάλια καρύδια και φτιάχναμε λάδι. Τα αλέθαμε τρεις φορές, την τρίτη φορά εμφανιζόταν το λάδι. Στραγγίζαμε με τα χέρια τον πολτό από τη σάρκα του καρυδιού και έτρεχε το λάδι. Αυτό που έμενε στα χέρια μας, το χρησιμοποιούσε η μαμά για ντολμάδες και διάφορα άλλα φαγητά.

Οδύσσεια των Ελλήνων του Καύκασου

Σα χίλα οχτακόσα, στα γύρω του ογδόντα,
εγόνεψαν στον Καύκασον Έλληνες ας στον Πόντον,
Ας σα μαχαίρα ανάμεσα έφυγαν ας στον Χάρον
εκαλοπέρεν ατουνούς τη Ρουσίας ο Τσάρον.
Εδέκεν μέρα κ' έχτσανε πολιτείας, χωρία,
εκκλησίας, μοναστήρα κ' ελληνικά σχολεία.
Και οι Ρωμαίοι ξαν έρχονταν τ'έναν τ' άλλο τερούνε,
καματεροί και τεχνίτ', τη δουλείαν 'κι οκνούνε,
έχτσανε και εφύτεψαν, ατείν' εκαλοκάτσαν
τα συνήθεια εφύλαξαν, έναν ατείν' κ' έχασαν,
σα πανηγύρα παγ'νε, τ'εκκλησίας λειτουργούνε,
χορεύ'νε τα ποντιακά, ρωμείκά τραγουδούνε.
Σα χίλα ενιακόσα δεκαεφτά της χρονίας
εγέντον επανάσταση, ελάγαν τα δουλείας.
Έστερα οργάνωσαν τα κολχός σο χωρίον,
επέραν τα χωράφα και του λαού τον βίον.
Έρθεν το τριάντα εφτά, έχασαν τοι παπάδες,
ερχίνεσαν φυλακώματα, παίρ'νε τοι γεροντάδες,
τ' εκκλησίας εκλείδωσαν, τα φυλακάς εγομώθαν,
όπου πολλοί επέθαναν και πολλοί εσκοτώθαν.
Τα γράμματα τ' ελληνικά ατότε ατείν' έχασαν
Γρουζίνοι¹ και Ρουσάντ δεσκάλ' σα χωρία εκάτσαν,
έλλαξανε τ' ελληνικά, τοι χωρί τ'ονομασίας
εγέντανε γρουζίνικα χωρίς δυσκολίας.
Ερχίνεσανε οι Μεγγρέλ², τοι Ρωμαίοις να τυρανίζ'νε
ση κολχοζί' τη δουλείαν δωρεάν καματίζ'νε,
Θα παγ'νε ανθρόπ' σο παζάρ' ψωμίν για να παίρ'νε,
ας στον δρόμον κλώθ'νατς οπίς' σο κολχός να δουλεύ'νε,
έρθεν αποπάν ο πόλεμον και σο Σαρανταέναν

¹ Γρουζίνοι – Γεωργιανοί

² Μεγγρέλοι – φυλή των Γεωργιανών

επήγαν τα παιδιά, εκχύεν πολλά αίμαν.
Οι γυναίκες, τα παιδιά δουλεύ'νε όσον επορούνε
και βοηθούνε το στρατόν τοι φασίστας να νικούνε.
Ετελείωσεν ο πόλεμον, η ζωή πολλά βαρύν-ι
οι Ρωμαίοι παρανεγκάσκουν, δατάχκουν οι Γρουζίνοι
τάχα οι Ρωμαίοι κ'εδούλευαν. Όλα έσαν μαχανάδες
και τάχα κ' επολέμεσαν, όλα έσαν ταχμάδες.
Έχουμε αποδείξεις και βάσανα πολλά-ι,
να δικαιούνται κ'επορούν σον Θεόν εμπροστά-ι
Εσέγκανε σον νουν άτουν τοι Ρωμαίοις να εξορίζ'νε,
και μετ' ατά τα ψέματα, νέα σχέδια νουνίζ'νε.
Ας σον πόλεμον υστερ'νά ανθρώπ' θέλνε ησυχίαν
κ'έμευαν ση ζωήν ατούν θα φτάγ'νατς εξορίαν.
Έρθεν σειρά και για τ' από τοι Ρωμαίοις να εξορίζ'νε,
ερχίνεσαν ελληνοϋπηκοους αποπέσ' έμουν να χωρίζ'νε
Δεκατέσσερα Ιουνίου, Σαρανταένεα τη χρονίαν
εξόρτσανε τοι Ρωμαίοις ας όλεν την Αμπχαζίαν.
Από τρία οικογένειας σ' αυτοκίνητα καθίζ'νε
τα πράματα ντο' κ' εχωρούν ξάι πα κι νουνίζ'νε.
Ο στρατός απάν' ατούν καικά, νύχταν ημέραν στείλνε,
οι άχαροι' κ' εθέλ'νανε τοι συγγενούς ν' αφήνε.
Εφέκαν οπίς' πράματα, οσπίτα γουρεμένα
τα πόρτας ισουζλαεψαν επέμναν κλειδωμένα.
Έστειλαν τ' ελληνοϋπήκοους μακρά στην ερημίαν
κ' επόρνανε να πίστευαν ντο έτον εξορίαν.
Τοι Ρουσουπήκοους πα είπανε εσείν πα ολ' δεβάτε
γράψτε μόνον αναφοράν ντο θέλετε να πάτε.
Ολ' εποίκαν παλαλά, ολ' εθέλεσαν να παγ'νε,
εστάθαν και νουνίζ'νε ντο πρεπ' για να εφτάγ'νε.
Έγραψαν αναφοράν να παγ'νε ολ' εντάμαν
σον κόσμον ξάι κ' εγέντονε αήκον τρανόν θάμαν.
Ευκαίρωσαν τα χωρία, όλα κρύα και σκοτία,
εβράδυνεν και κ' έλεπες σ' οσπίτα τουν φωτίαν.
Εφέκανε τον βίον απισκες' σα μαντρία

εφέκανε χωράφα σπειρμένα και έτοιμα κελία.
Τα χτήνα κράζ' νε σο μαντρίν τα σκυλία γουρνούνταν
τελευταίοι π' επέμν'ανε ερχίνεσαν ν' αγρούνταν.
Τα χτήνα πρέπ' ν' αλμέχκουνταν, τα κοσσάρας να τρώγ'νε
οι οικοκήρ' επήγανε και οι Μεγγρέλ' σουμώνε.
Ντο εθέλεσαν εποίκανε, ατείν οι μαυροφόροι,
Έγκαν Μεγγρέλτς ας σο Ζουγκτίτ και ασό Γκεγκετσκόρη³
Εσέγκαν' ατς σ' οσπίτα μουν, χαρισάμενος η ζωή,
σον ουρανόν ντ' εράευαν, εύραν από ση γην.
Εχώρτσαν φίλτς και συγγενούς και ας σοι γειτονάδες,
εχώρτσανε αντρόγυνα, παιδία ας σοι μανάδες'.
Δεκαπέντε ημέρας πάγ'νε ατείν και που παγ'νε κι ξέρ'νε
κανείς τιδέν κι λεί ατς υπομονήν να παίρ'νε.
Απες' σα βαγόνα φορτηγά, πεινασμέν' και νεγκασμένοι
πάγ'νε σην εξορίαν οι Ρωμαίοι, λερωμέν' κακισμένοι.
Ποιός νουνίζ' ντο εποίκαν ατς, αρχινά να ζαλίζ'
σον κόσμον Θεός πα εν', αργίζ' και 'κι χαρίζ'.
Σον δρόμον πολλοί άρρωστοι επέθαναν κ' εχάθαν,
επαίρναν ατς οι καμεντάντ⁴ κανείς 'κι ξερ' π' εθάφαν.
Κλαψίματα και δάκρα, λόγια, μοιρολογίας
εγόμωσαν οι Ρωμαίοι τα σταθμούς τη Ρουσίας.
Εχωρίγαν ας σοι συγγενείς και που είναι 'κι ξερ'νε,
από πουθέν να γράμματα και'να χαπάρα παρ'νε.
Σο έρημον σο Καζαχστάν, νουνίζνε πως θα ζούνε
ο κόσμος ολόγερα ξερόν, δεν να εφτάγ'νε κ'επορούνε.
Ξύλα πουθέν' 'κ ευρίουνταν ατείν να τοπλαεύ'νε,
χορτάρα κι αχάντα ξερά να καίγ'νε αραεύ'νε.
Τα νερά όλα αληκά, πιντς και καίγεται η καρδιά σ'
έτον γουσματ' να λέπομε τα χάλα τ' εξορίας.
Εχπάστα εγώ να παίρω νερόν ας σο ποτάμι,
τ' οφίδια εκρεμάουσαν σο γεφύρ' αφκά κι άν'-ι

³ Γκεγκετσκόρη – περιοχή στη Γεωργία

⁴ καμεντάντ – φρούραρχος

Εγώ ενετριχίασα το ποτάμι το θολών-ι
και πώς θα ποτίζω εγώ το μωρόν το μικρόν-ι.
Τ' αχούλι μ' εδιλόγισεν, ντο θα φτάγω 'κι ξέρω
εχ' κ' εκλώσκουμ' οξωπίσ' χωρίς νερόν να παίρω.
Αχ! και από πα 'κι γίνεται, εχομ' ατα χαμένα,
την βέτραν⁵ εταλτούρεψα, τα μάτα μ' τσαμωμένα,
χωρίς στέγος, αέρας φυσά, το τοζ σον ουρανόν-ι
φογούμαι γιάμ φουρκίεται σο κουνίν το μωρόν-ι
Αμάθετοι οι Ρωμαίοι ση Καζαχστανί το κλίμαν
ερχίνεσαν να πεθαν'νε υστερνά ας έναν μήναν!
Ας σο κλίμαν την άνοιξην αποθάν'νε ας σο νερόν-ι,
ας σο κρύον το χειμωγκόν αποθάν'νε ας σο λιμόν-ι.
Τα μικρά αρρωσταίν'νε και γιατροί πουθεν' κ' είναι,
να πάγ'νε μακρά σο γιατρόν οι καμεντάντ' 'κι αφίνε,
πολλά μικρά επέθαναν μετ' έναν μαχανάν-ι.
Πολλοί Ρωμαίοι εθάφτανε απές σο Καζαχσταν-ι
και πόσοι εφουρκίγανε απεσ' σο Σιρνταριάν-ι
πόσα δάκρα εκχύγανε ση ποταμί το γιάνι!
Η αγορά πολλά μακρά χιλιόμετρα εικοσιπέντε
το έρημον το Καζαχσταν σα κιφάλα μουν ντ' έγκεν.
Ολόγερα ολ' Τουρκάντ', εκκλησίας πουθεν' κ' είναι
οι Ρωμαίοι σο σπιτόπα τουν την καντήλαν αφτύν'νε.
Παρακαλούνε τον Θεόν ας σο κακόν να γλυτών'νε
και να βαπτίζνε τα μωρά, τοις νέοις να στεφανώνε.
Στέρα-στέρα ησύχασαν τοι συγγενείς αραέυν'νε
και σην αροθυμίαν άλλο 'κι ταγανεύνε.
Αλλ' γράφ'νε αναφοράν με τοι συγγενούς να ενούνταν,
αλλ' παρακαλούνε ατείν' να λευτερούνταν.
Ο Στάλιν και ο Μπέρις κι όλεν η Δωδεκάρα
ντ' εθέλεσαν εποίκανε, άμα ατείν πα κ' εχάραν.
Τέσσερα χρόνια εκράτεσεν ως το πενήντα τρία
για να γλιτών'νε οι Ρωμαίοι και σ' όλεν τη Ρουσίαν.

⁵ βέτρα – κουβάς

Επέθανεν ο Στάλιν, τον Μπέριαν χάσαν
εδέκανε μας άδειαν, έλυσανε τη στράταν.
Είπανε, είστε ελεύθεροι σε όλην τη Ρουσία,
είπαν έτον άνομον από η εξορία.
Οι Ρωμαίοι εχάρανε άμα ντ' επόρναν να 'φτάγ'νε
τ' οσπίτα τουν 'κι δίγ'ν ατς σα μέρα τουν να πάγ'νε.
Πολλοί επεφάσισαν στον Καύκασον γυρίζνε
αναγκάσκουν οι Ρωμαίοι εκ νέου οσπίτα να χτίζνε.
Εταγουτεύταν οι Ρωμαίοι, στην Ευρώπην, στην Ασίαν
ας στον εχθρόν κυνηγημέν' άμον Θεού πουλία.
Να είχανε την άδειαν να παγ'νε στην Ελλάδαν,
ίσως εκεί να παίρνανε τη ζωής την νοστιμαδαν.
Τότε μίαν και καλά να τελειών' η ιστορία,
ο Θεός να εξίωνεν, Θεέ μ' και Παναγία...
Επέρασαν χρόνια πολλά άσκεμα και καλά-ι
όνταν 'κι αναμέν' κανείς η τύχη χαμογελά-ι
Έρθεν ο Γκορμπατσόφ και τα σύνορα ενοίγαν,
οι περισσοί π' εθέλεσαν στην Ελλάδαν επήγαν.
Εγέντον στην ζωήν ατούν ντο κ' έμευαν καμμίαν
το Έθνος εμεταχειρίστην από την ευκαιρίαν.
Το παν και κυριότερον σ' όλεν την ιστορίαν
εφύλαξανε οι Ρωμαίοι την γλώσσαν, την θρησκείαν!
Εθαρώ πως αδακά πρεπ' να βάλω τελείαν,
δρόμον άλλο κ' έχομε ούτε οπίσ' καμμίαν.

Τους στίχους για την Οδύσσεια των Ελληνοποντίων άρχισα να γράφω στην εξορία το 1953 πριν μας ελευθερώσουν. Νόμιζα πως για μας η ζωή τελείωσε εκεί στο Καζαχστάν. Δεν ήξερα πως θα μας ελευθερώσουν και θα γυρίσουμε στα μέρη που γεννηθήκαμε. Συνέχισα να γράφω τους στίχους την δεκαετία του εξήντα, στο Σουχούμ. Δεν ήξερα πως θα φύγουμε για τη μεγάλη μας ιστορική πατρίδα – Ελλάδα. Ολοκλήρωσα τους στίχους το 1995 εδώ στην Ελλάδα, στη Θεσσαλονίκη. 1953-1995
Καζαχστάν-Σοχούμι-Θεσσαλονίκη

1900 από αριστερά: ο πρωτοδάσκαλος του χωριού Παπαδόπουλος Παντελής, ο παπάς του χωριού Κεχιόπουλος Παύλος, Καμπερίδης Ανδρέας - έφορος, δάσκαλος γεωργιανός, Τσάτσας Ευθύμιος, αργότερα έγινε παπάς του χωριού Ζουρνατσάντων, Ξιμιτίδης Λάζαρος - έφορος. Από τα παιδιά πρώτος αριστερά ο μπαμπάς μου Τσινάκ Ιωάννης, 10 ετών

1926 Ο πεθερός μου Ξιμιτίδης Κοσμάς με την γυναίκα του Ευθυμία, τη μητέρα του Παρθένα και τα παιδιά τους Παρθένα και Αχιλλέα. (στην αγκαλιά της γιαγιάς του)

Η πεθερά μου Ευθυμία με τα παιδιά της Παρθένα και Αχιλλέα

Οι χωρικοί έτοιμοι να κατεβάσουν τα καπνά στην πόλη

1940 Με αυτό το τιμητικό δίπλωμα βραβεύτηκα όταν ήμουν στην έβδομη τάξη

1945 Δασκάλα με τα παιδιά της πρώτης τάξης

1946 Με τα παιδιά της έβδομης τάξης, είμαι στην τρίτη σειρά δεύτερη από δεξιά, δεύτερη χρονιά δίδασκα στο σχολείο

1947 Τρίτη χρονιά δασκάλα με τα παιδιά της δεύτερης τάξης

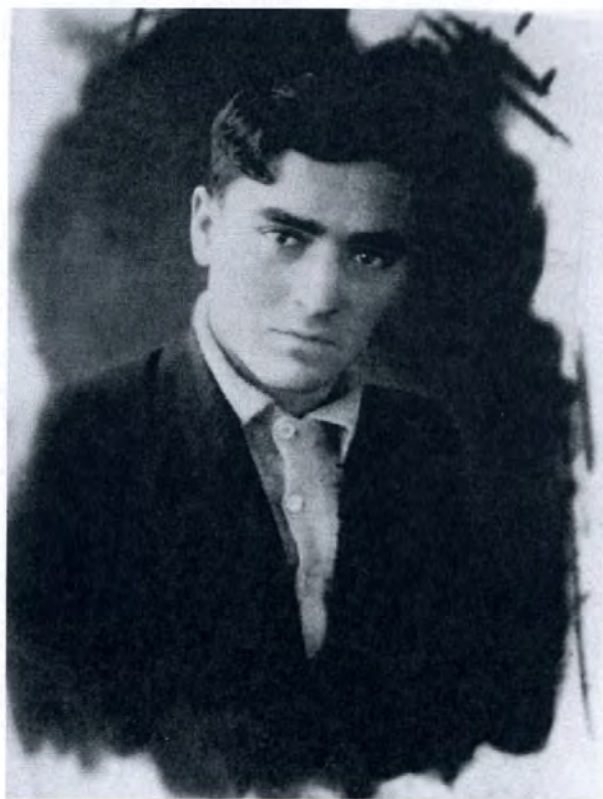
1946 Οι δάσκαλοι του χωριού, είμαι δεύτερη από δεξιά, δίπλα μου ο θείος μου ο Τσινάκ Χαράλαμπος, στη δεύτερη σειρά δεύτερος από αριστερά ο Ανασταδιάδης Δημήτριος, που αργότερα έγινε κουμπάρος μου

1947 Πρώτος από αριστερά ο θείος μου ο Τσινάκ Χαράλαμπος, ο διευθυντής του σχολείου Ασμάβα Χότο, γεωργιανός, εξάδελφός μου ο Τσάτσας Παύλος, στη δεύτερη σειρά δεύτερος από αριστερά ο Ρουσόπουλος Κωνσταντίνος

1948 είναι η χρονιά που παντρεύτηκα

Ο άνδρας μου ο Αχιλλέας 18 ετών

1952, Καζαχστάν. Τα δέντρα που φύτεψε ο μπαμπάς μου και κρέμασε τα μικρά μήλα.
Μπροστά η Ουρανία 3 ετών

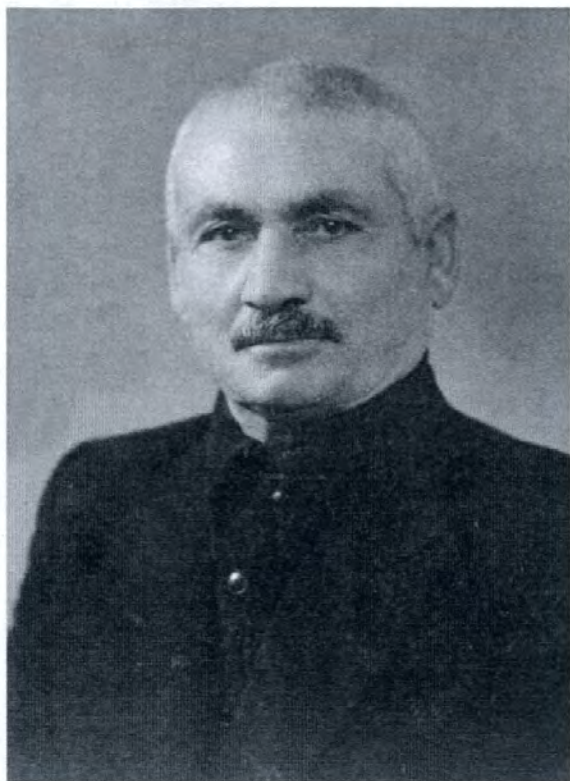
1978 Με τη μητέρα μου Καρτέρη, 81 ετών
84

Καζαχστάν. Τα πεθερικά μου με τα παιδιά τους εκτός από την Ελένη και εγώ με τις μικρές κόρες μου

- Καζαχστάν, πόλη Τσιμκέντ, 1954 Στην πρώτη σειρά ο πατέρας με τον αδελφό μου Κοσμά

1961 Ο πεθερός μου Ξιμιτίδης Κοσμάς. Η φωτογραφία αυτή ήταν στον πίνακα τιμής, ήταν πρωτοπόρος στο κολχόζ

1965 Η οικογένειά μου

Η ραπτομηχανή

1978 Η μαμά μου με τις κόρες μου Ουρανία και Μαρία

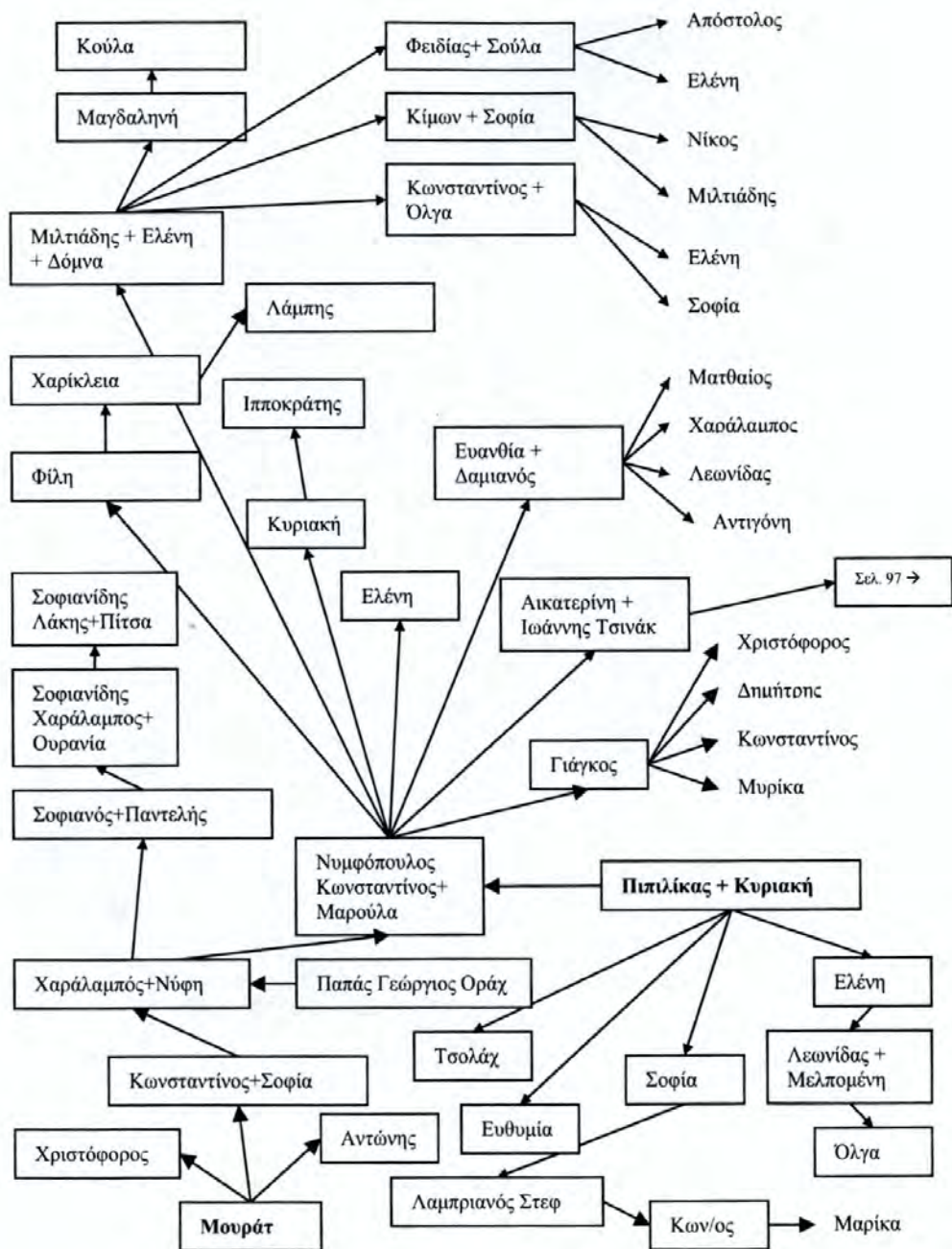
Η θεία μου η Ευανθία 70 ετών

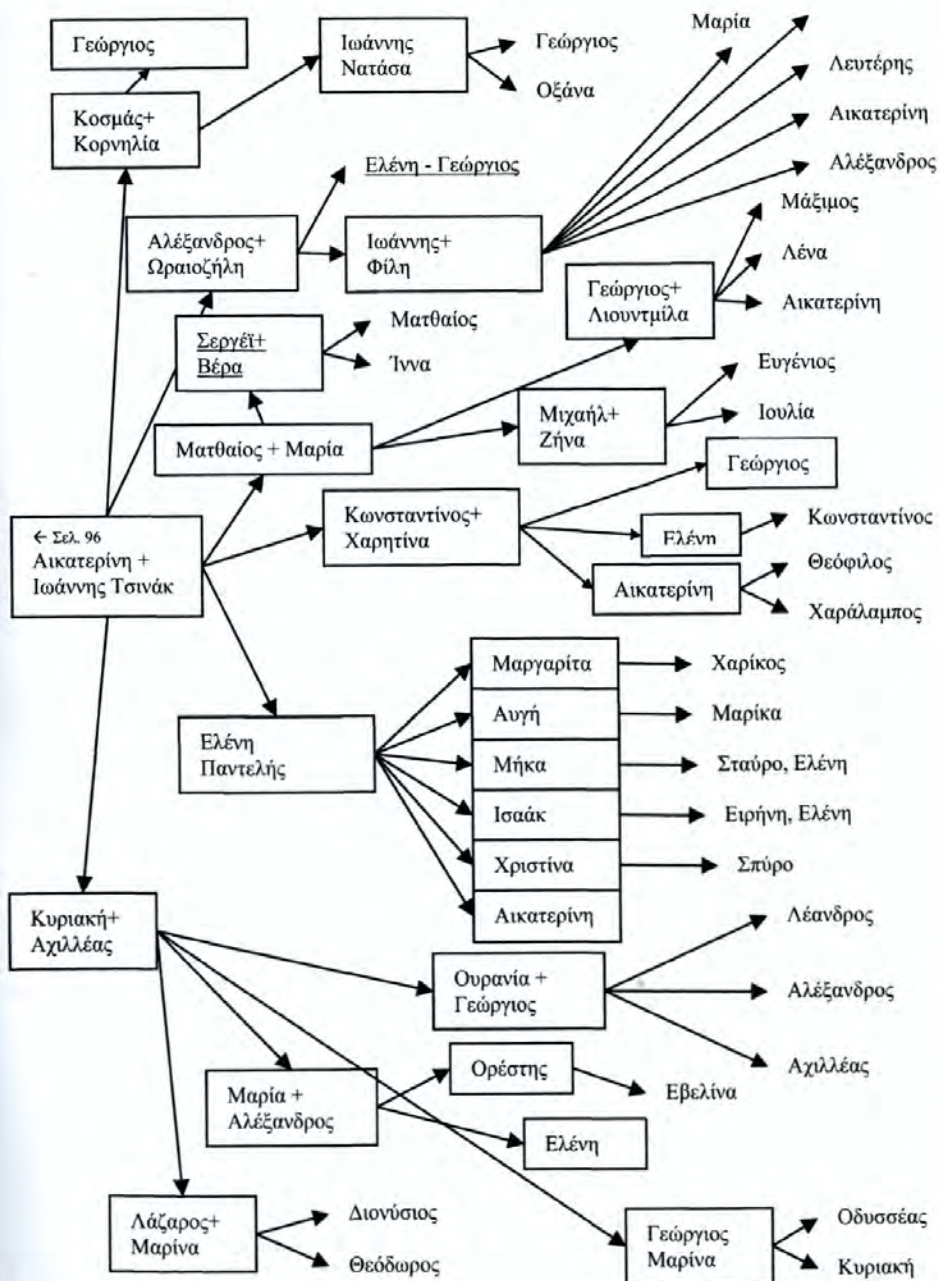

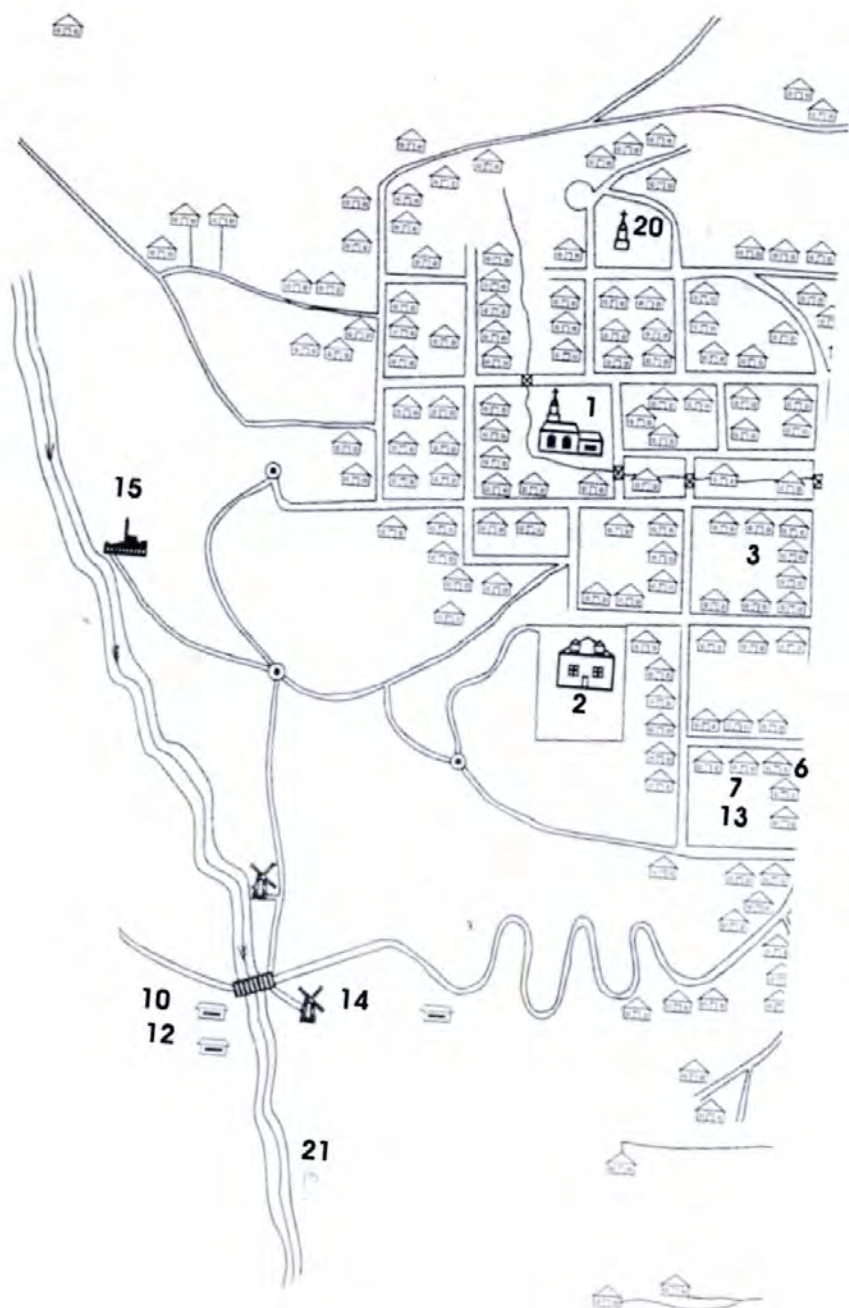
Η Αντιγόνη, κόρη της Ευανθίας με τον άνδρα της τον Μπισλιμάκη Ιωάννη

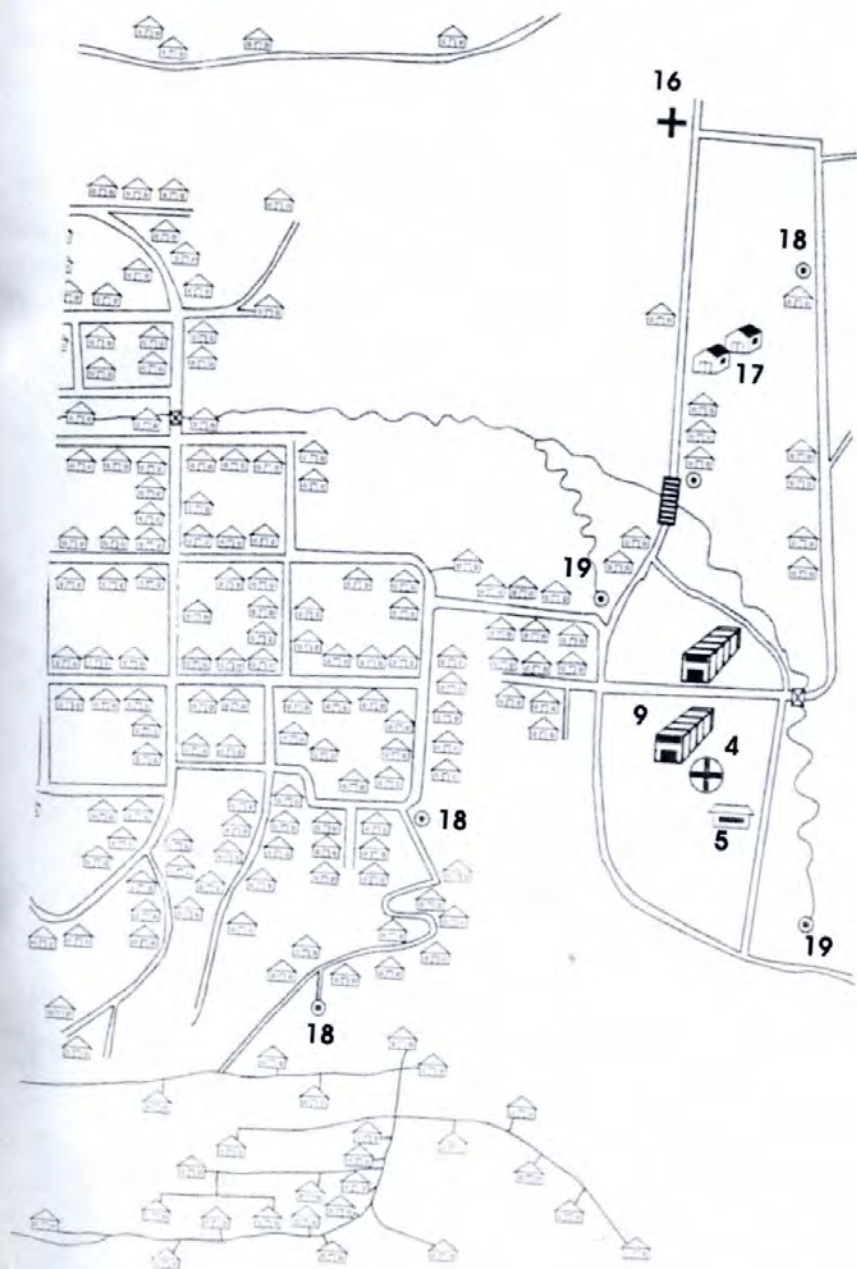

Η πόλη Σουχούμι

1. η εκκλησία Αγίων Πέτρου και Παύλου
2. σχολείο
3. δημαρχείο
4. ιατρείο
5. κτηνιατρείο
6. εστιατόριο
7. ταχυδρομείο
8. μαγαζί
9. καπναποθήκη
10. δασοφυλακείο
11. ορνηθοτροφείο
12. λατομείο
13. σιδεράδικο
14. μύλοι
15. ασβεστοποιείο
16. ερείπια της εκκλησίας του Αγίου Θεοδώρου
17. τα σπίτια των Τσινακάντων
18. πηγές
19. καταβόθρες
20. νεκροταφείο
21. ο ποταμός Γκουμιστά

Στην έκδοση του βιβλίου βοήθησαν:
Ξιμιτίδου Μαρίνα
Ξιμιτίδου Ουρανία
Συμεωνίδης Γεώργιος

Επιμέλεια:
Ισαακίδου Αμαλία
Ξιμιτίδου Ουρανία

